

TARTU ÜLIKOOL

ÕIGUSTEADUSKOND

Karistusõiguse osakond

Kirill Gromov

SÜSTEMAATILISTE SÜÜTEGUDE SPETSIIFIKA EESTI
KOHTUPRAKTIKAS

Magistritöö

Juhendaja: professor Jaan Ginter

Tartu

2022

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Süstemaatiline süütegu	7
1.1 Süstemaatilisuse termini kujunemine	7
1.2 Süstemaatilisuse mõiste	13
2. Süstemaatiliste süütegude eristamine teistest sarnastest süütegudest	15
2.1 Korduv süütegu	15
2.2 Jätkuv süütegu	19
2.3 Vältav süütegu	24
3. Süstemaatilised süüteod	28
3.1 Süstemaatiline varavastane süütegu	28
3.1.1 Vähemalt kolm toimepandud süütegu	32
3.1.2 Süütegude ajaline kriteerium	37
3.1.3 Süütegude toimepanemine on muutunud elustiiliks	41
3.2 Süstemaatiline sõiduki juhtimine juhtimisõiguseta isiku poolt	47
3.2.1 Süstemaatilise sõiduki juhtimisõiguseta juhtimise mõiste	47
3.2.2 Objektiivsed tunnused	50
3.2.3 Subjektiivsed tunnused	54
3.3 Süstemaatilisuse kriteeriumi rakendamine joobeseisundis mootorsõidukijuhtide suhtes ...	56
4. Süstemaatiliste kuritegude arvu analüüs 2003-2020 aastate jooksul	59
Kokkuvõte	61
Резюме	66
Kasutatud lühendid	71
Kasutatud materjalide loetelu	72
Kasutatud kirjandus:	72
Kasutatud õigusaktid ja seletuskirjad:	73
Kasutatud kohtupraktika:	73
Kasutatud veebipõhised allikad:	75

Sissejuhatus

Tänapäeval loetakse karistusõiguseks õigusharu, mis määrab kindlaks, millised teod on karistatavad ning kehtestab nendele karistusi ja muid mõjutusvahendeid süüdi olevate isikute suhtes.¹

Meie päevil lahendab karistusõiguslike konflikte riik menetluste kaudu, mis on riigi poolt määratletud ja formaliseeritud.² Karistusõiguse realiseerimine toimub läbi eelnevalt kirja pandud õigusnormide. Lähtudes ladinakeelsest põhimõttest *ius scriptumi* sisalduvad õigusnormid õigusallikates. Õigusnormide realiseerimise edukus sõltub eelkõige sellest, et kui täpselt ja arusaadavalt on õiguses endas määratletud see hetk, millal tuleb õigusnormis sisalduvaid nõudeid realiseerida.³ Sellest tulenevalt saab järeldada, et karistusõiguse edukaks rakendamiseks on vajalik eelkõige sätte selge ja arusaadav sõnastus, samuti ka see õiguslik tagajärg, mis võib järgneda teatud õigusvastaste tegude toimepanemisel.

Karistusõiguse pika ajaloo vältel on tänapäeval jäänud vähe selliseid karistusi, mis oleksid kooskõlas õigusriigi põhimõtetega ning samal ajal täidaksid ka karistuse eesmärgi. Tänapäevaks on paljude riikide karistusõigusest kadunud näiteks häbistavad karistused, surmanuhtlus ning ka sellised karistused, mille eesmärk oleks süüdimõistetute ühiskonnast välja heita (nn tsiviil surm). Kriminaalpoliitikas on läbi aastate tekkinud sanktsioonisüsteemi põhiprobleemina kohtlemis- ja tasumisideede konkureerimine. Nende erinevus seisneb selles, et kui kohtlemisidee puhul vaadeldakse karistuse eelkõige preventsiiooni aspektist ehk siis peamine rõhk on karistuse eesmärgil, siis tasumisidee puhul antakse süüdlasele võimalust oma ebaõiget tegu heastada, s.t oma süü lunastamine kannatuste kandmise läbi.⁴

Eesti karistusseadustikus (edaspidi KarS-is) on sätestatud õigusnormid, mis näevad ette konkreetseid tegusid, mille tagajärjel võib järgneda karistus – sanktsioon. Teatud juhtudel näeb KarS ette karistusi ka nendele isikutele, kes panevad samalaadseid õigusvastaseid tegusid toime kolm või enam korda. Sellist situatsiooni on meil hakatud nimetama kuriteo toimepanemiseks süstemaatiliselt.

¹ Jaanimägi, K. *et al.* Sissejuhatus õigusteadusesse. Tallinn, Juura 2004, lk 156.

² Jaanimägi, K. *et al.* Sissejuhatus õigusteadusesse, lk 147.

³ Narits, R. Õiguse entsüklopeedia. Tallinn, Juura 2004, lk 133.

⁴ Kiris, R. *et al.* Sanktsiooniõigus. Tallinn, Juura 2017, lk 72.

KarS sätestab endas süstemaatilise koosseisude sätteid. Nendeks on näiteks: alaealisele alkoholi müümine ja ostmine (KarS § 182¹), narkootilise ja psühhotroopse aine väikeses koguses ebaseaduslik käitlemine (KarS § 183), vargus (KarS § 199 lg 2 p 9), sõiduki süstemaatiline juhtimine juhtimisõigusega isiku poolt (KarS § 423¹), Eestis ilma seadusliku aluseta viibivale välismaalasele töötamise võimaldamine (KarS § 260¹) ning laevalt saasteainete merre heitmise keelu rikkumine, sealhulgas ettevaatamatusest (KarS § 365¹ ja 365²).⁵

Eesti kohtupraktikat arvestades on Eesti õiguskorras üsna levinud süstemaatilised süüteod. Käesolevas töös analüüsib autor kõige levinumaid süstemaatilise koosseise, milleks on süstemaatiline vargus (KarS § 199 lg 2 p 9) ning sõiduki süstemaatiline juhtimine juhtimisõigusega isiku poolt (KarS § 423¹).

Vargused on aastate jooksul muutunud ühiskonna suuremaks probleemiks. Politsei- ja Piirivalveameti värskema statistika kohaselt on 2020. aasta üheksa kuu jooksul kuritegude koguarv vähenenud võrreldes eelmise aastaga, s.o 5% vähem võrreldes 2019. aastaga. Kuid aga vaatamata sellele, on poevarguste arv kasvanud suurusjärgu võrra. Poevarguste juhtumite hiljutine suurenemise probleem ei ole ainult Eesti Vabariigile omane. Koroonaviiruse kriis ja rahanappus suruvad inimesi paljudes riikides kuritegevuse poole. Näiteks Leedus on kuritegude arv üldiselt kasvanud, kuna näiteks 2020 aasta suvel peeti seal nädalas kinni keskmiselt 135 kurjategijat, samas kui enne karantiini oli kinnipeetavate arv umbes 45. Enamik kuritegudest on poevargused.⁶

2020. aastal oli Eesti poevarguste arv 21% võrra suurem kui 2019. aastal. Maxima Eesti turundus- ja avalike suhete juhi Janne Laigi sõnul, on 2020.aastal suurenenud nii varguste kui ka varguste katsete arv. Rimi Eesti Food AS-i sisekommunikatsiooni spetsialisti Heleri Tamme sõnul, varastatakse tavaliselt kõige kallimaid tooteid, ennekõike alkoholi.⁷

Narva politseijaoskonna juhtivuurija Sergei Maslennikovi sõnul panevad ka alaealised poevargusi toime. Arvestades kehtivat seaduse regulatsiooni, nimelt alkoholiseaduse (lühidalt AS) paragrahvi 47 lõiget 2 on alkoholi müük alla 18-aastastele keelatud⁸, siis sellest tulenevalt seda ka alaealised varastavad. Maslennikov märkis samuti, et kui vaadata tänava teismeliste poolt toime

⁵ Karistusseadustik - RT I, 21.05.2021, 9.

⁶ MK-Estonia. Kassast mööda: Eestis on saagenud poevargused. Arvutivõrgus: <https://www.mke.ee/sobytaja/mimo-kassy-v-estonii-uchastilos-vorovstvo-iz-magazinov>. Kasutatud 15.06.2021.

⁷ MK-Estonia. Kassast mööda: Eestis on saagenud poevargused.

⁸ Alkoholiseadus - RT I, 04.01.2021, 6.

pandud süstemaatilisi poevargusi, siis saab järeldada, et tavaliselt varastavad alaealised limonaadi, küpsiseid, krõpse, nõrka ja kanget alkoholi, maiustusi, rõivaid ning kosmeetikat.⁹ Alaealiste poolt toime pandud poevargusi kinnitab ka hiljuti ilmunud uudis. Nimelt oli ühe päeva jooksul, 28. septembril 2020. aastal, Kohtla-Järve linnas toime pandud alkoholsete jookide varguste kogusummaks kokku 410 eurot. Juba järgmisel päeval peeti kahtlustatavana kinni 16-aastane alaealine, kelle suhtes alustati kriminaalmenetlus KarS § 199 järgi.¹⁰

Käesoleva magistritöö raames analüüsib autor ka teise enim levinud süstemaatilise süüteo koosseisu, milleks on KarS § 423¹, mis reguleerib olukordi, kui isik on juhtinud süstemaatiliselt mootorsõidukit ilma juhtimisõigusega.

Mootorsõiduki juhtimine on muutunud tänapäeval üsna levinud transpordi kasutamise viisiks. Selle abil on isikul võimalik oma aega planeerida ning mugavalt jõuda tema poolt määratud sihtpunkti. Eesti liikluseadus (LS) paragrahv 88 lõige 1 sätestab, et mootorsõidukit juhival isikul peab mootorsõiduki juhtimisel olema kaasas kehtiv juhiluba.¹¹ Kahjuks esinevad aga Eesti territooriumil juhtumid, millal mootorsõiduki dokumentide kontrollimise käigus selgub, et vastava kategooria juhtimisõigus juhil puudub, kuid see ei takista juhi meelest temale rooli taga istumist. Kohtupraktikast tulenevalt on piisavalt ka neid juhte, kes juhivad mootorsõidukit süstemaatiliselt ilma juhtimisõigusega ning keda seetõttu tuleb kriminaalkorras karistada KarS § 423¹ järgi.

Lõuna prefektuuri patrulli- ja liiklusjärelvalvetalituse juht A. Pähkel väidab, et juhtimisõigusega (s.t üldreeglina kogenematud juhid) on ühiskonnas suureks ohuks nii endale kui ka teistele kaasliiklejatele. Tema sõnul on Lõuna-Eestis lisaks juhtimisõiguse puudumisele ka iga kümnes korduvalt politseile juhtimisõigusega sõidu eest vahele jäänud isik alkoholijoobes. Pähkli sõnul, on olukord üsna kriitiline, kui mootorsõidukit juhivad isik, kellel puuduvad teatud oskused ning teadmised sõiduki juhtimiseks. Tema rõhutab, et isikutel, kelle juhtimisõigus on peatatud või ära võetud, tuleb aru saada, et antud keelu kohaldamine oli tehtud põhjusega, kuna järelikult on selle

⁹ MK-Estonia. Kassast mööda: Eestis on sagenenud poevargused.

¹⁰ Lõvi, S. Kohtla-Järvel peeti kinni 16-aastane teismeline 400 euro väärtuses alkoholi varastamise eest. Arvutivõrgus: <https://rus.err.ee/1141262/v-kohtla-jarve-zaderzhali-16-letnego-podrostka-za-krazhu-alkogolja-na-400-evro>. Kasutatud 16.06.2021.

¹¹ Liikluseadus- RT I, 28.05.2021, 14.

juhi liikluskäitumine varasemate rikkumiste vaates andnud piisavalt põhjust pidada teda liiklusohhtlikuks ning sellejärel ka sõidukeelu kohaldamiseks.¹²

Käesoleva töö autor püstitab eesmärgi, mille kohaselt tuleb välja selgitada, mille poolest erinevad süstemaatilised süüteod teistest sarnastest koosseisudest. Nende eristamine on vajalik eelkõige selleks, et juba kohtueelses menetluses saada aru, kas on ikka tegemist süstemaatilisusega või on kõigest tegemist korduvusega. Tuleb välja selgitada, millised peamised eeldused peavad olema täidetud selleks, et tegu oleks subsumeeritav süstemaatilisuse alla. Nende eelduste kontrollimiseks, analüüsib ja selgitab autor KarS §-s 199 lg 2 p 9 ja KarS §-s 423¹ sätestatud koosseise. Eeldusi analüüsitakse Eesti õiguskirjandusele ja kohtupraktikale tuginedes.

Eesmärkidest lähtuvalt jaotab autor oma töö neljaks peatükiks. Esimene peatükk räägib süstemaatilisusest üldiselt ning on jaotatud kaheks alapeatükiks. Esimene alapeatükk hõlmab süstemaatilisuse kui termini kujunemist Eesti karistusõiguses ning teine süstemaatilisuse mõistet. Teine peatükk räägib, kuidas eristada süstemaatilisi süütegusid teistest sarnastest süütegudest.

Kolmandas peatükis analüüsitakse süstemaatilise süüteo eeldusi, mida autor selgitab eelkõige süstemaatilise varguse näitel. Süstemaatilisuse eelduste analüüsimisel toob autor esile Eesti kohtupraktikast tähtsaid kohtulahendeid, mis hõlmavad endas olulisi süstemaatilisuse eeldusi. Eeldused on kolmandas peatükis jaotatud alapeatükideks, nendeks eeldusteks on vähemalt kolme süütegude toimepanemine; nende vaheline põhjuslik seos (ajaline kriteerium) ning süütegude muutumine isiku elustiiliks. Teisena analüüsitakse antud peatükis ka eeldusi, mis on vajalikud rikkumise subsumeerimiseks juhtimisõigusega isiku poolt süstemaatilise sõiduki juhtimise alla. Viimases ehk neljandas peatükis analüüsib autor süstemaatiliste kuritegude statistikat, tuginedes Justiitsministeeriumi leheküljel avaldatud infole.

Käesolevas töös püstitab autor hüpoteesi, mille kohaselt Eestis suureneb iga aastaga süstemaatiliste süütegude sagedus. Süstemaatilisust analüüsib töö autor tuginedes kahele enim levinud sättele, milleks on KarS § 199 lg 2 p 9 ja KarS § 423¹. Hüpoteesi tõestamiseks vaatleb töö autor registreeritud kuritegude statistikat, uurib asjakohaseid õigusartikleid ja õigusallikaid ning analüüsib kohtulahendeid.

¹² Talve, T. Juhiloata juht põhjendab: miks mind veel karistatakse, olen juba loata sõidu eest karistust kandnud. Arvutivõrgus: <https://www.ohtuleht.ee/686193/juhiloata-juht-pohjendab-miks-mind-veel-karistatakse-olen-juba-loata-soidu-eest-karistust-kandnud>. Kasutatud 17.06.2021.

1. Süstemaatiline süütegu

1.1 Süstemaatilisuse termini kujunemine

Enne kui süvitsi minna süstemaatilisuse juurde, tuleb eelkõige selgeks teha, millal räägitakse Eesti õiguses süstemaatilisusest. Eesti kriminaalõiguses saab süstemaatilisust jagada kaheks. Esimesena saab süstemaatilisusest rääkida siis, kui kogu isiku tegevus on süstemaatiline ehk see tegu eeldab planeerimist, korraldamist ning organiseerimist. Antud eelduse täitmine on vajalik näiteks inimsusvastase kuriteo toimepanemisel, mis on sätestatud KarS §-s 89. Käesoleva säte kuriteo toimepanemine süstemaatiliselt eeldab väljatöötatud plaani või poliitikat, mis omakorda realiseerub korduvates või jätkuvates tegudes.¹³

Teisel juhul saame süstemaatilisest süüteost rääkida siis, kui isik on pannud süütegu toime kolm või enam korda. Riigikohus on oma lahendis rõhutanud, et süstemaatiline mõiste tähendab mingi tegevuse ühtelugu, alailma või sageli tegemist.¹⁴ Lisaks sellele peavad esinema ka muud eeldused, mida järgnevates peatükides analüüsitakse.

Süstemaatilisuse mõiste on Eesti kriminaalõiguses tekkinud juba palju aastaid tagasi. Käesolev mõiste eksisteeris ka enne 19.06.2008 aasta karistusseadustiku muudatust, kuid varasemalt ei olnud see õigusaktide ja kohtupraktika pinnalt nii selgelt defineeritud nagu see eksisteerib tänapäeval.

Varasemalt kehtinud Eesti NSV (edaspidi ENSV) kriminaalkoodeks § 38 p 3 nägi vastutust raskendava asjaoluna ette kuriteo toimepanemist omakasu või muul madalal ajendil või äritsemisena. Kommenteeritud väljaande järgi nimetati äritsemisena selliseid juhtumeid, kui kuritegude toimepanemine on süüdlasele pea- või kõrvaltegevuse haru, millest on võimalik tulu teenida. Siinjuures ei ole oluline saadud tulu suurus, vaid oluline on kuritegude toimepanemine süstemaatiliselt ning kuritegude muutumine alatiseks mittetöiseks tulu allikaks.¹⁵ Sellest tulenevalt saab teha järelduse, et varem kehtinud ENSV kriminaalkoodeksi järgi käsitleti süstemaatilisust omakasuliste süütegude puhul raskendava koosseisuvälise asjaoluna.

¹³ Karistusseadustik. Komm. vln. § 89 komm. 4.1.

¹⁴ RKKKm 20.06.2013, nr 3-1-1-66-13, p 6.2.

¹⁵ Rebane, I. Eesti NSV kriminaalkoodeks. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn, Eesti Raamat 1980. Komm § 38 p 3b.

Kui Vene tsaaririigis ja Eesti Vabariigis toimunud sotsiaal-majanduslikud suhted olid olemuslikult sarnased, mis võimaldas pärast iseseisvuse väljakuulutamist jätta uues riigis kehtima eelnevalt kasutusel olnud õigusakte, siis üleminekul nõukogude korralt demokraatlikule ühiskonnakorraldusele, ei olnud võimalust jätta kehtima eelnevaid õigusakte. Seega tuli peale Eesti Vabariigi iseseisvuse väljakuulutamist muuta ka õigusharu, mille hulka kuulus ka karistusõigus. Sellest tulenevalt toimus 1992. aastal Eesti karistusõiguses suur muudatus, nimelt toimus karistusõigusreform, mille käigus tehti hädavajalike muudatusi. Muudatuse tagajärjel muutus seni kehtinud ENSV kriminaalkoodeks kehtetuks ning selle asemel võeti uue seadusena vastu nimega Eesti kriminaalkoodeks (edaspidi KrK). KrK uus redaktsioon võeti vastu 7.mail 1992.aastal (jõustus 1.juunil 1992), mis kehtis kuni tänapäeva karistusseadustiku jõustumiseni (s.o kuni 01.09.2002).¹⁶ Toimunud reformi tagajärjel kaotati seadusest mõiste „äritsemine“ ning seda asendati mõistega „süsteemaatiliselt“. Karistusreformi tõttu muutus karistusõiguse sõnastus põhjalikumalt ja selgemalt.

1. septembril 2002.aastal karistusseadustiku vastuvõtmisel kadus „süsteemaatilisuse“ mõiste üldosast ära. Sellest ajast alates, hakkas süsteemaatilisuse tunnus olema KarS-i eriosa paragrahvide üheks koosseisutunnuseks. 2002.aastal kehtestatud karistusseadustikuga sisaldas süsteemaatilisus koosseisutunnusena ainult ühes eriosa paragrahvis, milleks oli KarS § 89 (inimsusvastane kuritegu). Käesoleva sätte sisu on jäänud samaks ka tänapäeval eksisteeritavas kehtivas karistusseadustikus. Antud sätte lõige 1 näeb karistusena ette kaheksa- kuni kahekümne-aastase või eluaegse vangistuse isikutele, kes panevad süsteemaatiliselt viisil või massiliselt ja riigi, organisatsiooni või grupi õhutusel või juhtimisel toime inimõigustest ja -vabadustest ilmajätmise või nende õiguste ja vabaduste piiramise, samuti tsiviilelanike tapmise, piinamise, vägistamise, neile tervisekahjustuse tekitamise, nende sunniviisilise ümberasustamise, väljasaatmise, prostitutsioonile sundimise, neilt alusetult vabaduse võtmise või muu väärkohtlemise.¹⁷ Nagu eelnevalt öeldud tähendab käesoleva sätte süsteemaatilisuse mõiste väljatöötatud plaani või poliitikat, mis realiseerub korduvates või jätkuvates tegudes. Seega on siinjuures tähtis väljatöötatud plaani või süsteemi olemasolu ning tegude omavaheline seos.

¹⁶ Pikamäe, P. Eesti karistusõigus: XX sajandi reformidest Euroopa Liidu karistusõiguse sünnini. Arvutivõrgus: https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/dokumendid/ettekanne_konverents_okt_2013-2.pdf. Kasutatud 28.06.2021.

¹⁷ Karistusseadustik. (viide 5)

Enne 15.märtsi 2007 kehtis Eesti karistusseadustikus regulatsioon, mille järgi korduv väheväärtusliku asja vargus oli kriminaalkorras karistatav. 15.märtsil 2007.aastal tehti aga karistusseaduses muudatuse, mille järgi ka korduva väheväärtusliku asja varguse eest, tingimusel, et varastatud asja(de) väärtus on alla 1000 krooni (ehk 63,90 eurot), hakati isikuid väärteokorras karistama ning kriminaalmenetlust nende suhtes ei alustatudki.

Jõustunud KarS-i muudatuse ja Riigikohtu praktika järgi tekkis olukord, kus alla 1000 krooni maksva asja nii ühekordne kui korduv ja isegi süstemaatiline vargus ehk pisivargus subsumeeriti KarS § 218 alla ehk siis tegemist oli väärteoga.¹⁸ Antud seadusemuudatuse tõttu tõusis märgatavalt pisivarguste arv. Antud seaduse muudatusega kasvas hüppeliselt bensiinjaamades, kaubanduskeskustes ning muudes kohtades pisivarguste arv ning õigusrikkujates suurenes karistamatuse tunne.¹⁹

Nimelt seaduse muudatuse tagajärjel hakati kauplustest varastama täpselt niipalju, et varastatu kauba väärtus jääks alla 1000 krooni. Vargad panid alla 1000-krooniseid vargusi toime rohkem kui kolm korda aasta jooksul, kuna teadsid, et karistuseks võivad nad saada kas rahatrahvi või halvimal juhul aresti. Neid mõlemaid süüdlasele mõistetud karistusi ei olnud võimalik täitmisele pöörata, kuna rahatrahvi ei ole võimalik tegelikkuses ilma varata isikult sisse nõuda ning aresti määramisel ei olnud võimalik isikut arestimaja paigutada, põhjuseks - arestimajade ülekoormus.²⁰ Seega tänu seaduse muudatusele, hakkasid inimesed rohkem poevargusi toime panema, millega kaasnes varavastaste süütegude arvu tõus.

Seadusandja juhtis tähelepanu korduvate pisivarguste arvu suurenemisele ning ka sellele, et pisivarguste eest määratavad karistused ei täida eripreventiivset eesmärki.²¹ Lisaks sellele viitas seadusandja, et ka väheolulistele õigusrikkumistele tuleb pöörata tõsist tähelepanu ning nendele tuleb reageerida toimivate karistusõiguslike meetmega. Ebapiisava tähelepanu pööramine võib endaga kaasa tuua tulevikus suuremaid õigusrikkumisi, mis võivad viia raskemini kontrollitavate

¹⁸ Sootak, J. Korduv pisivargus ja süstemaatiline vargus. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus asjas 3-1-1-36-07. *Juridica* 2008/VII, lk 508.

¹⁹ Vaher, K-M. Masskuriteod: väike teosüü ja suur ohtlikkus. *Juridica* 2008/VIII, lk 530.

²⁰ Vaher, K-M. Masskuriteod: väike teosüü ja suur ohtlikkus, lk 530.

²¹ Sootak, J. Korduv pisivargus ja süstemaatiline vargus. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus asjas 3-1-1-36-07, lk 508.

tagajärgedeni. Olles harjunud karistamatusetundega paneb pisivaras kohtupraktika kohaselt toime ka raskemaid süütegusid.²²

Riigikohus on oma lahendis nr 3-1-1-52-13 avaldanud oma seisukohta karistuse määramisel. Kohus leidis, et karistuse mõistmisel tuleb võtta lähtepunktiks karistusseadustiku eriosa normi sanktsiooni keskmine määr. Seejärel tuleb tuvastada süüdistatava süü suurust (nt süüdistatava teoelne ja -järgne käitumine, kannatanu käitumine jms) ning karistust kergendavad ja raskendavad asjaolud, mille põhjal saadakse konkreetse süüdlase süü suurusele vastav karistuse määr. Antud karistuse määr võib jääda kas üles- või allapoole sanktsiooni keskmisest määrast. Selliselt saadud süüle vastava karistuse ülemmäära korrigeeritakse eri- ja üldpreventsiooni kaalutlustest tulenevalt.²³

Karistuse eripreventiivse eesmärgi all mõistetakse isiku kasvatamist, mõjutamist ning tema hoiakute muutmist. Kohtupraktika kohaselt tunnustatakse eripreventsiooni realiseerumist mõjutamise vormis. Isikule karistuse määramise eesmärgiks on uute kuritegude ärahoidmine.²⁴ Viru Maakohus lahendis nr 1-22-99 on väga selgelt andnud edasi eripreventiivse eesmärgi tähenduse. Kohus rõhutas, et karistuse eripreventiivne eesmärk tähendab võimalust mõjutada süüdimõistetut moel, mis tagaks edaspidi tema hoidumise süütegude toimepanemisest. Kui inimene eksib kehtiva õiguskorra vastu nii rängalt, et tema suhtes tuleb alustada kriminaalmenetlust, järgneb üldjuhul kuriteosündmuse koosseisulise ja tõendatud teo toimepanemisele riigipoolne reageering ehk kriminaalkaristus. Küll aga on seadusandja jätnud võimaluse kohaldada õigusrikkuja osas teatud juhtudel ka oportuuniteediprintsiibi põhimõtet ja tema suhtes kriminaalmenetlus lõpetada.²⁵

Lisaks sellele, on isikule mõistetud karistus efektiivne ainult siis, kui karistuse määramisel võetakse arvesse ka isiku individuaalseid isikuomadusi.²⁶ Antud seisukohta on võtnud Riigikohus oma lahendis nr 3-1-1-99-06. Kohus märkis, et kellegi tegelik karistuslik mõjutamine saab toimuda vaid inimese hoiakute muutmise kaudu ja seega konkreetse isiku omadusi arvestades.

²² Sootak, J. Korduv pisivargus ja süstemaatiline vargus. Riigikohtu kriminaalkollegiumi otsus asjas 3-1-1-36-07, lk 508.

²³ RKKKo otsus 17.05.2013, nr 3-1-1-52-13, p 19.

²⁴ Kruusamäe, M. Karistuse kohaldamise etapid Eesti kohtupraktikas (analüüs). Arvutivõrgus: https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/analyyisid/2012/karistuse_kohaldamise_etapid.pdf. Kasutatud 05.07.2021.

²⁵ Viru Maakohu otsus 26.01.2022, nr 1-22-99/4.

²⁶ Kruusamäe, M. Karistuse kohaldamise etapid Eesti kohtupraktikas (analüüs). (viide 23)

Seetõttu peabki karistuse eripreventiivse eesmärgi saavutamiseks (prognoosimaks, milline karistus võiks efektiivseimalt välistada edaspidi süütegude toimepanemist) arvestama ka süüdlase isikut ennast.²⁷ Seega on vajalik isikule karistuse määramisel lähtuda uute kuritegude ärahoidmise eesmärgist ning samas arvestada ka isiku individuaalseid isikuomadusi.

Kohtud on korduvalt oma praktikas rõhutanud, et karistuse mõistmisel tuleb arvestada ka üldpreventiivse eesmärgiga, s.o õiguskorra kaitsmise huvidega. Tartu Ringkonnakohus on otsuses nr 1-11-958 analüüsinud isiku tausta ning leidnud, et üldpreventiivsetest kaalutlustest ja prognoosist eripreventiivsete eesmärkide saavutamiseks, on põhjendatud isiku karistamine KarS § 199 lg 2 p-de 7, 8 ja 9 järgi alammäärast mõnevõrra ülenevalt. Põhjenduses viitas kohus õiguskorra kaitsmise huvidele, kus määratav karistus peab avaldama õiglase karistuse mõju, mis kinnitab inimeste usku normikehtivusse ja usaldust õiguskorra vastu. Ringkonnakohus rõhutas, et tuleks isoleerida sotsiaalse kooselu reegleid eiravaid isikuid, kes panevad süstemaatiliselt varavastaseid kuritegusid toime.²⁸

Riigikohus on oma lahendis nr 3-1-1-76-12, selgitanud põhjalikult nii eri- kui ka üldpreventsiooni tähendust eelkõige eluaegse vangistuse mõistmisel. Käesolevas kaasuses leidis kohus, et isiku poolt regulaarselt ja süstemaatiliselt kuritegude toimepanemine, samuti tema teos väljenduv ükskõiksus ja lugupidamatus õiguskorra ning selle õigushüvedena kaitstavate põhiväärtuste suhtes on eelduseks tema suhtes preventiivsetest kaalutlustest lähtuvalt range karistuse mõistmiseks. Kohtud on leidnud X-i käitumises ka täieliku lugupidamatuse elu kui olulise õigushüve ja õiguskorra kui terviku vastu. Süüdistatava õigusnorme eirav käitumine on muutunud tavapäraseks ning teda on kriminaalkorras karistatud 12 korda, mille seas on ka vara- ja isikuvastased kuriteod, mis iseloomustavad tema ühiskonnast käitumist. Arvestades X-i vanust ja väljakujunenud väärtushinnanguid, samuti suhtumist enda teosse, puudub tal perspektiiv tähtajalise vangistusega õiguskorrale käitumise väljakujundamiseks. Eeltoodu arvestades, on kohtud sedastanud erakordsed preventiivsed eeldused X-ile eluaegse vangistuse mõistmiseks, kuna kergem karistus ei tagaks kohtu arvates õiguskorra kaitset.²⁹

Samuti on Tartu Ringkonnakohus oma lahendis nr 1-21-3588 analüüsinud eri- ja üldpreventiivseid eesmärke lisakaristuse mõistmisel liiklusnõuete rikkumisel. Kohus on leidnud,

²⁷ RKKKo otsus 20.02.2007, nr 3-1-1-99-06, p 15.1.

²⁸ Tartu Ringkonnakohtu otsus 20.10.2011, nr 1-11-958.

²⁹ RKKKo otsus 12.10.2012, nr 3-1-1-76-12, p 10.

et lisakaristuse mõistmisel peab arvestama selle kahetist iseloomu. Nimelt lisakaristus ei täida üksnes süüd heastavat, vaid ka ühiskonna turvalisust tagavat ülesannet. Ringkonnakohus leidis, et lisakaristuse kohaldamine leiab aset juhtudel, kui põhikaristus ei ole eripreventiivse eesmärgi saavutamiseks piisav ning süüdlane võib olla ühiskonnale jätkuvalt ohtlik. Karistuse mõistmisel tuleb arvestada ka seda, et kui rängalt juhtimisõiguse äravõtmine iseenesest ja karistuse aeg isikule mõjub (seejuures võttes arvesse, kas tegemist oli harjumus- või juhusesüüteoga). Lisaks eeltoodule tuleb lisakaristuse kohaldamisel kindlasti arvestada ka üldpreventiivseid kaalutlusi, s.o õiguskorra kaitsmise huvidega. Need peavad olema ratsionaalsed ega tohi anda põhjust kohaldada juhtimisõiguse äravõtmist üle piiri, mis on kindlaks määratud süü suuruse ja eripreventiivsete vajadustega.³⁰

Pisivarguste hulga suurenemine ning selle eest kohaldatud karistuste ebaefektiivsus viitas sellele, et pisivarguste karistusi tuli karmistada. Seetõttu 26. märtsil 2008. aastal algatati karistusseadustiku muutmise seaduse eelnõu, mis võeti vastu 19. juunil 2008. aastal. Antud eelnõuga taas kriminaliseeriti sagedasemad pisivargused ehk siis lisati KarS § 199 lõikele 2 punkti 9, mis näeb ka tänapäeval ette vastutuse süstemaatiliselt toimepandud varguse eest. Samuti lisati KarS § 218 (varavastane süütegu väheväärtusliku asja ja varalise õiguse vastu) lõikesse 1 tunnus nimega „süstemaatiline vargus“, millega välistati antud säte kohaldamist olukordades, kui tegemist on süstemaatilise vargusega.³¹ Arvestades seda, et varasemalt süstemaatiline pisivargus oli vääртеokorras karistatav, siis tänu käesoleva eelnõu muudatusele hakkas seadus nägema ette süstemaatiliste pisivarguste eest isikutele kriminaalkaristuse. Seega kehtis pisivarguste karistamine ainult vääртеokorras alates 15. märtsist 2007 kuni 19. juunini 2008. 2008 aasta eelnõuga toodi Eesti karistusõigusesse tagasi süstemaatilisuse mõiste, mis tähendab aga eelkõige süüte toimepanemist kolm või enam korda. Antud mõiste oli ka varasemalt nii teoorias kui ka praktikas kasutusel olnud, kuigi KarS seda ei kasutanud.³² Alates sellest hetkest tuleks olukordades, kus isikut tabatakse näiteks pisivarguse toimepanemisel ning menetluse jooksul selgub, et see isik on toime pannud veel mitu pisivargust, siis tuleb vääртеomenetlus lõpetada ning välja selgitada, kas on põhjust alustada kriminaalmenetlus KarS § 199 lg 2 p 9 järgi.

³⁰ Tartu Ringkonnakohtu otsus 13.12.2021, nr 1-21-3588/33, p 30.

³¹ Riigikogu. Karistusseadustiku muutmise seadus 225 SE seletuskiri. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/5d28feaf-36c5-235b-1f02-c95b30bfe9b4/Karistusseadustiku%20muutmise%20seadus/>. Kasutatud 12.07.2021.

³² Kairjak, M., Sootak, J. Varavastased süüteod. Tallinn, Juura 2017, lk 35.

1.2 Süstemaatilisuse mõiste

Mõiste „süstemaatilisus“ omab nii karistusõiguslikku kui ka üldkeelelist tähendust. Üldkeeles tähendab see Eesti õigekeelsussõnaraamatu järgi midagi süsteemi seatud, korrapärast. Näiteks pidev ehk süstemaatiline hilineja.³³ Käesolevas magistritöös analüüsib autor süstemaatilise mõiste karistusõiguslikku tähendust, mitte aga üldkeelelist tähendust.

Eesti õiguskirjanduses ja kohtupraktikas räägitakse palju süstemaatilise mõistest varavastaste süütegude puhul (eelkõige poevargused). Eesti karistusseadustik sätestab süstemaatilise varguse koosseisu KarS §-s 199 lõikes 2 punktis 9. Arvestades seda, et süstemaatilise puhul on tegemist isiku erilise isikutunnusega, siis kasutatakse süstemaatilise mõistet ka palju teiste KarS-is sätestatud koosseisude puhul. Eesti karistusseadustiku eriosa sätestab ka kuritegusid, mille põhikoosseis sätestab juba süstemaatilise mõistet, ilma et see oleks kvalifitseeritud koosseisuks. Näiteks KarS § 182¹ lg 1 sätestab, et täisealise isiku poolt nooremale kui kaheksateistaastasele isikule alkoholi müümise või ostmise eest süstemaatiliselt, karistatakse isikut rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega; samuti näiteks KarS § 423¹, mis näeb karistuse ette isikutele, kes on süstemaatiliselt juhtinud mootorsõidukit, maastikusõidukit või trammi juhtimisõigusega.³⁴ Kuigi Eesti õiguskirjanduses ja kohtupraktikas räägitakse süstemaatilise mõistest meeles pidades rohkem süstemaatilist vargust, siis nagu näeme sätestab Eesti karistusseadustik ka teisi süstemaatilise kuriteo koosseise, mis ei ole vargused.

Nagu eelnevalt öeldud, on süstemaatilise juures tegemist erilise isikutunnusega KarS § 24 lõige 1 mõttes. KarS § 24 lõige 1 sätestab, et eriline isikutunnus on süüteo koosseisu tunnus, mis kirjeldab toimepanija isikuomadusi, eesmärke või motiive. Seega hõlmab eriline isikutunnus endasse kõiki toimepanija isikuomadusi, sõltumata sellest, kas need puudutavad isikult objektiivselt eeldatavaid kvaliteete või iseloomustavad tema subjektiivseid suhtumisi.³⁵ Seega tuleks kohtul iga kaasuse lahendamisel arvestada ka toimepanija erilisi isikutunnuseid.

Eesti kohtupraktikast tulenevalt on Eesti õiguskorras esimest korda süstemaatilise süüteo mõistet seletatud Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsuses nr 3-1-3-9-00. Mainitud kaasuses tunnistati M.T., H.M. ja A.R. süüdi selles, et M.T. organiseerimisel raiusid H.M. ja A.R. 1996. a

³³ Eesti õigekeelsussõnaraamat 2018. Arvutivõrgus: <http://www.eki.ee/dict/qs/>. Kasutatud: 15.07.2021.

³⁴ Karistusseadustik. (viide 5)

³⁵ Karistusseadustik. Komm. vln. § 24 komm. 2.

novembrist kuni 1997. a märtsini Rapla maakonnas ilma kirjaliku metsateatiseta ebaseaduslikult üles 2438 kasvavat puud, millega tekitati looduskeskkonnale suurt kahju kogusummas 180 252 krooni. Oma tegevusega rikkusid nad 20. märtsil 1993. a vastu võetud Metsaseaduse § 10 lg 4 ja § 13 sätteid. Lisaks sellele tunnistati M.T. süüdi veel selles, et tema olles varem organiseerinud ebaseadusliku metsaraie, 1998. aasta jaanuarikuus raius samas kohas ebaseaduslikult 171 kasvavat puud, millega tekitas looduskeskkonnale olulise kahju kogusummas 51 696 krooni. Kohus leidis, et M.T. olles varem organiseerinud ebaseadusliku metsaraie ning pannes toime uue ebaseadusliku metsaraie pani toime süstemaatilise ebaseadusliku metsaraie, s.o KrK³⁶ § 155 lg 3 järgi kvalifitseeritava kuriteo. Antud kaasuses jõudis kohus järeldusele, et süstemaatilisuse juures saab rääkida ainult sellisest kuriteost, mis koosneb vähemalt kolmest episoodist, kuna kaks episoodi annavad üksnes korduvuse. Kuna aga Rapla Maakohtu otsusest ei nähtu, mis perioodidel oli ebaseaduslik metsaraie teostatud, siis pole selge kas ebaseaduslik metsaraie oli ühekordne, korduv või tegemist oli hoopis jätkuva kuriteoga. Eeltoodud asjaolusid arvesse võttes, saatis Riigikohus asja uueks arutamiseks Rapla Maakohtule teises kohtukoosseisus.³⁷

Eelnevalt analüüsitud kohtuotsus on väga tähtis eelkõige põhjusel, et sellest lahendist tuleb juba esimene süstemaatilisuse eeldus välja, mille kohaselt on tegemist süstemaatilise kuriteoga, kui isik on pannud kolm või enam episoodi toime. Selleks, et saaksime rääkida süstemaatilisest kuriteost, peavad esinema ka teised eeldused, mida autor analüüsib järgmistes peatükides.

³⁶ Enne karistusseadustiku jõustumist (s.o 01.09.2002) kehtis Eesti Vabariigis KrK (alates 01.06.1992)

³⁷ RKKKo otsus 22.08.2000, nr 3-1-3-9-00, p 5.3.

2. Süstemaatiliste süütegude eristamine teistest sarnastest süütegudest

2.1 Korduv süütegu

Varem kehtinud ENSV kriminaalkoodeks sätestas korduvuse vastutust raskendava asjaoluna §-s 38 lõikes 1 punktis 1. Selle sätte kohaselt loeti karistuse mõistmisel vastutust raskendavaks asjaoluks kuriteo toimepanemist isiku poolt, kes on varem mingisuguse kuriteo toime pannud.³⁸

1. juunil 1992. aastal jõustunud KrK sätestas erinevalt ENSV kriminaalkoodeksist nagu ka tänapäevane karistusseadustik eriosas korduvuse kvalifitseeritud koosseisuna. Näiteks KrK § 164 lõige 2 p 1 nägi ette karistuse isikutele, kes on pannud altkäemaksu võtmise süütegu korduvalt.

Tänapäeval ei näe kehtiv Eesti karistusseadustiku üldosa ette korduvuse mõiste definitsiooni, kuna see on juba niigi defineeritud aastate jooksul õiguskirjanduse ja kohtupraktika alusel. Samuti ei näe kehtiv karistusseadustik ette üldosas raskendava asjaoluna korduvate õigusrikkumiste toimepanemist. Sellised raskendavad asjaolud on Eesti KarS-is sätestatud eriosas teatud süüteokoosseisude juures kvalifitseeritava tunnusena.

1. septembril 2002. aastal jõustus Eesti karistusseadustik ning sellest ajast esineb korduvus eriosas ainult kindlate süütegude puhul, kusjuures korduvuse kohaldamine on isiku eriline isikutunnus, mis kirjeldab toimepanija isikuomadusi, eesmärke või motiive. Seega tuleks eelkõige korduvuse hindamisel lähtuda süüdistatava elustiilile hinnangu andmisest. Kohtupraktikas tekivad sageli eristamisprobleemid seoses korduvate ja süstemaatiliste, aga ka jätkuvate süütegudega.

Teatud süüteokoosseisudele korduvuse lisamist on põhjendatud sellega, et korduvalt sama liiki kuriteo toime pannud isiku süü on märksa suurem, kuna isik ei ole teinud varasemast karistusest vajalikke järeldusi või on ta sügava negatiivse sotsiaalõigusliku meeletatusega, kuna ta paneb kuritegusid toime korduvalt või isegi süstemaatiliselt. Eelmised isikule mõistetud karistused peavad kujutama endast isikule tehtud nn „hoiatust“, kuid uute kuritegude toimepanemisega näitab aga isik, et antud hoiaetus ei olnud positiivselt temale mõjunud, ta ei ole õppust võtnud ning seega tuleks isiku süü suurust suurendada.³⁹

³⁸ Eesti NSV Justiitsministeerium. Eesti NSV kriminaalkoodeks. Tallinn „Olion“, 1990, lk 36.

³⁹ Sootak, J. Muudatused ja täiendused karistusõiguse üldosas. Artiklite kogumikus Juridica. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 2014 nr VIII, lk 589.

Tänapäeval on olemas riigid, kus ei kasutata korduvust kvalifitseeritud tunnusena (nt Soome ja Saksamaa). Nendes riikides võetakse korduvust süüdistatava kahjuks arvesse alles karistuse individualiseerimisel kui süüd suurendavat asjaolu, s.t lähtutakse eripreventiivsest aspektist. Lisaks sellele tuleb arvestada ka kriminoloogilist tausta, karistades isikut korduvate kuritegude eest rangemini nende kuriteoliikide eest, mis on enim levinud ning mida pannakse sageli toime korduvalt (varavastased süüteod, eelkõige varguseid silmas pidades).⁴⁰ Arvestades seda, et varavastaste süütegude arv on üsna suur, siis tuleb isikuid nende poolt toime pandud uute süütegude eest igakordselt rangemalt karistada.

Korduvuse juures saab eristada mitu erinevat õiguslikku tähendust. Ühelt poolt välistab korduvus süütegude kogumi, mis tähendab seda, et isiku poolt toimepandud samale süüteokoosseisule vastava teo korduvat täitmist loetakse ühe süüteo toimepanemiseks.⁴¹ See aga tähendab seda, et isik paneb toime mitu tegu, kuid õiguslikus mõttes vastavad nad ühele süüteokoosseisule.

Riigikohus on lahendis nr 3-1-1-38-07 leidnud, et samale väärteokoosseisule vastava teo korduva toimepanemise eest võib isikut karistada vaid ühe, eriosa normis sätestatud sanktsiooni ülemmäära piiresse jääva karistusega. Seda põhjusel, et KarS §-st 63 tulenevalt loeb seadustik sama koosseisu korduvat täitmist ühe süüteo toimepanemiseks.⁴² Antud seisukohta on kasutanud ka Tallinna Ringkonnakohus lahendis nr 4-20-618. Kaasusest tulenevalt on isik, kolmel korral öösel, enda elukohas, häirinud oma naabrite rahu, kes kutsusid kohale politseid. Kohus leidis, et kuna käesoleva väärteomenetluse esemesse kuulusid isiku kolm tegu, mis kõik vastasid avaliku korra rikkumise koosseisule (KarS § 262), tuleb menetlusalusele mõista ainult üks karistus.⁴³

Teiseks saab korduvusena käsitleda kui ühe süüteo korduvat toimepanemist, mis on teatud sätete juures toodud kvalifitseeritud koosseisu tunnusena. Näiteks KarS § 274 lg 2 p 3 näeb ette karistuse isikule, kes on korduvalt kasutanud vägivalda võimuesindaja vastu seoses tema ametikohustuste täitmisega.⁴⁴ Õiguslikus mõttes näitab korduvus isiku ja kuritegeliku käitumise seost, isiku ükskõikset suhtumist õiguskorda, kusjuures isik näitab oma käitumisega, et tema jaoks seadus ei kehti ning tema võib käituda nii nagu ta ise soovib.

⁴⁰ Sootak, J. Muudatused ja täiendused karistusõiguse üldosas, lk 589.

⁴¹ Sootak, J. Õpetus karistusseadusest. Tallinn, Juura 2003, lk 57.

⁴² RKKKo otsus 05.09.2007, nr 3-1-1-38-07, p 19.

⁴³ Tallinna Ringkonnakohtu otsus 21.05.2020, nr 4-20-618/33, p 11.

⁴⁴ Karistusseadustik. (viide 5)

Korduvust võib samuti jaotada eriliigiliseks ja üheliigiliseks korduvuseks. Eriliigise korduvusena on tegemist siis, kui isik on toime pannud mitu KarS eriosas sätestatud kuritegusid toime. Sel juhul moodustab reaalkogum KarS § 63 lõige 2 järgi, mis tähendab seda, et isikut karistatakse iga teo eest eraldi. Üheliigilise korduvusega on aga tegemist siis, kui isik paneb samalaadseid süüteo koosseise toime. Heaks näiteks oleks siin vargus KarS § 199 lg 1 mõttes. Nimelt kui isikut on juba varasemalt karistatud KarS § 199 lg 1 järgi ning isik paneb uuesti varguse toime, siis tuleb isikut karistada KarS § 199 lg 2 p 4 järgi, mis näeb ette karistuse varguse eest, mis on toime pandud isiku poolt, kes on varem varguse toime pannud ning selle eest ka kohtulikult karistatud.⁴⁵ Kui isik paneb ka kolmandat korda varguse toime, siis võib juba olla tegemist süstemaatiliseusega (muude eelduste täitmisel) ning seega kohaldub KarS § 199 lg 2 p 9.

Kohtupraktikast tulenevalt on korduva süüteoga tegemist siis, kui isik on pannud kahel eraldi korral süüteo toime. Samas tuleb siinkohal meeles pidada, et Eesti kehtiva KarS regulatsiooni järgi annavad kaks episoodi korduvuse ning näiteks varguste puhul, mis on toime pandud vähemalt kolmandat korda, annavad alates 2008. aastast süstemaatiliseuse KarS § 199 lg 2 p 9 mõttes. Seega tuleb korduvuse hindamisel lähtuda eelkõige toimepandud süütegude arvust.

Korduv süütegu võib olla toime pandud kas tegevusega või tegevuseta. Viimase puhul saab näitena tuua nt KarS § 124, mille järgi peab isikule õnnetuse või üldise ohu korral osutama abi ning sellest keeldumine (tegevusetus) on Eesti kriminaalkorras karistatav.⁴⁶ Korduva süüteo puhul on oluline veel see, et uue süüteo toimepanemine toimuks ainult siis, kui eelmine koosseis on juba täidetud. Lisaks sellele, ei pea korduv süütegu olema eelneva süüteoga seotud ning peab olema kantud eraldi tahtlusest.

Riigikohus on lahendis nr 3-1-1-61-15 analüüsinud korduvuse liike. Kohus leidis, et korduvus ehk retsidiiv võib olla nii faktiline kui ka juriidiline. Faktiline retsidiiv tähendab, et isik on realiseerinud vähemalt kaks süütegu, mille eest teda ei ole varem süüdi mõistetud.⁴⁷ Sellisel juhul viib kohtueelne menetleja mõlemad süüteod kohtuniku ette tuvastamaks, et kas tegemist on

⁴⁵ Pettai, S. Korduv, süstemaatiline, jätkuv ja vältav süütegu. Magistritöö, Tartu: TÜ õigusteaduskond 2014, lk 13. Arvutivõrgus: https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/42791/pettai_siim.pdf?sequence=1. Kasutatud 18.06.2021.

⁴⁶ Karistusseadustik. (viide 5)

⁴⁷ RKKKo otsus 26.06.2015, nr 3-1-1-61-15, p 11.1.

korduvusega või mitte. Kui kohus teeb süütegude korduvuse kindlaks, siis ühendatakse mõlemad episoodid ühte menetlusse.⁴⁸

Juriidiline retsidiiv tähendab aga omakorda, et isik on varem süüdi mõistetud samalaadse süüteo eest ning paneb uue süüteo toime, kusjuures esimene süütegu on juba kohtuotsusega tõendatud ning karistus pole karistusregistrist kustunud.⁴⁹ Korduvuse sisu kõikides KarS-is sätestatud eriosa koosseisudes on ühtlustatud ning sõnastatud selliselt, et see hõlmaks nii juriidilist kui ka faktilist retsidiivi. Seega näeb KarS-i sõnastus umbes välja sellisena: „isiku poolt, kes on varem toime pannud käesolevas jaos sätestatud kuriteo“.⁵⁰

Karistusregistri seadus (edaspidi KarRS) § 1 sätestab, et karistusregister on riigi infosüsteemi kuuluv andmekogu, kuhu kantakse andmed karistatud isiku ja tema karistuse kohta. KarRS § 5 lõige 1 sätestab, et registrisse kantud isiku karistusandmetel on õiguslik tähendus isiku karistatuse ja kuriteo või väärteo korduvuse arvestamisel kuni andmete kustutamiseni.⁵¹ Seega omab karistusregistri kanne õiguslikku tähendust ning seda saab isikule kvalifitseeritud koosseisuna korduvusena käsitleda ainult siis, kui see kanne karistuse kohta on isiku karistusregistris alles (s.t seda ei ole kustutatud). Riigikohus on võtnud selle kohta oma seisukohta lahendis nr 3-1-1-111-12. Kaasusest tulenevalt karistati isikut kiirmenetluse otsusega liiklusseaduse (edaspidi LS) § 239 lg 2 järgi selle eest, et 18.03.2012 juhtis isik mootorsõidukit Volkswagen Golf nõuetekohaselt kinnitamata turvavööga. Kiirmenetluse põhjenduses oli kirjas, et isikut on ka varem samasuguse teo eest karistatud. Vaidlus käis selle üle, et kas isiku varasem mõistetud karistus sama säte järgi on uue episoodi toimepanemise ajaks kustutanud või mitte. Riigikohus märkis, et KarRS § 5 lg 1 kohaselt on karistusregistrisse kantud isiku karistusandmetel õiguslik tähendus isiku karistatuse ja kuriteo või väärteo korduvuse arvestamisel kuni andmete kustutamiseni. Seega tuleb LS § 239 lg-s 2 sätestatud väärteo puhul teha kindlaks, kas karistusandmed LS § 239 lg 1 p-s 1 või 2 sätestatud ja varem toimepandud väärteo eest on karistusregistrist kustutatud. KarRS § 24 lg 1 p 1 kohaselt kustutatakse karistusandmed registrist ja kantakse üle arhiivi, kui väärteo eest mõistetud või määratud rahatrahvi tasumisest, aresti kandmisest või üldkasuliku töö sooritamisest on möödunud üks aasta. KarRS § 25 lg 6 sätestab, et kui isik paneb enne karistusandmete kustutamise tähtaja möödumist toime uue väärteo, siis eelmise väärteo eest mõistetud karistuse

⁴⁸ Sootak, J. Süüteo koosseis: mõiste ja objektiivne koosseis. Tallinn, Juura 2003, lk 17.

⁴⁹ Sootak, J. Süüteo koosseis: mõiste ja objektiivne koosseis. Tallinn, Juura 2003, lk 17.

⁵⁰ Sootak, J. Muudatused ja täiendused karistusõiguse üldosas, lk 589.

⁵¹ Karistusregistri seadus – RT I, 22.05.2021, 5.

andmete kustutamise tähtaja kulgemine katkeb ja tähtaega arvutatakse viimase väärteo eest mõistetud põhi- ja lisakaristuse ärakandmisest kõigi väärtegede eest. Karistusregistrist nähtuvalt oli isiku esimene episood 24.01.2011. Arvestades seda, et samal päeval tasus isik ka trahvi ära, mistõttu hakkas väärteo karistusregistrist kustutamise tähtaeg kulgema 24. jaanuaril 2011. Toimiku materjalidest aga nähtub, et isikut on uuesti väärteokorras karistatud 16. novembril 2011. aastal, LS § 227 lg 1 järgi rahatrahviga 40 eurot, mille isik tasus 21. novembril 2011. Sellest tulenevalt asus Riigikohus seisukohale, et uus ühe aastane karistusregistri andmete kustutamise tähtaeg hakkas kulgema alates 21. novembrist 2011 ka isiku karistamises 24. jaanuaril 2011.⁵² Antud lahend näitab selgelt ära, et isikule korduvuse kohaldamisel, peab kohus olema alati veendunud selles, et kui isikut on eelmise süüte eest juba karistatud, siis isiku eelmise samalaadse süüte eest mõistetud karistus on kehtiv ning ei ole tema karistusregistrist kustutanud.

Samuti on sellele viidanud Riigikohus oma lahendis nr 3-1-1-79-03 rõhutades, et karistuse mõistmisel tuleb isiku varasemaid karistusi arvestada ainult juhul, kui need ei ole karistusregistrist kustutatud.⁵³ Antud kohtuotsusega kinnitati veelkord, et karistusregistri sissekandel on õiguslik tähendus ainult siis kui see ei ole kustutatud ning arhiivi kantud ning seega kohtueelsel menetlejal tuleb igakord veenduda, et isikule kvalifitseeritava tunnuse määramine on õiguspärane.

2.2 Jätkuv süütegu

Jätkuva süüte mõiste on välja kujunenud Eesti õiguskorras juba palju aastaid tagasi, täpsemalt eksisteeris see juba Nõukogude ajal. Juba 1971. aastal on I. Rebane andnud selgituse jätkuvale süüteole. Tema kirjutas, et jätkuva kuriteona tuleb lugeda sellist kuritegu, mille objektiivne külg koosneb vähemalt kahest, teineteisest kitsama ajavahemikuga lahutatud, ühe ja sama kuriteotunnustega teost. Lisaks peab see olema suunatud sama objekti vastu ning peab kaasa tooma ühise tagajärje. Sellest tulenevalt moodustab see kogumis ühe kuritegu.⁵⁴

⁵² RKKKo otsus 12.11.2012, nr 3-1-1-111-12, p 6.

⁵³ RKKKo otsus 19.06.2003, nr 3-1-1-79-03, p 14.

⁵⁴ Rebane, I. Nõukogude kriminaalõigus. Üldosa, õpetus karistusest 1.osa. Tartu: TRÜ, 1971, lk 190.

Hetkel kehtiv Eesti karistusseadustik ei sätesta aga jätkuva süüteo mõistet. Jätkuv süütegu on mainitud ainult KarS §-s 81 lõikes 4, mille kohaselt jätkuva süüteo korral arvutatakse aegumise tähtaega viimase teo lõpuleviimisest.⁵⁵ Sama sätte KarS-i kommentaar selgitab aga jätkuva süüteo mõistet. Selle kohaselt on jätkuva süüteoga tegemist olukorras, kus on mitu, ajaliselt lähedast, sama objekti vastu suunatud ja sarnasel viisil toimepandud tegu, mis ka eraldiseisvad on koosseisupärased. Asjade sarnasel viisil süütegude toimepanemine ei tähenda aga, et üksiktegude toimepanemine peab olema identne, vaid piisab, kui tegude sarnasus esineb süüteo peamistes tunnustes.⁵⁶ Seega peab asjade sarnase käigu hindamise juures vaadelda, kas on rünnatud sama õigusobjekti või õigushüve ning kas need teod on omavahel ruumiliselt seotud.

Jätkuva süüteo korral ei käsitata iga üksikut tegu iseseisvana, mis tähendab, et kogumit siinjuures ei moodustata. Jätkuva teo toimepanemine peab toimuma subjektiivsest küljest ühtsest tahtlusest, mis omakorda tähendab, et toimepanija tahtlus hõlmab enne konkreetse osateo lõpuleviimist järgmist tegu. Seega peavad need üksikteod nähtuma objektiivsele kõrvaltvaatajale mitte iseseisvate tegudena vaid ühe teona, mis võimaldab temale konkreetset üksiktegu vaadelda eelnenud, õiguslikult juba lõpuleviidud süüteo jätkuna.⁵⁷

Riigikohus on oma otsuses nr 3-1-1-61-15 eeltoodud seisukohta ka kinnitanud. Kohus leidis, et selleks, et hinnata, kas tegemist on õiguslikult ühe või mitme erineva teoga, tuleb tähelepanu pöörata selle teo objektiivsele avaldumisele. Ühe teoga teoühtsuse mõttes on tegemist siis, kui mitu olemuselt sarnast käitumisakti on kantud ühisest tahtlusest ja nad on ajalis-ruumilise läheduse tõttu üksteisega sellisel määral seotud, et kogu käitumine on kolmandale isikule objektiivselt vaadeldav ühtse, kokkukuuluva teona. Õiguslikus mõttes on ühe teoga tegemist siis, kui koosseisu realiseerimisele suunatud osateod kujutavad endast objektiivse kõrvaltvaataja jaoks loomuliku elukäsitluse järgi ühtset käitumist.⁵⁸

Süsteemaatilisuse juures on vaja alati eristada jätkuvat süütegu ning neid ei tohi omavahel segi ajada. Varasem kohtupraktika näitab, et Riigikohus ei eristanud oma lahendites süsteemaatilist ja jätkuvat süütegu. Riigikohus on oma kaasaegsetes lahendites leidnud, et süsteemaatilise kuriteo tunnused ei ole täidetud ning et tegemist on samaliigiliste kuritegude jätkuva toimepanemisega. Riigikohus on oma lahendis nr 3-1-1-87-08 rõhutanud, et seoses süsteemaatilisuse mõiste

⁵⁵ Karistusseadustik. (viide 5)

⁵⁶ Karistusseadustik. Komm. vln. § 81 komm. 4.2.

⁵⁷ Karistusseadustik. Komm. vln. § 81 komm. 4.2.

⁵⁸ RKKKo otsus 26.06.2015, nr 3-1-1-61-15, p 11.1.

kasutuselevõtmisega on oluline seda piiritleda jätkuvusest, kuna jätkuva süüteo korral süstemaatilisus puudub.⁵⁹ Kuigi jätkuv kuritegu on sarnane süstemaatilise kuriteoga, on kuriteo süstemaatiline toimepanemine alati järjekindel ning pidevalt korduv tegevus. Eeltoodust tulenevalt peab süstemaatilise süüteo eristamisel aru saada ka jätkuva süüteo mõistest, kuna jätkuva süüteo korral on tegemist ühe, süstemaatilisuse korral aga vähemalt kolme süüteoga.⁶⁰

Jätkuva ja süstemaatilise süüteo erinevust saab selgitada järgmise näite abil. Riigikohus on oma hiljuti ilmunud lahendis nr 1-19-7473 rõhutanud, et mitu üksiktegu saab siduda üheks jätkuvaks teoks ainult siis, kui need täidavad ühe ja sama süüteokoosseisu. Lisaks sellele peab sama olema ka teo toimepanemise vorm.⁶¹ Näitena võib siin tuua Ringkonnakohtu lahendit nr 1-20-5049, kus isik oli temale usaldatud kütusekaardi kasutades, tankinud enda sõiduautosid. Kohus leidis, et need üksikud tankimised moodustavad kokku üksiku terviktegu. Sellisele järeldusele jõudis kohus seetõttu, et need teod olid ajaliselt lähedased (tankimiste ajavahemik oli mõni tund, paar päeva ning mõningatel juhtudel nädal); kütus oli tangitud võõrastesse autodesse ning kahjukandjaks oli sama isik. Kõik need osateod oli toime pandud ühtsest tahtlusest. Seega leidis kohus, et isik on pannud jätkuva omastamise toime.⁶²

Eeltoodule tuginedes, saab jõuda järeldusele, et jätkuva süüteo puhul peab teobjekt olema sama ning tegu peab olema kantud ühtsest tahtlusest, süstemaatilisuse puhul peab aga mõni neist tingimustest aga olema täitmata. Seda seisukohta on kinnitatud ka Tallinna Ringkonnakohus oma lahendis nr 1-05-1657 leidnud, et jätkuva süüteoga on tegemist siis, kui kõik episoodid on toime pandud lühikese aja jooksul (nt ühe päeva jooksul), need teod on suunatud sama objekti vastu, isik(ud) on tegutsenud ühtsest tahtlusest ning samal viisil. Antud kaasuses leidis kohus, et sisuliselt poole päeva vältel käisid süüdistatavad 24 korral mitmetes kauplustes ning ühel ja samal viisil omastasid varastatud pangakaarti kasutades erinevaid kaupu. Seega leidis kohus, et tegemist on ühe kuriteoga ning isikuid tuleks karistada KarS § 209 lg 2 p 1 ja p 3 järgi.⁶³

Jätkuv süütegu on ühisest tahtlusest kantud, reeglina lühikese ajavahemiku jooksul ning sama objekti vastu sarnasel viisil toimepandud süütegu.⁶⁴ Jätkuv süütegu koosneb vähemalt kahest osateost, mis on teineteisest eraldatud teatud ajavahemikuga ning mis kokkuvõttes moodustab

⁵⁹ RKKKo otsus 20.04.2009, nr 3-1-1-87-08, p 9.

⁶⁰ Kairjak, M., Sootak J. Varavastased süüteod, lk 37. (viide 28)

⁶¹ RKKKo otsus 22.09.2021, nr 1-19-7473/180, p 20.

⁶² Tartu Ringkonnakohtu otsus 21.06.2021, nr 1-20-5049/51, p 73.

⁶³ Tallinna Ringkonnakohtu otsus 10.04.2006, nr 1-05-1657\4.

⁶⁴ Sootak, J. Karistusõigus. Üldosa. Tallinn, Juura 2010, lk 122.

ühe tervikteo, kusjuures iga süüteo puhul peab olema objektiivne koosseis täidetud. Objektiivse koosseisu tunnused on koosseis, õigusvastasus ja süü. Lisaks sellele peab see olema toime pandud ühtse tahtlusega, suunatud ühtse kuritegeliku tagajärje põhjustamisele või eesmärgi saavutamisele.⁶⁵

Riigikohus on käsitlenud jätkuva süüteo mõistet oma lahendis nr 3-1-1-4-04, leides, et jätkuva süüteo puhul on tegemist olukorraga, kus mitu ajaliselt lähedast, sama objekti vastu suunatud ning sarnasel viisil toimepandud tegu, mis ka eraldiseisvad on koosseisupärased, õigusvastased ja süüülised, loetakse õiguslikult üheks teoks, kuna osateod on kantud ühest tahtlusest. Riigikohus leidis, et esmatähtis on jätkuva süüteo korral objektiivses mõttes vaadeldavate tegude oluline sarnasus ja subjektiivselt ühtne tahtlus, mis võimaldab konkreetset üksiktegu vaadelda eelnenud, juba lõpule viidud süüteo jätkuna. Antud kaasuses arutati väikese koguse narkootilise aine käitlemise üle. Käesolevas lahendis leidis Riigikohus, et jätkuva süüteo eeldused on täidetud, kuna esineb üksikepisoodide ajaline lähedus kõigi narkootiliste ainete käitlemise vahel.⁶⁶

Samuti on Tartu Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium oma lahendis nr 1-20-869 analüüsinud jätkuva süüteo eeldusi. Kaasuses kohaselt toimetas süüdistatav postiteenuse osutajat kasutades vahendlikult üle riigipiigi suures koguses narkootilist ainet. Isik oli neid saatnud kolme erineva tellimisega. Riigikohus on nõustunud Ringkonnakohtu põhjendusega leides, et kõne alla võiks tulla nende erinevate tellimiste pidamine üheks jätkuvaks kuriteoks. Kohtupraktika kohaselt on ühe teoga tegemist siis, kui koosseisu realiseerimisele suunatud osateod kujutavad endast objektiivse kõrvaltvaataja jaoks loomuliku elukäsitluse järgi ühtset käitumist. Selleks, et hinnata, kas tegemist on ühe või mitme erineva teoga, tuleb tähelepanu pöörata selle teo objektiivsele avaldumisele. Jätkuvaks süüteoks nimetatakse ühtsest tahtlusest kantud, üldjuhul ajaliselt lähedaste tegudega sama objekti vastu sarnasel viisil toime pandud süütegu. Sarnased on sellised teod, mis ründavad sarnasel asjaoludel sama õigushüve ja täidavad sama süüteokoosseisu ning on omavahel reeglina ka ajaliselt ning ruumiliselt lähedased. Arvestades seda, et kõik kolm tellimust on mõneti sarnased, ei ole nad siiski ühtsest tahtlusest hõlmatud. Kohus leidis, et pole võimalik öelda, et süüdistataval oli juba esimest tellimust tehes tahe teha ka teine ja kolmas tellimus ehk siis konkreetset tellimust tehes ta järgnevate tellimuste peale ei mõelnud. Samuti välistab jätkuva süütegu ka see, et kahe esimese postisaadetise vahele jäi enam kui aasta pikkune

⁶⁵ Kairjak, M., Sootak, J. Varavastased süüteod, lk 37. (viide 28)

⁶⁶ RKKKo otsus 01.04.2004, nr 3-1-1-4-04, p 13.1.

ajavahemik. Sellest tulenevalt jõudis Riigikohus järeldusele, et antud juhul on tegemist korduva narkootikumide suures koguses ebaseadusliku käitlemisega KarS § 184 lg 2 p 2 mõttes, kuna jätkuva kuriteo eeldused ei ole antud juhul täidetud.⁶⁷

Viru Maakohus on oma otsuses nr 1-20-85 samuti analüüsinud jätkuva süüteo esinemist. Kaasuse asjaoludest tulenevalt süüdistati isikut KarS § 184 lg 2 p 2 järgi kvalifitseeritava kuriteo, s.o narkootilise aine suures koguses ebaseadusliku käitlemise toimepanemises isiku poolt, keda on varem karistatud narkootiliste ainete käitlemise eest. Maakohus leidis, et hinnates süüdistatava ebaseaduslikku narkootilise aine käitlemistegevust ei saa seda hinnata ühe jätkuva teona, kuna pole tuvastatud, et tema tahtlus hõlmas juba enne esimese üksikteo lõpuleviimist järgimisi üksiktegusid. Sellisele järeldusele jõudis kohus analüüsides kohtule tõenditena esitatud jälitustoimingu protokolle ja tunnistajate ütlusi, millest nähtub, et süüdistatav ei tegele aktiivselt narkootilise aine käitlemisega ning andis seda tarvitamiseks vaid isikutele, kes seda temalt oskasid küsima tulla ja keda ta varasemalt pikka aega tundis ning kelle puhul ta sai kindel olla, et teave tema ebaseadusliku tegevuse kohta ei jõua õiguskaitseorganiteni. Tuginedes ka muudele toimikus olevatele tõenditele leidis kohus, et need tõendid viitavad küll sellele, et tegemist oli samalaadsete, kuid siiski iseseisvate rikkumistega, mille toimepanemise tahtlus tekkis kas kõikidel või vähemalt enamikul juhtudel uuesti. Sellele tuginedes jõudis kohus järeldusele, et süüdistatava üksikud ebaseaduslikud käitlemisteed ei olnud kantud ühtsest tahtlusest ning seega käsitatavad ühe jätkuva kuriteona. Seega leidis Maakohus, et süüdistatava poolt toimepandud kuriteod ei ole käsitatavad ühtse kuriteona ning isikut tuleb karistada korduvuse järgi. Maakohus muutis süüdistatava kvalifikatsiooni, leides, et tegemist on väikeses koguses narkootilise aine ebaseadusliku käitlemisega. Seega tunnistati V.P (süüdistatav) süüdi KarS § 183 lg 2 p 2 järgi, s.o narkootilise aine väikeses koguses ebaseaduslikus käitlemises isiku poolt, kes on varem toime pannud samalaadse kuritegu toime. Kohus mõistis isikule 11 kuud vangistust, liites eelmise kohtuotsuse järgi ärakandmata osaga ning lõplikuks karistuseks määrati isikule 5 aastat vangistust.⁶⁸

Eeltoodust tulenevalt saab näha, kuidas kohtud on jätkuva ja süstemaatilise süütegude eristamist oma lahendites välja toonud. Jätkuva süüteo puhul paneb isik toime vähemalt kaks tegu, mis on suunatud ühe ja sama objekti vastu, ajalisel lähedased ning kantud ühtsest

⁶⁷ Tartu Ringkonnakohtu kriminaalkollegiumi otsus 20.01.2021, nr 1-20-869/25, p 82.

⁶⁸ Viru Maakohtu otsus 10.03.2020, nr 1-20-85/33, p 2.41.

tahtlusest. Süstemaatilisuse korral peab aga olema toime pandud vähemalt kolm episoodi ning ühtne tahtlus peab süstemaatilisuse puhul olema välistatud. Jätkuva süüteo puhul on tegemist õiguslikus mõttes ühe süüteoga, mida kvalifitseeritakse põhikoosseisu järgi. Näiteks, kui isik paneb ühe päeva jooksul ühtse tahtlusega toime neli väheväärtusliku kauba poevargust, siis tuleb tema tegu kvalifitseerida KarS § 218 lg 1 järgi. Seega on oluline, et juba kohtueelses menetluses tuvastatakse jätkuva süüteo olemasolu ning isikule määratakse karistus põhikoosseisu järgi (nt KarS § 199 lg 1 või KarS § 218 lg 1 järgi, mitte aga KarS § 199 lg 2 p 4 või p 9 (korduvuse või süstemaatilisuse)) järgi.

2.3 Vältav süütegu

Varasemalt kehtinud ENSV kriminaalkodeksi sätetas vältava süüteo mõiste definitsiooni. Selle all mõeldi mingi tegevuse või tegevusetuse akti, milles on juba lõpuleviidud kõik süüteo tunnused. Tegevuse või tegevusetuse realiseerimisega tekib vältav kuritegelik seisund, mille kestel isik rikub süüteo vastava koosseisu pidevalt. Vältav süütegu kehtib niikaua, kuni isik täidab oma kohustuse (nt peatab oma auto, kui politsei teda jälitab), ilmub süü ülestunnistamisele või lõpeb vältav seisund muul viisil.⁶⁹ Sellest tulenevalt nimetati vältavaks teoks selliseid süütegusid, mis seisnesid isiku kestvas ning pidevas rikkumises.

Tänapäeval ei ole vältava süüteo mõiste kuidagi muutunud. Praegusel ajal õiguskirjanduse kohaselt seisneb vältav süütegu normi pidevas ja kestvas rikkumises, mis eeldab, et vastav süüteokoosseisu on pidevas realiseerimises. Vältava süüteo algusmomendiks on see hetk, kui isik hakkab keeldu rikkuma (tegevus) või keeldub kohustuslikust käitumisest (tegevusetus) ning see lõpeb teo faktilise lõppemisega. Vältava süüteo puhul paneb isik toime ühe koosseisupärase süüteo. Vältav süütegu kestab kogu koosseisupärase seisundi aja ning lõpeb seisundi lõppemisega.⁷⁰ Ühe enim levinud vältava süütegu saab näiteks tuua KarS § 424 (mootorsõiduki, maastikusõiduki ja trammi juhtimine joobeseisundis). Vältava süüteo toimepanemine algab isiku istumisega rooli taga joobeseisundis ning lõpeb mootorsõiduki juhtimise lõpetamisega. Lisaks

⁶⁹ Rebane, I. Nõukogude kriminaalõigus. Üldosa, õpetus karistusest 1.osa, lk 189.

⁷⁰ Karistusseadustik. Komm. vln. § 10 komm. 5.

sellele iseloomustab vältavat süütegu ka KarS § 135 (pantvangi võtmine). KarS § 135 süüteo koosseisu realiseerimine algab isiku pantvangi võtmisega ning lõpeb isiku vabastamisega.

Riigikohus on oma otsuses nr 3-1-1-117-05 selgitanud vältava süüteo mõiste ning toonud välja ka mõned näited. Tema väitis, et vältavaks süüteks nimetatakse selliseid süütegusid, mille puhul süüteo koosseisus kirjeldatud tegu seisneb mitte üksnes õigusvastase olukorra loomises, vaid ka selle säilitamises ehk taastootmises. Tüüpilisteks vältavateks süütegudeks on Riigikohus välja toonud: pantvangi võtmise (KarS § 135), vabaduse võtmine seadusliku aluseta (KarS § 136) ja mootorsõiduki juhtimise joobeseisundis (KarS § 424). KarS § 135 ja § 136 puhul on süüteo koosseisule vastav tegu teiselt isikult vabaduse võtmine ning tegu kestab seni kaua, kui teo toimepanija, omades kontrolli toimuva üle, kannatanu vabadust piirab; KarS § 424 puhul on aga koosseisupäraseks teoks mootorsõiduki juhtimine ning seega kestab koosseisupärane tegevus juhtimise lõpetamiseni või isiku kaineks saamiseni.⁷¹ Samuti on Riigikohus oma lahendis nr 3-1-1-31-08 leidnud, et vältavaks nimetatakse selliseid süütegusid, mille puhul süüteo koosseisus kirjeldatud tegu seisneb lisaks õigusvastase olukorra loomisele ka selle säilitamises ehk taastootmises. Tegu vältab senikaua, kui süüteo koosseisu kestvalt, see tähendab ilma oluliste katkestusteta täidetakse. See tähendab, et vältav süütegu kestab kogu koosseisupärase seisundi aja ning lõppeb alles seisundi lõppemisega.⁷²

Isiku pideva, kestva rikkumise eest tuleb teda karistada põhikoosseisu järgi. Näiteks kui isikule on esitatud süüdistus KarS § 135 lg 1 järgi (pantvangi võtmine) ning menetluse kestel selgub, et süüdistatav on kannatanut hoidnud mitmes erinevates kohtades, siis sellisel juhul tuleb süüdistatava tegu lugeda üheks teoks.

Reeglina ei moodustata vältava süüteo puhul kogumit. Kuid aga võib kogumi moodustamise vajadus esile kerkida ideaalkogumi puhul KarS § 63 lg 1 mõttes. Antud paragrahv sätestab, et kui isik on toime pannud ühe teo, mis vastab mitmele eri süüteo koosseisule, siis määratakse või mõistetakse talle üks karistus seadusesätte alusel, mis näeb ette raskeima karistuse.⁷³ Näitena saab siin tuua olukorda, kus isik on võtnud teiselt isikult vabaduse ilma seadusliku aluseta KarS § 136 mõttes ning vabaduse võtmise ajal on kannatanu suhtes kasutanud vägivalda või tekitanud temale tervisekahjustusi KarS § 121 lg 1 mõttes. Sellisel juhul on meil tegemist õiguslikus mõttes

⁷¹ RKKKo otsus 10.04.2006, nr 3-1-1-117-05, p 13.

⁷² RKKKo otsus 16.06.2008, nr 3-1-1-31-08, p 7.1.

⁷³ Karistusseadustik. (viide 5)

ühe teoga ning isikut tuleb karistada KarS § 136 järgi, kuna antud säte näeb raskeima karistuse ette (kuni viieaastase vangistuse). Samas võib vältava süüteo puhul moodustada ka reaalkogum KarS § 63 lg 2 mõttes, kui mingi tegu on vältava süüteoga juhuslikus seoses. Näiteks kui ebaseadusliku vabaduse võtmise ajal (KarS § 136) vägistatakse kannatanu (KarS § 141). Sellises olukorras on meil tegemist kahe erineva teoga ning isikule tuleb KarS § 63 lg 2 järgi mõista eraldi karistus iga teo eest ning liitkaristus KarS § 64 järgi.⁷⁴

Sarnaselt jätkuva süüteo mõistele ei sätesta kehtiv karistusseadustik ka vältava süüteo mõistet. Küll aga sarnaselt jätkuvale süüteole sätestab KarS ka vältava süüteo aegumistähtaega. KarS § 81 lg 4 teine lause sätestab, et vältava süüteo korral arvutatakse aegumise tähtaega vältava teo lõppemisest.⁷⁵

Jätkuva ja vältava süüteo erinevus on järgmine. Kui jätkuva süüteo puhul paneb isik toime mitu osategu, mis on omavahel ajaliselt seotud ning on toime pandud lähtuvalt ühisest tahtlusest, siis käsitletakse neid osategusid ühe tervikteona. Kuna vältava süüteo puhul on tegemist kestva tegevusega, siis ei saa isiku tegu jaotada osategudeks ning seega tuleb tema pidev ja kestev tegevus lugeda ühtseks tervikteoks, kus osategusid ei saa eristada. Vältava süüteo puhul täidetakse ühe ja sama süüteokoosseisule vastavat tegu pidevalt, see tähendab isik paneb ilma oluliste katkestusteta oma süütegu toime. Vältav süütegu seisneb normi pidevas ehk kestvas rikkumises, mis tähendab, et süüteokoosseis on pidevas realiseerimises.

Riigikohus on oma lahendis nr 3-1-1-31-08 selgitanud jätkuva ja vältava süüteo erinevusi. Riigikohus selgitas, et vältavaks nimetatakse selliseid süütegusid, mille puhul süüteokoosseisus kirjeldatud tegu seisneb lisaks õigusvastase olukorra loomisele ka selle säilitamises ehk taastootmises (siinjuures viitas Riigikohus kriminaalkolleegiumi lahendile nr 3-1-1-117-05 p 13). Tegu vältab senikaua, kui süüteokoosseisu kestvalt, s.t ilma oluliste katkestusteta täidetakse. Jätkuva süüteo puhul on Riigikohus aga väitnud, et jätkuv süütegu tähistab olukorda, kus mitu, ajaliselt lähedast, sama objekti vastu suunatud ja sarnasel viisil toimepandud tegu, mis ka eraldiseisvalt on koosseisupärased, õigusvastased ja süüülised, loetakse õiguslikult üheks teoks, kuna osateod on kantud ühtsest tahtest.⁷⁶ Kuigi esialgul võib tunduda, et vältava ja jätkuva süüteo eristamine on lihtne, ei ole see aga kohtupraktikast tulenevalt nii.

⁷⁴ Pettai, S. (viide 44), lk 54.

⁷⁵ Karistusseadustik. (viide 5)

⁷⁶ RKKKo otsus 16.06.2008, nr 3-1-1-31-08, p 7.2.

Riigikohus on oma lahendis nr 1-16-2411 jõudnud järeldusele, et KarS § 255 puhul (kuritegelik ühendus) on tegemist vältava süüteoga, mis algab kuritegeliku ühenduse liikmeks saamisega ja lõpeb liikmestaatuse lakkamisega. Lisaks märkis Riigikohus, et kuritegelikku ühendusse kuulumine ja selle raames toimepandavad üksikkuriteod moodustavad reaali-, mitte ideaalkogumi. Kuritegelikku ühendusse kuulumine on vältav süütegu, mis realiseeritakse juba sinna astumisega, ning mis ei ole üldjuhul juba ajalis-ruumiliselt seostatav edasiste üksikkuritegudega. Kuritegelikku ühendusse kuulumine ei ole samastatav selle raames toimepandavate üksikkuritegudega, mis tuleb tuvastada ning selle toimepanijatele süüks arvata eraldi.⁷⁷ Samale seisukohale on Riigikohus jõudnud ka oma lahendis nr 1-16-6452.⁷⁸

Viru Maakohus on oma lahendis nr 4-08-3900 rõhutanud, et vältava süüteo puhul algab süüteo toimepanemine alates hetkest, mil isik hakkab seadust või kohustust rikkuma või astub keelust üle, ning lõpeb teo faktilise lõppemisega. Vältav tegu ei koosne mitmetest episoodidest ega tegevuse aktidest. Vältava süüteo puhul on tegemist ajaliselt pidevalt kestva ühe ja sama rikkumisega. Antud kaasuses oli kaebaja esitanud kaebuse, et temale on määratud rahatrahv selle eest, et tema tegeles kaubandustegevusega ilma registreeringuta, mil vastav registreering oli seadusega nõutav. Maakohus leidis, et kaubandustegevusega tegelemine ilma nõutava registreeringuta kui süüteoosseis on oma olemuselt formaalne-abstraktne ohudelikt, mis on teostatav tegevuse vormis ja on vältav. Kaubandustegevusega tegelemine ilma nõutava registreeringuta kui süütegu algab siis, kui isik sai teada haldusaktist, millega kustutati registreering ning see lõpeb, kui isik lõpetab ebaseaduslikuks muutunud kaubandustegevuse või siis kui kaubandustegevusele on saadud uus registreering.⁷⁹ Seega leidis Maakohus, et antud kaasuse puhul on tegemist vältava süüteoga.

Lisaks eeltoodule on Tartu Maakohus tuvastanud lahendis nr 4-18-2418 vältava süüteo olemasolu. Kohus tuvastas, et süüdistatav on realiseerunud LS § 201 lg 2 ja § 224 lg 1 sätestatud süütegude osseisud. Maakohus leidis, et süüdistatavale ette heidetud asja omavoliline kasutamine sõidukiga ringisõitmisel (selle juhtimisel) on vältav süütegu. Ringkonnakohus: „Kuna süüdistatav on pannud ühe päeva jooksul mitu tegu ning need teod on vaadeldavad mõistliku isiku vaatenurgast ühe teona, siis seega on tegemist vältava süüteoga.“⁸⁰

⁷⁷ RKKKo otsus 31.08.2020, nr 1-16-2411/1066.

⁷⁸ RKKKo otsus 21.02.2019, nr 1-16-6452/340, p 36.

⁷⁹ Viru Maakohtu otsus 26.01.2009, nr 4-08-3900/2.

⁸⁰ Tartu Ringkonnakohtu otsus 06.08.2018, nr 4-18-2418/18, p 4.5.

3. Süstemaatilised süüteod

3.1 Süstemaatiline varavastane süütegu

Süstemaatiliste varavastaste süütegude puhul käsitleme eelkõige varguse ehk KarS § 199 koosseisu, seda eelkõige põhjusel, et Riigikohus on antud koosseisu põhjalikult oma kohtulahendites analüüsinud. Lähtudes kuritegevuse statistikast saab järeldada, et vargused olid ja jäävad ka tänapäeval Eestis kõige levinumaks kuriteo liigiks.⁸¹

2007. aasta karistusseaduse muudatusega hakati korduvat väheväärtusliku asja vargust (s.o kui varastatud asjade väärtus oli alla 1000 krooni) karistama ainult väärteokorras. Tänu sellele suurenes märksa korduvate pisivarguste arv, kuna isikud hakkasid varastama täpselt niipalju, et varastatu väärtus jääks alla 20 miinimumpäevamäära (varasemalt oli see alla 1000 krooni). Arvestades pisivarguste arvu suurenemist, on seadusandjad 2008. aastal otsustanud karistusseadustiku seadusemuudatusega tuua Eesti kriminaalõigusesse süstemaatilise süüteo mõiste, mis hõlmaks endas ka süstemaatiliselt toime pandud vargusi. Antud muudatusega muudeti süstemaatiline pisivargus uuesti kriminaalkorras karistatavaks. Tuginedes eeltoodule, said süstemaatilised pisivargused, mis olid varem kvalifitseeritavad ainult väärteona muutuda kuriteoks KarS § 199 lg 2 p 9 mõttes. Tegemist on süstemaatilise varguse koosseisuga, mis eeldab teatud eelduste esinemist. Kuid enne nende eelduste analüüsimist, peame selgitama KarS §-s 218 sätestatud varavastase süüteo mõiste tähendust ning selle kohaldamise ala.

01.01.2015 jõustus Eesti KarS-i uus redaktsioon, mis on üks olulisematest Eesti karistusseadustiku muudatustest, mis puudutab varguse koosseisu. Kuni 2015 kehtinud Eesti karistusseadustikus sätestatud KarS § 218 koosseis kohaldus varavastaste süütegude puhul, mille rahaline väärtus ei ületanud kahtekümmet miinimumpäevamäära (varasem miinimumpäevamäär oli 3,2 eurot) ehk siis 64 eurot. Alates 2015.aastal võeti vastu karistusseaduse muudatus, millega suurendati miinimumpäevamäära 3,2 eurolt 10 eurole, millega omakorda tõusis ka KarS §-s 218 sätestatud rahaline väärtus 200 eurole (20x10).⁸² Seega loetakse tänapäeval väheväärtuslikuks asjaks või väheoluliseks õiguseks sellist asja või õigust, mille rahaline väärtus ei ületa kahtekümmet miinimumpäevamäära. KarS § 44 lg 2 kohaselt on miinimumpäevamäära suurus 10

⁸¹ Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2020. Registreeritud kuriteod aastatel 2003-2020. Arvutivõrgus: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2020/>. Kasutatud 20.06.2021.

⁸² Justiitsministeerium. Karistusseadustiku muudatused. Arvutivõrgus: <https://www.just.ee/et/eesmargid-tegevused/kriminaalpoliitika/karistusõiguse-revisjon/karistusseadustiku-muudatused>. Kasutatud 25.06.2021.

eurot.⁸³ Eeltoodust tulenevalt kohaldub antud paragrahv nende süütegude puhul, mille korral asja või varalise õiguse rahaline väärtus ei ületa 200 eurot. Näiteks, kui isik läheb poodi ja varastab toiduaineid 50 euro ulatuses, siis tema tegu tuleb kvalifitseerida KarS § 218 lg 1 alla. Sellises olukorras on meil tegemist väärttega, kus tavaliselt isiku karistus piirdub rahatrahviga ning kriminaalmenetlust tema suhtes ei alustata.

KarS § 218 näeb ette karistuse varavastaste süütegude eest, mis on toime pandud väheväärtusliku asja ja varalise õiguse vastu. Antud paragrahv kohaldub KarS 13.peatükis sätestatud varavastaste süütegude puhul, välja arvatud need teod, mis on KarS §-s 218 lõikes 1 eranditena välja toodud. Nendeks eranditeks on näiteks: arvutiandmetesse sekkumine (§ 206); röövimine (§ 200) ja väljapressimine (§ 214). Karistusseadustiku muutmise seaduse eelnõuga, mis oli võetud 19. juunil 2008. aastal lisati KarS §-i 218 lõikesse 1 tunnus nimega „süsteemiline vargus“, mis tähendab, et antud paragrahvi kohaldamine ei ole võimalik, kui tegemist on KarS §-s 199 lõikes 2 punktis 9 sätestatud kuriteoga.

Eeltoodust tulenevalt ei ole KarS § 218 ja KarS § 199 koosseisude eristamine varguste puhul väga keeruline. Selleks, et anda isiku õigusvastasele teole õiguslik tähendus, peab eelkõige tegema selgeks varastatu rahalist väärtust ehk kas rahaline väärtus on üle või alla 20 miinimumpäevamäära ning lähtudes sellest kvalifitseerida isiku tegu. Kui rahaline väärtus on alla 20 miinimumpäevamäära (200 eurot) – siis on see subsumeeritav KarS § 218 alla (v.a järgmistel juhtudel: arvutisüsteemile ebaseaduslikult juurdepääsu hankimine, arvutiandmetesse sekkumine, arvutisüsteemi toimimise takistamine, arvutikuriteo ettevalmistamine, röövimine, väljapressimine ja asja omavoliline kasutamine vägivalda abil ning tulirelva, laskemoona, lõhkeaine, kiirgusallika, narkootilise või psühhotroopse aine või nende lähteaine, suure teadusliku, kultuuri- või ajaloo väärtusega eseme vargus või süsteemiline vargus), kui aga varastatu asjade väärtus ületab eelnimetatud piiri, siis on tegemist juba kuriteoga KarS § 199 mõttes.

KarS § 218 kohaldamisel tuleb eelkõige arvestada Riigikohtu lahendiga nr 3-1-1-116-02, milles rõhutatakse, et KarS § 218 puhul ei ole tegemist iseseiva varavastase süüteo koosseisuga, vaid on see mõnele KarS 13.peatükis sätestatud süüteokoosseisule vastav tegu. Antud lahendis leidis Riigikohus, et KarS § 218 lg 1 on viitelise iseloomuga ja käsitatav Karistusseadustiku 13. peatüki suhtes üldosalise sättena. Riigikohus leidis, et isiku käitumine tuleb kvalifitseerida KarS § 218 lg

⁸³ Karistusseadustik. Komm. vln. § 218 komm. 3.

1 järgi üksnes siis, kui: tegu vastab Karistusseadustiku 13. peatükis ettenähtud süüteo koosseisule (v.a röövimine või väljapressimine) ning tegu on suunatud väheväärtusliku asja või väheolulise varalise õiguse vastu. Eeltoodust tulenevalt, ei näe KarS § 218 lg 1 ette sellist iseseisvat süüteo koosseisu nagu varavastane süütegu väheväärtusliku asja või väheolulise varalise õiguse vastu, vaid see sätestab vastutuse nt varguse, omastamise jm varavastase süüteo eest, mis on suunatud väheväärtusliku asja või väheolulise varalise õiguse vastu.⁸⁴

Viimasel ajal kasvab süstemaatiliste pisivarguste arv, mis kujutab endast KarS §-s 218 sätestatud varavastase süüteo korduvat õigusrikkumist. 2008. aasta karistusseaduse muudatusega, viidi Eesti karistusseadustiku regulatsioon, mille kohaselt alates kolmandast korrast muutub väheväärtusliku asja vargus süstemaatiliseks kuriteoks KarS § 199 lg 2 p 9 mõttes. Süstemaatilise varguse koosseisu moodustamise eeldusi analüüsib autor järgnevates alapeatükides põhjalikumalt.

Süstemaatilise varguse koosseisu moodustamiseks ei ole oluline, kas isikut on varasemate varguste eest süüdi mõistetud (õiguslik retsidiiv) või on need vargused tuvastatud alles käesolevas menetluses (faktiline retsidiiv).⁸⁵ Käesoleval ajal tekkivad Eesti õiguskorras olukorrad, kus isikut ei ole veel eelneva varguse episoodi eest karistatud, kui ta paneb uue varguse episoodi toime. See asjaolu ei välista nende varasemate varguste arvestamist süstemaatilise varguse koosseisu elemendina. Kui näiteks isikut peetakse kinni pisivarguse toimepanemise ajal ning selgub, et isik oli eelnevalt veel mitu pisivargust toime pannud ning need kogumis viitavad süstemaatilise varguse koosseisule, siis jätkuva süüteo kvalifitseerimise välistamise puhul kõikide nende episoodide korral väärteomenetlus lõpetatakse ning alustatakse kriminaalmenetlust KarS § 199 lg 2 p 9 alusel. Seega nõuab süstemaatilise varguse koosseisu kohaldamine varem toimepandud vargusi. Samuti kui isikut peetakse kinni pisivarguse toimepanemise ajal, siis Eesti kohtupraktikast tulenevalt kontrollitakse juba kohtueelses menetluses kinnipeetava karistusregistrit ning kui selgub, et isikul on kehtiv karistus KarS § 199 lg 2 p 9 järgi (süstemaatiline vargus), siis suure tõenäosusega alustatakse tema suhtes ka kriminaalmenetlust sama paragrahvi järgi.

Süstemaatilise võivad moodustada nii väärteod KarS § 218 lg 1 mõttes kui ka kuriteod KarS § 199 lg 1 mõttes. Siinjuures on oluline jätta meelde, et kui isikut on juba varasemalt karistatud

⁸⁴ RKKKo otsus 26.11.2002, nr 3-1-1-116-02, p 5.

⁸⁵ J. Sootak. Korduv pisivargus ja süstemaatiline vargus. Riigikohtu kriminaalkollegiumi otsus asjas 3-1-1-36-07. Juridica 2008/VII, lk 509.

korduva varguse eest KarS § 199 lg 2 p 4 järgi, siis võib uue varguse episoodi korral teda vastutusele võtta KarS § 199 lg 2 p 9 alusel nii kuriteo kui ka väärteo eest ehk siis varastatu asja(de) väärtus ei ole siin oluline. Sellisel juhul neeldub korduvus süstemaatilisuses ning isiku tegu tuleb subsumeerida ainult KarS § 199 lg 2 p 9 järgi.⁸⁶ Neid eeldusi, millal korduv väärtegu muutub süstemaatiliseks kuriteoks, analüüsib töö autor järgnevides peatükides.

Kõige esimesena on süstemaatilise varguse mõistet analüüsinud Riigikohtu kriminaalkolleegium oma lahendis nr 3-1-1-87-08. Riigikohus leidis, et süstemaatilise vargusega on tegemist siis, kui isik on toime pannud vähemalt kolm vargust, sealjuures ei ole tähtis, kas need teod tuleks üksikult subsumeerida KarS § 199 (kuritegu) või § 218 (väärtegu) alla. Lisaks sellele on vajalik, et isiku poolt toime pandud teod oleksid omavahel seotud - need üksikud vargused peavad moodustama teatud sisulise süsteemi. Kohus leidis, et vargused on eelkõige omavahel seotud siis, kui varastamine on kujunenud isikule elustiiliks - näiteks hangib isik endale varastades elatist, see on talle püsiva või alatise sissetuleku allikas, või näiteks sooritab ta süüteguisid väljakujunenud harjumusest lähtuvalt. Riigikohus pööras tähelepanu sellele, et süstemaatilist vargust ei tohi segi ajada jätkuva vargusega, mil isik paneb toime vähemalt kaks tegu, mis on suunatud ühe ja sama objekti vastu, toime pandud ühise tahtlusega ning mis on suunatud ühtse kuritegeliku tagajärje põhjustamisele või eesmärgi saavutamisele ning teod on eraldatud üksteisest lühikese ajavahemikuga. On oluline meeles pidada, et jätkuva teo puhul on tegemist õiguslikult ühe süüteoga, mida kvalifitseeritakse põhikoosseisu järgi. Süstemaatilisuse jaoks ei ole aga oluline, kas isik on varasemate varguste eest süüdi mõistetud või mitte. Oma lahendis Riigikohus rõhutas, et süstemaatilise varguse mõiste on seotud eelkõige varem toimepandud vargustega. Mainitud asjas oli süüdistatav karistatud väärteokorras kahel korral ning kolmanda episoodi toimepanemise ajal (varguse katse) oli isiku suhtes alustatud kriminaalmenetlus KarS § 199 lg 2 p 9 – KarS § 25 lg 2 mõttes. Riigikohus leidis, et antud kaasuse puhul esineb süstemaatilisuse varguse katse koosseis ning jättis Tallinna Ringkonnakohtu kohtuotsuse muutmata ja kaitsja poolt esitatud kassatsiooni rahuldamata.⁸⁷

Nagu eelnevalt kirjeldatud, on pisivarguse ja varguse koosseisu muudetud mitmel korral. Korduvad pisivargused olid kriminaliseeritud enne 15. märtsi 2007, peale seda tehti karistusseadustikku muudatus, millega dekriminaliseeriti korduvad pisivargused ning neid sai

⁸⁶ *Ibid*, lk 509.

⁸⁷ RKKKo otsus 20.04.2009, nr 3-1-1-87-08, p 10.

karistada ainult väärteo korras. Antud seadusemuudatus ei olnud põhjendatud, kuna see tõi kaasa pisivarguste arvu suurenemise, mis nõudis uue karistusseadustiku muudatuse tegemist. 19. juunil 2008. aastal kriminaliseeriti süstemaatilised pisivargused – antud regulatsioon kehtib ka tänapäevases Eesti karistusõiguses.

Järgnevates alaosades analüüsib töö autor süstemaatilise varguse eeldusi, lähtudes Eesti õiguskirjandusest ja kohtupraktikast.

3.1.1 Vähemalt kolm toimepandud süütegu

Eesti õiguskirjanduses ja kohtupraktikas on välja kujunenud teatud eeldused, mille esinemise korral muutub tavaline korduv pisivargus süstemaatiliseks varguseks ning seega tuleb isikut kriminaalkorras karistada. Kohtupraktika pinnalt saab välja tuua kolm kõige tähtsamat eeldust, mis peavad esinema, et lugeda süstemaatilise varguse koosseis täidetuks. Antud peatükis analüüsib töö autor esimese olulise eelduse, milleks on „vähemalt kolme varguseepisoodi esinemine“.

Nagu eelnevalt sai mainitud, kehtis enne 15. märtsi 2007 Eesti karistusseadustikus regulatsioon, mille järgi juba korduv väheväärtusliku asja vargus oli kriminaalkorras karistatav. 2007. aasta karistusseaduse muudatusega hakati korduvat väheväärtusliku asja vargust (s.o kui varastatud asjade väärtus oli alla 1000 krooni) karistama ainult väärteokorras. Seoses sellega kasvas hüppeliselt pisivarguste arv. Seadusandja tähelepanu juhiti korduvate pisivarguste arvu suurenemisele ning ka sellele, et pisivarguste eest määratavad karistused ei täida oma eripreventiivset eesmärki. Arvestades seda, et korduv pisivargus oli ainult väärteokorras karistatav, panid isikud alla 1000 krooni vara vargusi toime ka rohkem kui kolmel korral, pidades meeles, et halvimal juhul kohaldatakse nende suhtes aresti. Kuna aga varasemalt isikutele määratud rahatrahve ei olnud õnnestunud isikutelt sisse nõuda ning aresti ei saanud tegelikkuses ka täitmisele pöörata arestimajade ülekoormuse tõttu, siis seega saab öelda, et tegelikult pisivarguste eest mõistetav karistus puudus. Seoses sellega võeti vastu 19. juunil 2008 karistusseaduse muudatuse, millega kriminaliseeriti süstemaatilised pisivargused ehk siis lisati KarS § 199 lõikele 2 punkt 9, mis näeb ette vastutuse süstemaatilise toimepandud varguse eest ning omakorda täiendati KarS § 218. Antud kvalifitseeriv koosseisutunnus näeb süstemaatilise varguse eest karistusena ette rahalise karistuse või kuni viieaastase vangistuse. Alates sellest ajast

kuni tänapäevani kehtib reegel, et selleks, et lugeda KarS § 199 lg 2 p 9 süüteo koosseis täidetuks, peab isik olema pannud kolm või enam süütegu toime.

Süstemaatilise varguse kvalifitseerimise eeldusi käsitlen suuremas osas läbi õiguskirjanduse ja Eesti kohtupraktikat. Süstemaatiline varavastane süütegu eeldab, et isik on ühte ja sama tegu pannud vähemalt kolmel korral toime. Antud seisukohta kinnitas ka Riigikohus oma lahendis nr 3-1-3-9-00. Kohus väitis, et süstemaatiliseks kuriteoks saab lugeda sellist kuritegu, mis koosneb vähemalt kolmest episoodist, kuna kaks episoodi annavad ainult korduvuse.⁸⁸ Käesolev kohtulahend on väga oluline Eesti karistusõiguse jaoks, kuna selles on välja toodud üks tähtis eeldus süstemaatilise varguse süüteo koosseisu kohaldamiseks.

Peale 2008. aastal tehtud karistusseaduse muudatust, millega toodi Eesti karistusseaduse uus varguse kvalifikatsioon ehk siis lisati KarS §-i 199 lõikesse 2 punkti 9, hakkasid kohtud põhjalikumalt selgitama antud koosseisu kohaldamise eeldusi. Kõige esimesena süstemaatilise mõistet peale 2008. aastal tehtud seadusemuudatuse kasutas Riigikohus oma lahendis nr 3-1-1-87-08. Antud kohtulahendis on Riigikohus sõnaselgelt öelnud, et süstemaatiline vargus eeldab, et isik on pannud vähemalt kolm vargust toime, kusjuures pole oluline kas need üksikud teod tuleb subsumeerida KarS § 218 või KarS § 199 alla. Lisaks sellele tõi kohus käesolevas lahendis veel ühe süstemaatilise varguse eelduse väites, et isiku poolt toime pandud teod peavad olema omavahel seotud, s.t peavad nad moodustama teatud süsteemi. Riigikohus leidis, et teod on omavahel seotud juhul, kui varastamine on muutunud isiku elustiiliks.⁸⁹ Seega saab käesolevast kohtulahendist järeldada, et süstemaatilise süüteo korral peab isik olema toime pannud vähemalt kolm erinevat episoodi ehk terviktegu toime, kusjuures need teod peavad omavahel kuidagi seotud olema. Süstemaatilised varguseepisoodid on omavahel ühendatud eelkõige juhul, kui isiku jaoks on varguste jätkuv toimepanemine muutunud teatud ajaks põhi- või täiendavaks sissetulekuallikaks. Teatud aja ehk ajalise kriteeriumi esinemist eeldusena analüüsitakse järgnevas alapeatükis.

Lisaks sellele on Riigikohus lahendis nr 3-1-1-87-08 juhtinud tähelepanu, et süstemaatilist vargust ei tohi segi ajada jätkuva vargusega, mil isik paneb toime vähemalt kaks tegu, mis on suunatud ühe ja sama objekti vastu. Jätkuva süüteo korral paneb isik toime ühise tahtlusega, mis on suunatud ühtse kuritegeliku tagajärje põhjustamisele või eesmärgi saavutamisele ning teod on

⁸⁸ RKKKo otsus 22.08.2000, nr 3-1-3-9-00, p 5.3.

⁸⁹ RKKKo otsus 20.04.2009, nr 3-1-1-87-08, p 10.

eraldatud üksteisest lühikese ajavahemikuga. Jätkuva teo puhul on tegemist õiguslikult ühe süüteoga ning seda kvalifitseeritakse põhikoosseisu järgi. Kohus rõhutas, et süstemaatilise jaoks ei ole oluline, kas isik on varasemate varguste eest süüdi mõistetud või on need tuvastatud alles ühes menetluses.⁹⁰

Eeltoodust tulenevalt saab siinkohal välja tuua ühe olulise erinevuse jätkuva süüteo ja süstemaatilise süüteo vahel. Jätkuva süüteo korral paneb isik toime mitu erinevat tegu, kuid õiguslikus mõttes on tegemist ühe süüteoga ning seda kvalifitseeritakse põhikoosseisu järgi. Need teod on suunatud sama objekti vastu, hõlmatud ühtse tahtlusega ning reeglina toimuvad nad lühikese aja jooksul. Kõrvaltvaataja jaoks saab neid osategusid ajaliselt eristada, kuid õiguslikus mõttes on tegemist ühe tervikteoga. Süstemaatilise puhul on aga tegemist vähemalt kolme erineva süüteoga, kusjuures need teod on kantud erinevate tahtlustega. Seega on jätkuva süüteo korral ühe, süstemaatilise puhul aga vähemalt kolme erineva süüteoga ning lisaks mängib rolli ka ühtse tahtluse olemasolu.

Eesti kohtupraktikast tulenevalt on seega esimeseks süstemaatilise varguse koosseisu moodustamise eelduseks vähemalt kolme varguseepisoodi esinemine. Siinjuures on oluline selgitada, et kui isik paneb kaks väheväärtusliku asja varguse (alla 200 euro) toime, siis on tegemist korduva pisivargusega KarS § 218 lg 1 mõttes ning isikut kriminaalvastutusele ei võeta. Seega peab isik olema pannud vähemalt kolm või enam varguse toime selleks, et tema tegu tuleks kvalifitseerida KarS § 199 lg 2 p 9 järgi, kui esinevad ka muud eeldused, mida töö autor analüüsib järgnevalt.

Kolme varguse episoodi esinemist on käsitletud näiteks Harju Maakohus oma 11.12.2020 lahendis nr 1-20-7939. Kohus selgitas, et KarS § 199 lg 2 p 9 järgi karistatakse isikut, kes paneb toime süstemaatilise varguse ainult siis, kui isik on toime pannud vähemalt kolm vargust. Lisaks ei ole sealjuures tähtis, kas need teod tuleks üksikult subsumeerida KarS § 199 (kuritegu) või § 218 (väärtegu) alla. Antud kaasuses oli süüdistatav varem toime pannud varguseid, sealhulgas poevarguse katse (KarS § 199 lg 2 p 9 - § 25 lg 2 sätestatud kuriteo). See aga näitab, et süüdistatav on jätkanud samalaadsete kuritegude toimepanemist ning varasem karistus ei ole süüdistatavale piisavat mõju avaldanud. Seejuures on süüdistatav alustanud süüdistuse sisuks olevate kuritegude toimepanemist umbes ühe kuu aja möödudes eelmise kohtuotsuse

⁹⁰ RKKKo otsus 20.04.2009, nr 3-1-1-87-08, p 10.

väljakuulutamises. Kohus karistas süüdistatavat 4-kuulise vangistusega, mida vähendati KrMS § 238 lg 2 alusel, kuid millele liideti eelmise kohtuotsuse eest ärakandmata osa ning lõplikuks karistuseks määrati süüdistatavale 6 kuud 15 päeva vangistust.⁹¹

Lisaks võib näitena tuua ka kohtuotsuse nr 1-21-1191/13, kus Harju Maakohus mõistis isiku süüdi KarS § 199 lg 2 p 9 järgi lühimenetluses. Kaasuse asjaolude kohaselt süüdistati isikut selles, et tema olles varem kohtulikult karistatud samalaadse koosseisu järgi ehk KarS § 199 lg 2 p 9 järgi, pani uuesti kolm väheväärtusliku varguse toime, kusjuures iga varguse puhul suutis süüdistatav varastada ühe varguseepisoodi jooksul rohkem kui 100 euro väärtusliku kaupa. Süüdistuse kohaselt nähtub, et isik varastas ainult kallimaid alkohoolseid jooke, edasimüügi eesmärgil. Maakohus rõhutas, et süstemaatiline vargus eeldab, et isik on toime pannud vähemalt kolm vargust, sealjuures ei ole tähtis, kas need teod tuleks üksikult subsumeerida KarS § 199 (kuritegu) või § 218 (väärtegu) alla. Lisaks ei ole tähtsust asjaolul, kas tegemist on lõpuleviidud vargustega või tegemist on varguste katsetega, kuid nendevaheline ajavahemik ei saa olla väga pikk. Kohus leidis, et süstemaatilise varguse koosseisu moodustamiseks on vajalik, et isiku poolt toime pandud teod oleksid omavahel seotud, s.t et need üksikud vargused moodustaksid teatud sisulise süsteemi. Teod on omavahel seotud eelkõige juhul, kui varastamine on kujunenud isikule elustiiliks - näiteks hangib isik endale varastades elatist, see on talle püsiva või alatise sissetuleku allikas, või sooritab süütegusid väljakujunenud harjumusest lähtuvalt. Käesolevas kaasuses leidis kohus, et arvestades toime pandud tegude hulka ja regulaarsust, on varguste toimepanemine ilmselgelt muutunud süüdistatava jaoks elustiiliks. Kohus mõistis isikule karistuseks 6 kuulise vangistuse, mida vähendati KrMS § 238 lg 2 alusel ühe kolmandiku võrra ning lõplikuks karistuseks määrati süüdistatavale 4 kuud vangistust. Arvestades isikule eelnevaid mõistetud karistusi ning asjaolu, et peale tema KarS § 199 lg 2 p 9 kohtuotsuse kuulutamist, jätkas ta samalaadsete süütegude toimepanemisega, pöörati antud kohtuotsuses isikule mõistetud vangistust koguulatuses täitmisele.⁹²

Tartu Ringkonnakohus on oma lahendis nr 1-13-4074 rõhutanud, et KarS § 199 lg 2 p 9 on KarS § 199 lg 2 p 4 suhtes erinorm, kuna süstemaatilisest vargusest saame rääkida ainult siis, kui isik on pannud vähemalt kolm vargust toime, kuna kaks episoodi annavad üksnes korduvuse KarS §

⁹¹ Harju Maakohtu otsus 11.12.2020, nr 1-20-7939, p 42.

⁹² Harju Maakohtu otsus 03.03.2021, nr 1-21-1191/13.

199 lg 2 p 4 mõttes, kui varastatu asjade väärtus ületab 200 eurot.⁹³ Sama seisukohta on väljendanud ka Tartu Maakohus lahendis nr 1-15-5302.⁹⁴

Siinkohal leiab autor, et on oluline võrrelda ka süütegude eest ettenähtud sanktsioone. Esmase pisivarguse eest karistatakse isikut KarS § 218 lg 1 järgi, kas rahatrahviga kuni 1200 eurot või siis arestiga. Vastavalt KarS §-le 48 või kohus väärteo eest määrata kuni kolmkümmend päeva aresti. Kui aga isik paneb varguse toime, millega tekitatud kahju ületab 200 eurot (kasvõi 1 euro ulatuses), siis on vastavalt KarS § 199 lg 1 ette nähtud karistuseks rahaline karistus või kuni kolme aastane vangistus. Samalaadsete tegude eest, mis on toime pandud kas teist, kolmandat või viiendat korda, on seadusandja näinud ette võrdsed karistused: korduvvarguse puhul (KarS § 199 lg 2 p 4) näeb seadus karistusena ette rahalise karistuse või kuni viie aastase vangistuse. Samasugune karistus on ette nähtud ka süstemaatilise varguse (KarS § 199 lg 2 p 9) puhul. Töö autor leiab, et seadusandja peaks tulevikus karmistama süstemaatilise varguse karistuse raame, kuna käesolev kehtiv karistuseseadustik näeb ette nii kahe, viie kui ka kümne varguseepisoodi eest üht ja sama karistust ette, mis aga autori meelest ei ole varaste suhtes õiglane.

Analüüsitud kohtupraktika pinnalt saab järeldada, et kolme varguseepisoodi eelduse esinemist tõlgendavad Eesti kohtud ühtemoodi ning sellega kohtupraktikas probleeme ei esine. Arvestades seda, et kahe vaheväärtusliku asja varguse puhul on meil tegemist korduvusega, mida subsumeeritakse KarS § 218 lg 1 alla, siis on Eesti kohtupraktikas selgelt reguleeritud olukord, kus kolme või enama pisivarguse korral asendub väärteomenetlus üldreeglina kriminaalmenetlusega. Sellises olukorras väärteomenetlus isiku suhtes lõpetatakse ning tema suhtes alustatakse kriminaalmenetlust KarS § 199 lg 2 p 9 järgi.

Kokkuvõtteks saab öelda, et süstemaatilise varguse kui kvalifitseeritud tunnuse kohaldamisel mängib olulist rolli varguseepisoodide arv. Süstemaatilise varguse moodustamiseks peab isik olema toime pannud vähemalt kolm varguseepisoodi, kuna kaks episoodi annavad üksnes korduvuse. Isiku poolt toime pandud varguseepisoodid peavad kogumis moodustama teatud süsteemi, mis kõik koos annavadki varguse kvalifitseeritava tunnuse süstemaatilise näol. Seega on autori arvates kohtupraktika pinnalt välja töötatud kindel eeldus vähemalt kolme varguseepisoodi esinemise näol, mis konkreetselt piiritleb süstemaatilise varguse koosseisu

⁹³ Tartu Ringkonnakohtu otsus 27.02.2014, nr 1-13-4074, p 7.2.

⁹⁴ Tartu Maakohtu otsus 28.08.2015, nr 1-15-5302.

korduvatest süütegudest. Lisaks käesolevas alaosas analüüsitud vähemalt kolme varguseepisoodi esinemisele peab esinema veel teatud eeldused, mida töö autor analüüsib järgnevalt.

3.1.2 Süütegude ajaline kriteerium

Eesti õiguskirjandusest ja kohtupraktikast tulenevalt esinevad veel kaks kriteeriumi, mille täitmist peab kontrollima süstemaatiliste varavastaste süütegude kvalifitseerimiseks. Teiseks süstemaatilise eelduseks nimetatakse nn ajalist kriteeriumit. Varasemalt on J. Sootak ja M. Kairjak õiguskirjanduses rõhutanud, et süstemaatilise võivad moodustada nii kuriteod kui ka väärteod (ainult varavastased süüteod). Nendevaheline ajavahemik ei ole süstemaatilise moodustamiseks oluline, kuid see ajavahemik ei või olla liiga pikk (nt mitte üle aasta).⁹⁵ Hiljem ilmunud väljaandes, väidavad aga autorid, et süütegude vaheline ajavahemik ei ole aga iseenesest süstemaatilise moodustamiseks oluline. Nad lisavad, et ammugi on ebaõige anda sellele kriteeriumile täiesti iseseisev tähendus, näiteks oleks ebaloogiline kui rääkida süstemaatilise ainult siis, kui teod on pandud toime ühe aasta või koguni kuue kuu jooksul. Autorid arvavad, et puudub igasugune mõistlik selgitus, miks peaks varguse süstemaatilise hindamisel olema õiguslikult siduv 12 kuud, kuus kuud või isegi üks kuu. Sellise range kriteeriumi eksisteerimise korral võivad aga praktikas tekkida olukorrad, kus süütegude tehioolud ning neist nähtuv isiku eluviis ei jäta mingit kahtlust, et isik hangib vargusi toime pannes endale elatist, aga ajalise kriteeriumi ületamine (nt kas või ühe päeva võrra) vabastaks ta kriminaalvastutusest.⁹⁶ Riigikohtu kriminaalkolleegium on oma lahendis nr 3-1-1-66-13 väitnud, et ajalisele kriteeriumile ei saa omistada õiguslikku tähendust isiku varguste episoodide subsumeerimisel KarS § 199 lg 2 p 9 alla, kuid siiski on see teiste tunnuste hulgas üks reaalne ja mõõdetav kriteerium, mille kaudu tuvastada tegude vaheline sisemine seos või selle puudumine.⁹⁷

Eeltoodust saab järeldada, et varasemalt oli vaja süstemaatilise varguse koosseisu moodustamiseks kolme varguseepisoodi toimepanemist ühe aasta jooksul. Kuid hiljuti ilmunud õiguskirjanduse kohaselt, puudub ajalisel kriteeriumil õiguslik tähendus ning et konkreetset varguste episoodide ajavahemikku ei ole enam õiguskirjanduses välja toodud. Õiguskirjanduses

⁹⁵ Kairjak, M., Sootak, J. Varavastased süüteod. Juura, Tallinn 2012, lk 36.

⁹⁶ Kairjak, M., Sootak, J. Varavastased süüteod, lk 36. (viide 28)

⁹⁷ RKKKo otsus 20.06.2013, nr 3-1-1-66-13, p 7.

ei ole toodud välja ajavahemikku, millise aja vältel on süstemaatilise hindamine mõistlik. Kuna ajalise kriteeriumi kohaldamine on ebaselge, siis võivad töö autori arvates tekkida Eesti kohtupraktikas olukorrad, kus kohtutele jäetakse liiga suur diskretsiooniõigus otsustamiseks varguste süstemaatilise tuvastatust, mis aga võib endaga kaasa tuua ka erinevat kohtupraktikat. On oht, et ei kujunegi meie õiguspraktikas ühtset seisukohta, kuna kõik kohtud hakkavad antud kriteeriumi kohaldama omal meelel. Autori arvates peavad aga Eesti kohtud omavahel kuidagi kokku leppima ning leidma ajavahemiku, mida tulevikus tuleks lugeda süstemaatilise varguse koosseisu moodustamiseks ajalise kriteeriumi täitmisel aluseks.

Riigikohus on oma lahendis nr 3-1-1-78-08 rõhutanud, et süütegude vaheline ajavahemik ei ole süstemaatilise moodustamiseks oluline. Praktikas aga lähtuti J.Sootaku poolt välja pakutud ühe aasta perioodilise ajavahemikust. Hiljem ilmus Tartu Ringkonnakohtu kriminaalkolleegiumi määrus lahendis nr 1-11-11324, kus kohus leidis, et süütegude aastane periood on liiga pikk ning et ei saa nõustuda seni praktikas kohaldatava ajavahemikuga, kus kolm süütegu peavad olema toime pandud ühe aasta jooksul. Ringkonnakohtus on mainitud kohtulahendis väitnud, et see ajavahemik peab olema märkimisväärselt lühem ning pakus välja, et süstemaatilisusest saab ajalise kriteeriumi tähenduses rääkida ainult siis, kui kõik need kolm vaheväärtusliku vallasasja varguseepisoodid on toime pandud kuue kuu jooksul, s.o poole aasta kestel.⁹⁸ Seega on antud kohtulahend Eesti kohtupraktikas tähtis, kuna arvates selle määruse ilmunisest (17.08.2012) hakati praktikas järgima uut poole aastast ajalist kriteeriumi ehk siis lühendati KarS § 199 lg 2 p 9 kohaldamisala ajalise kriteeriumi poole aasta võrra.

Peale eeltoodud kohtumääruse välja kuulutamist, tegi Riigikohus 20.06.2013 uue kohtuotsuse, kus analüüsis süstemaatilise varguse koosseisu. Riigikohus on lahendis nr 3-1-1-66-13 asunud seisukohale, et teo subsumeerimisel KarS § 199 lg 2 p 9 alla ajalisele faktorile iseseisva õigusliku tähenduse omistamine ei oleks õiguslikult põhjendatav ega ka vajalik. Kohus märkis, et puudub igasugune mõistlik selgitus, miks peaks varguse süstemaatilise hindamisel olema õiguslikult siduv 12 kuud, kuus kuud, üks kuu või üks päev. Sellise range kriteeriumi tunnustamise korral võiks aga praktikas tekkida olukorrad, kus süütegude tehiolud ei jäta alust kahelda, et vargus on muutunud isiku elustiiliks, kuid ajalise kriteeriumi ületamine näiteks ühe päeva võrra vabastaks ta kriminaalkaristusest. Kohtukolleegium leidis, et ajalist faktorit peavad Eesti kohtud kindlasti

⁹⁸ Randma, P. Väheväärtusliku vallasasja süstemaatiline vargus KarS § 199 lõike 2 punkti 9 tähenduses. Artiklite kogumikus *Juridica* (Toim.). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2013 nr II, lk 142.

hindama, tehes seda tegude sisemise seose analüüsi juures. Kohus rõhutas, et ajavahemik, mille jooksul vaadeldavad teod toime pannakse, võib toetada süütegude nn ühtset käekirja. Kohus leidis, et praktikas ei ole võimatu, et ka ühe päeva jooksul toime pandud kolm või enam vargust võivad erineda tehjoludelt nii oluliselt, et sisemist seost ei ilmnegi. Sellest saab järeldada, et ajalisele faktorile ei saa omistada iseseisvat õiguslikku tähendust teo kvalifitseerimisel KarS § 199 lg 2 p 9 järgi, kuid see on teiste tunnuste hulgas üks reaalne ja mõõdetav kriteerium, mille kaudu tuvastada tegude vaheline sisemine seos või selle puudumine.⁹⁹

Mainitud Riigikohtu lahendi seisukohast on lähtunud ka Harju Maakohus oma lahendis nr 1-20-3672 veelkord rõhutanud, et süütegude vaheline ajavahemik iseenesest ei ole aga süstemaatilise moodustamiseks oluline, kuigi kohtulahendi põhjenduses viitas Maakohus selle eelduse esinemisele. Antud kaasuses pani süüdistatav toime kaks vargust 12.06.2019 ja 30.06.2019. Lisaks süüdistatava karistusregistrist nähtub, et teda on varem karistatud 01.05.2019 Lõuna prefektuuri Kagu politseijaoskonna 01.05.2019 kiirmenetluse otsusega KarS § 218 lg 1 järgi rahatrahviga 40 eurot (varastas poest pudeli „Laua Viin“). Lisaks on teda varem karistatud Harju Maakohtu 11.01.2019 otsusega KarS § 199 lg 2 p 8, 9 järgi. Arvestades eeltoodud asjaolusid, jõudis Maakohus järeldusele, et süüdistatav on lühikese aja jooksul pannud toime rohkem kui kolm vargust, mis omakorda viitab süstemaatilise varguse eelduse täitmisele. Kohus mõistis süüdistatavale karistuseks 4 kuud vangistust.¹⁰⁰

Näitena võiks tuua ka kohtulahendi nr 1-18-6707, kus Maakohus leidis, et süütegude vahele jääv aeg pole süstemaatilise jaatamiseks oluline. Ringkonnakohtu kolleegium nõustus Maakohtuga ning väitis, et iseenesest on õige, et teo subsumeerimisel KarS § 199 lg 2 p 9 alla ei saa kohtupraktika kohaselt ajalisele faktorile omistada iseseisvat õiguslikku tähendust ja et süütegude vaheline ajavahemik iseenesest ei ole süstemaatilise moodustamiseks oluline. Samas on Riigikohus leidnud, et varguse süstemaatilise sedastamisel peavad kohtud tegude sisemise seose analüüsi juures ajalist faktorit kindlasti hindama: see on teiste tunnuste hulgas üks reaalne ja mõõdetav kriteerium, mille kaudu tuvastada tegude vaheline sisemine seos või selle puudumine. Käesolevas kaasuses anti isik (edaspidi A.Otti) kohtu alla varguse katse ehk KarS § 199 lg 2 p 9 – KarS § 25 lg 2 toimepanemise eest. Ringkonnakohus leidis, et käesoleval juhul räägib ajaline faktor kõrvuti teiste asjaoludega selgelt süüdistatava 17. juuli 2018. a varguse katse

⁹⁹ RKKKo otsus 20.06.2013, nr 3-1-1-66-13, p 7.

¹⁰⁰ Harju Maakohtu otsus 24.08.2020, nr 1-20-3672.

süsteemiliselt lugemise vastu. Süüdistuse kohaselt loeti A. Oti kõneks olev rikkumine süsteemiliselt koosmõjus nende rikkumistega, mille eest A. Ott tunnistati KarS § 199 lg 2 p 9 järgi süüdi Viru Maakohtu 20. juuli 2017. a otsusega. A. Ott tunnistati viidatud kohtuasjas süüdi kahes kauplusevarguse katses, millest üks leidis aset 4. mail ja teine 7. mail 2017, ning ühes lõpuleviidud kauplusevarguses, mis toimus 7. mail 2017. Seega lahutab A. Oti eelmist vargust käesoleva kriminaalmenetluse esemeks olevast varguse katsest 1 aasta 2 kuud ja 10 päeva. Ringkonnakohus leidis, et sedavõrd pikk ajavahemik toimepandud varguste (katsete) vahel ja ka suhteliselt kaua kestnud varguste-vaba periood vabaduses räägib esimese argumendina võimaluse vastu jaatada A. Oti 17. juuli 2018. a varguskatse sisulist seost tema varasemate kuritegudega ega luba näha menetletavat tegu osana suuremast varguste süsteemist. Nii suure intervalliga pisivargusi toime pannes on keeruline kujundada varastamisest endale püsivat sissetulekuallikat või elustiili. Kohus leidis, et süüdistatava 17. juuli 2018. a varguse katse ei moodusta tema varasemate vargustega taolist sisulist süsteemi, mis annaks aluse järeldada, et menetletav tegu on pandud toime KarS § 199 lg 2 p 9 mõttes süsteemiliselt. Seetõttu lõpetas Ringkonnakohus kriminaalmenetluse A. Oti suhtes KrMS § 274 lg 1 esimese lause ja § 199 lg 1 p 1 alusel süüdistuses KarS § 199 lg 2 p 9–§ 25 lg 2 järgi, leides, et süüdistatava tegevus vastab väärteo tunnustele ning seega tuleks isikut karistada KarS § 218 lg 1 järgi.¹⁰¹

Samuti võiks näitena tuua Viru Maakohtu lahendi nr 1-20-1248. Antud kohtulahendis on Viru Maakohus jätnud ajalise kriteeriumi märkimata, leides, et süütegude vaheline ajavahemik ei ole süsteemilisuse moodustamiseks oluline niivõrd, kuivõrd on oluline see, et need üksikud vargused moodustaksid teatud sisulise süsteemi ehk samalaadsete varguste (kaupluste pisivarguste) toimepanemine on kujunenud süüdistatavate elustiiliks. Arvestades seda, et süüdistatav oli ka varem kohtulikult karistatud varguste eest KarS § 199 lg 2 p 9 järgi, karistati isikut antud episoodi eest KarS § 199 lg 2 p 9 - § 25 lg 2 järgi 5-kuulise vangistusega.¹⁰²

Eeltoodud kohtulahenditest nähtub, et Eesti kohtupraktikas on toimunud olulised muudatused ühtse ajalise kriteeriumi kohaldamise osas, mõnedel juhtudel on see jäetud ka kohaldamata. Kohtupraktika kohaselt ei ole süütegude vahelisel ajavahemikul süsteemilisuse moodustamiseks tähtsust ning seega ei saa ajafaktorile omistada iseseisvat õiguslikku tähendust. Arvestades seda, et õiguskirjanduses puudub ajalise kriteeriumi ajavahemik ning kuna antud

¹⁰¹ Tartu Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium 17.12.2018, nr 1-18-6707/15.

¹⁰² Viru Maakohtu otsus 25.02.2020, nr 1-20-1248.

eeldus on ka kohtupraktikas ebaühtlane, siis vajab see tulevikus täiendavat põhjalikku tõlgendamist kohtulahendite abil.

Kokkuvõtteks saab järeldada, et käesoleval hetkel ei pööra kohtud tähelepanu ajalisele kriteeriumile süstemaatilise tuvastamisel. Näiteks Austria kohtupraktikas on omaks võetud arusaam, et süstemaatilise varguse koosseisust saab rääkida vaid siis, kui kõik teod on isik toime pannud kolme kuu jooksul.¹⁰³ Käesoleva töö autori arvates on see ajavahemik mõistlik, kuna see annab selge pildi isikutest, kes panevad pidevalt ja kestvalt vargusi toime, näidates sellega ka oma elustiili. Elustiili kui süstemaatilise varguse koosseisu eelduse analüüsib töö autor järgnevas peatükis.

3.1.3 Süütegude toimepanemine on muutunud elustiiliks

Süstemaatilise koosseisu kvalifitseerimiseks, peab kolmanda eeldusena esinema ka tegude sisuline seotus (käitumismuster) ehk varguste toimepanemine peab olema muutunud isiku elustiiliks. Vargus kui elustiil tähendab isiku jaoks kindla kestuse ja ulatusega sissetulekuallikat. Reeglina paneb isik vargusi toime elatusvahendite teenimise eesmärgil, kas siis kasutab varastatud esemeid enda jaoks või müüb neid kolmandatele isikutele ning saadud raha kasutab enda tarbeks. Samuti esinevad ka olukorrad, kus isikul tekib harjumus midagi poest ära varastada, sõltumata sellest, et temal oli ka varguse hetkel raha olemas varastatud esemete eest maksmiseks. Seega ei piisa süstemaatilise varguse koosseisu moodustamiseks kolme õigusvastase teo toimepanemisest lühikese aja jooksul, vaid süstemaatilise varguse puhul peab veel lisaks leiduma süütegude vahel seos, kusjuures peab olema põhjendatud alus arvata, et varastamine on muutunud isiku elustiiliks.

Riigikohus on oma lahendis nr 3-1-1-87-08 analüüsinud süstemaatilise mõistet. Süstemaatiline vargus eeldab, et isik on toime pannud vähemalt kolm vargust, sealjuures ei ole tähtis, kas need teod tuleks üksikult subsumeerida KarS § 199 või § 218 alla. Mainitud kohtulahendis on kohus leidnud, et lisaks eeltoodule peavad teod olema omavahel seotud ehk siis need üksikud vargused peavad moodustama teatud sisulise süsteemi. Riigikohus rõhutas, et seotud on teod omavahel eelkõige juhul, kui varastamine on kujunenud isikule elustiiliks: näiteks hangib isik endale

¹⁰³ Schönke, A., Schröder, H. Strafgesetzbuch. Kommentar. 28. Auflage. München: Beck 2010, § 52 jj, vnr 95.

varastades elatist, see on talle püsiva või alatise sissetuleku allikas, või sooritab süütegusid väljakujunenud harjumusest lähtuvalt. Kohus leidis, et kuriteo süstemaatiline toimepanek on rangelt järjekindel, pidevalt korduv tegevus. See osutab mingit liiki kuriteo jätkuvale toimepanemisele, püstitatud kuritegeliku eesmärgi etapiviisilisele realiseerimisele, kusjuures neid etappe seovad teatavad ühised sisemised tunnused.¹⁰⁴

Toimepandud varguste omavahelise seose mõiste analüüsid on Riigikohus aga jõudnud sisuliselt süstemaatilisuse kui eluviisist süstamiseni, kuna raske on teisiti mõista Riigikohtu otsuses seisukohta, mille kohaselt on toimepandud vargused omavahel seotud eelkõige juhul, kui nende toimepanemine on muutunud isiku elustiiliks. Analüüsid süstemaatilist vargust kui eluviisist, jõudis Tartu Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium oma määruses kriminaalasjas nr 1-11-11324 järeldusele, et varguste kestev ja pidev toimepanek peab kujutama isikule teatud kestuse ja ulatusega sissetulekuallikat ehk siis elustiiliselt väljakujunenud ja täideviija poolt omaks võetud alternatiivi kaupade eest tasumisele. Käesolevas lahendis leidis kohus, et süütegude omavahelise seose puhul tuleb silmas pidada, et süstemaatiliselt toimepandud õigusvastaste tegude puhul peab tuvastama isiku käitumismustrit ning elustiili. Käitumismustri all peetakse siin isiku olemusliku käitumist, mis viitab, et õigusrikkumiste toimepanemine on muutunud isiku elustiiliks või harjumuseks.¹⁰⁵

Tartu Ringkonnakohus on eelviidatud määruses tuginenud ka õiguskirjanduses omaks võetud arusaamale süstemaatilisest kui täideviija poolt korduvalt toimepandavast süüteost, mis on täideviija jaoks teatud ulatuses sissetulekuallikaks. Ringkonnakohus leidis, et just vargus on delikt, mida nn harjumuskurjategijad tihti toime panevad. Kohus viitab sellele, et süütegude toimepanemisest (vargustest) saadav tulu ei pea olema isiku peamiseks sissetulekuallikaks, vaid piisab sellest, kui süütegude korduva toimepanemise faktist moodustub asjaolude kogum, mis kujutab endast iseseisva kvaliteediga tõendit, mis annab alust esitada väite, mille kohaselt on isiku süütegude toimepanemine väljakujunenud tema elustiiliks.¹⁰⁶

Riigikohtu kriminaalkolleegium on oma lahendis nr 3-1-1-66-13 vaadelnud elustiili võimaliku tunnuseks ka olukorda, kus isikul on lihtsalt harjumus varastada. Need isikud ei varasta selleks, et ära elada, vaid selleks, et neil on lihtsalt nii kombeks. Kohus tõi näitena välja, et sellesse

¹⁰⁴ RKKKo otsus 20.04.2009, nr 3-1-1-87-08, p 8.

¹⁰⁵ Randma, P. (viide 87), lk 140-141.

¹⁰⁶ *Ibid*, lk 141.

kategooriasse paigutuvadki isikud, kes varastavad kauplustest näiteks ühel korral vaid paki kohvi, teisel korral pudeli õlut ja kolmandal korral CD plaadi. Kohus rõhutas, et erinevate tegude vahelise seose leidmisel tuleb vaadelda ka nende tehioalusid ja hinnata seejuures isiku käitumise motiive. Kirjeldatud vargused kauplustest pannaksegi sageli toime sarnastel tehioaludel, erinevad on vaid poodide või bensiinijaamade asukohad, kust varastatakse ning konkreetsed asjad, mida varastatakse. Kolleegium leidis, et KarS § 199 lg 2 p 9 näeb ette kriminaalkaristuse ka nende isikute suhtes, kes harjumusest ja ühtelugu varastavad võõrast vara, sest varastamine tundub neile hetkel olevat mugavam ja kasulikum kui ostu eest tasumine. Vastupidiselt toimimine annaks aga kolleegiumi arvates ühiskonnale väärast signaali, et alailma sarnaste tehioaludega toime pandud õigusnormide rikkumise korral ei ole teo toimepanijal kriminaalkaristust vaja karta. Vastasel juhul tekkiks aga olukord, kus isik võiks oma harjumuspärasest eluviisi jätkata, riskides võimalusega saada karistatud vaid väärteo eest. Selline lähtekoht ei ole aga ühiskonna jaoks aktsepteeritav ega paikapidav.¹⁰⁷ Käesolevas lahendis on Riigikohus asunud seisukohale, et tuleks tagada ühiskonna liikmete turvalisus.

Harju Maakohus on oma otsuses nr 1-21-1337 leidnud, et selleks, et oleks tegemist süstemaatilise vargusega, on vajalik, et isiku poolt toime pandud teod oleksid omavahel seotud, s.t et need üksikud vargused moodustaksid teatud sisulise süsteemi. Seotud on teod omavahel eelkõige juhul, kui varastamine on kujunenud isikule elustiiliks. Näiteks, kui isik hangib endale varastades elatist, see on talle püsiva või alalise sissetuleku allikas või näiteks sooritab süütegusid väljakujunenud harjumusest lähtuvalt. Arvestades seda, et süüdistatav oli eelnevalt korduvalt sooritanud poevarguse katseid ning selle tagajärjel kandnud ka reaalselt vangistust (KarS § 199 lg 2 p 9 - § 25 lg 2 järgi), karistas kohus süüdistatavat antud episoodi eest KarS § 199 lg 2 p 9 järgi 9-kuulise vangistusega, mida vähendati KrMS § 238 lg 2 kohaselt kolme kuu võrra. Lõplikuks karistuseks määras kohus süüdistatavale 6-kuulise reaalse vangistuse.¹⁰⁸

Viru Maakohtu otsuses nr 1-20-6687 on kohus leidnud, et üksikud vargused peaksid moodustama teatud sisulise süsteemi, eelkõige juhul, kui varastamine on kujunenud isikule elustiiliks. Antud kaasuses oli süüdistataval viis kehtivat väärteokaristust, millest kaks olid KarS § 218 lg 1 järgi. Viimati karistati süüdistatavat KarS § 199 lg 2 p 9 järgi Viru Maakohtu Narva kohtumaja 10.02.2020 otsusega ning temale mõisteti karistuseks 6 kuud ja 6 päeva reaalselt vangistust. Tema

¹⁰⁷ RKKKm 20.06.2013, nr 3-1-1-66-13, p 6.2.

¹⁰⁸ Harju Maakohtu otsus 18.02.2021, nr 1-21-1337, p 7.

vabanes 14.08.2020. Vähem kui 1 kuu peale vabanemist (s.o 01.09.2020) pani ta uue varguse katse toime. See aga tähendab, et vargus leidis aset vaid paari nädala möödumisel kinnipidamisasutusest vabanemisel. Analüüsid eeltoodut, jõudis Maakohus järeldusele, et arvestades varem toime pandud tegude hulka ja regulaarsust on ilmne, et süüdistatava jaoks on kauplusevargused tavapärased, mistõttu on varastamine kujunenud tema elustiiliks. Kohus mõistis süüdistatavale 1 aasta vangistust, mida vähendati KrMS § 238 lg 2 alusel ning lõplikuks karistuseks määrati 8 kuud vangistust.¹⁰⁹

Näitena võiks tuua ka kohtulahendi nr 1-19-2106, kus Harju Maakohus analüüsis elustiili süstemaatilisuse eeldusena. Maakohus leidis, et süstemaatilise vargusega on tegu eelkõige siis, kui varastamine on kujunenud isiku elustiiliks. KarS § 199 lg 2 p 9 kontekstis tuleb elustiili mõiste sisustamisel arvestada iga üksikjuhtumi asjaolusid. Püsiva sissetuleku hankimine on eluviisi kindel tunnus, kus isik on motiveeritud toime panema uusi vargusi. Samuti võib eluviisi võimaliku tunnuseks käsitada olukorda, kus isikul on lihtsalt harjumus varastada. Need isikud ei varasta selleks, et ära elada, vaid selleks, et neil on lihtsalt nii kombeks. Käesoleva kaasuse asjaoludest tulenevalt oli süüdistatav varasemalt kohtulikult karistatud samalaadsete süütegude eest, nimelt karistati teda Harju Maakohtu 19.04.2016 otsusega KarS § 199 lg 2 p 4, 5, 6, 7, 8, 9 järgi, karistuseks määrati 3 aastat reaalselt vangistust. Kohtuotsusest nähtub, et vargused olid toime pannud 12.04.2015, 08.05.2015, 19.05.2015, 18.06.2015, 18.06.2015, 23.07.2017, 25.07.2015. Need olid toime pandud sissetungimisega eluruumi, äriruumi või sõidukisse. Isik vabanes 27.07.2018 ning umbes neli kuud peale vabanemist (s.o 05.12.2018) pani ta uue varguse toime. Harju Maakohus jõudis järeldusele, et varguste episoodide vaadates nähtub nende omavaheline seos varastamise viisi (sissetungimine eluruumi), varastatud esemete (elektroonika) ja aja osas (uus varguse episood 4 kuud pärast vanglast vabanemist). Varastamine on kujunenud süüdistatavale eluviisiks ning 05.12.2018 pani ta varguse toime süstemaatiliselt. Käesolevas kohtuasjas tunnistati isik süüdi KarS § 199 lg 2 p 9 järgi ning karistati 1-aastase vangistusega. Arvestades seda, et antud kohtulahendis kohaldati lühimenetlust ning et isikut süüdistati veel kahe episoodi toimepanemises, nimelt KarS § 118 lg 1 p 1 ja KarS § 121 lg 1 järgi, siis määras kohus isikule summaarselt 4 aastat 6 kuud vangistust, mida vähendati KrMS § 238 lg 2 alusel kolme aastani.¹¹⁰

¹⁰⁹ Viru Maakohtu otsus 29.09.2020, nr 1-20-6687, p 10.

¹¹⁰ Harju Maakohtu otsus 29.05.2019, nr 1-19-2106/27.

Lisaks saab näitena tuua ka kohtulahendi nr 1-20-9360, kus Harju Maakohus mõistis isiku süüdi KarS § 199 lg 2 p 7, 8, 9 järgi lühimenetluses. Isik anti kohtu alla seetõttu, et tema, olles viimati karistatud Harju Maakohtu 09.01.2018 otsusega (karistati 1 aasta 11 kuu ja 25 päevase reaalse vangistusega) ning väärteo korras KarS § 218 alusel 27.01.2020 ja 28.02.2020, pani uuesti 18.02.2020 toime uue varguse episoodi, võõra vallasasja ebaseadusliku omastamise eesmärgil. Käesolevas kriminaalasja toimikust nähtub, et süüdistatav on toime pannud 21 varguse episoodi, samuti on teda varasemalt samalaadse teo eest karistatud nii väärteo- kui ka kriminaalkorras. KarS § 199 kvalifitseeriv tunnus gruppi näol (punkt 8) peab paika, kuna mõned varguseepisoodid pani süüdistatav toime koos oma sõpradega. Karistuse määramisel lähtus kohus nii varguste episoodide arvust kui ka isiku karistusregistrist. Harju Maakohus karistas isikut KarS § 199 lg 2 p 7, 8, 9 järgi vangistusega 2 aastat ja 6 kuud. Arvestades seda, et käesolevas kohtuasjas mõisteti isikut süüdi ka KarS § 424 lg 1 järgi, siis lõppkaristuseks määrati isikule 3 aastat ja 6 kuud vangistust. Lühimenetluse kohaldamise tõttu vähendati isikule mõistetud karistust 1/3 võrra ehk siis lõppkaristuseks määrati süüdistatavale 2 aasta ja 4 kuuline reaalne vangistus.¹¹¹

Kohtupraktika pinnalt saab teha järelduse, et kohtupraktikas on süstemaatilise kvalifitseerimisel olulise tähtsusega elustiili eelduse täitmine. Isiku poolt toimepandud süüteod näitavad isiku ükskõikset suhtumist õiguskorda, mis peegeldavad aga isiku käitumismustri negatiivset poolt. Käitumismustri esinemisele võib viidata asjaolu, et isik paneb vargusi toime lähtudes oma elulistest vajadustest, näiteks varastab ta toiduaineid enda jaoks või varastab ta kallimat alkoholi, eesmärgiga neid kolmandate isikutele maha müüa. Isiku käitumismustrile võib viidata aga ka selline käitumine, millega isik paneb vargusi toime oma harjumusest ehk siis isikul esineb harjumus kaupade eest poes mitte maksta, sõltumata sellest, et kas temal oli ka varguse hetkel raha olemas varastatud esemete eest maksmiseks või mitte.

Siinkohal on töö autor jõudnud järeldusele, et olukorras, kus isik on lühikese aja jooksul pannud vähemalt kolm varavastast süütegu toime, võib eeldada, et tegemist on isikule omase käitumismustriga ning selline käitumine on tema jaoks vastuvõetav ehk siis on see muutunud tema elustiiliks või harjumuseks. Juba kohtueelses menetluses on oluline tuvastada, et kas selline käitumine on isiku enda poolt omaks võetud ning kas varavastaste süütegude toimepanemine on

¹¹¹ Harju Maakohtu otsus 01.03.2021, nr 1-20-9360/8.

kujunenud isiku elustiiliks või püsivaks elatusallikaks. Nende eelduste täitmisel, tuleb aga isik võtta kriminaalvastutusele KarS § 199 lg 2 p 9 alusel, süstemaatilise varguse koosseisu järgi.

Elustiili mõiste sisustamisel tuleb arvesse võtta iga üksikjuhtumi asjaolusid ning isiku käitumise motiive. Süütegude toimepanemine püsiva sissetuleku hankimiseks on eluviisi kindel tunnus, mis viitab sellele, et isik on motiveeritud uusi vargusi toime panema. Isik ei varasta selleks, et ära elada, vaid selleks, et tal on see juba kombeks. Poevargusi pannaksegi sageli toime sarnasetel tehiooludel, erinevad on vaid poed või bensiinijaamad, kus vargusi toime pannakse ning samuti ka asjad, mida varastatakse.¹¹²

Elustiili kui süstemaatilise varguse koosseisu eelduse hindamisel, lasub kohtutel põhjendamiskohustus, näidates, et samalaadsete varavastaste süütegude toimepanemine on muutunud isiku elustiili lahutamatuks osaks ning see on tema kindla kestuse ja ulatusega sissetulekuallikas. Isikule karistuse määramisel peab lähtuma nii toimepandud süüteost, kui ka isiku süüst. Isiku süü analüüsimisel peab aga kohus jõudma järeldusele, et süütegude toimepanemine on kujunenud isiku elustiili lahutamatuks osaks. Seega saab järeldada, et isikule karistuse mõistmisel tuleb lähtuda toimepanija isikust endast, võttes arvesse tema käitumismustri (sealhulgas ka temale varasemalt mõistetud karistusi), isiku süü ning lisaks peab kohus olema veendunud, et samalaadsete süütegude toimepanemine on muutunud isiku elustiiliks. Lisaks sellele nähtub, et kohtupraktikast tulenevalt ei teki käesoleva eelduse analüüsimisel kohtutel erimeelsusi ning kohtud kohaldavad süstemaatilise elustiili eelduse umbes ühtemoodi. Küll aga kui vaadata maakohtu lahendeid põhjalikumalt, siis võib järeldada, et maakohtud ei selgita seda, kuidas varastamine on kujunenud isiku elustiiliks. Nad lähtuvad ainult süütegude arvust ning ajaperioodist. Riigikohtu lahendid aga seda piisavaks ei pea.

¹¹² Kairjak, M., Sootak, J. Varavastased süüteod, lk 35. (viide 28)

3.2 Süstemaatiline sõiduki juhtimine juhtimisõigusega isiku poolt

3.2.1 Süstemaatilise sõiduki juhtimisõigusega juhtimise mõiste

Varguse koosseisu analüüsimise juures leidis autor, et 01.01.2015 jõustus Eesti KarS-i uus redaktsioon, millega tõsteti miinimumpäevamäär 10 eurole ning millega omakorda tõusis ka KarS §-s 218 sätestatud rahaline väärtus 200 eurole. Käesoleva muudatusega lisati ka Eesti karistusseadustiku uus koosseis, milleks oli KarS § 423¹. Uue koosseisu lisamise põhjuseks oli liikluskuritegude arvu kasv ning seega otsustas seadusandja, et alates 1. jaanuarist 2015. a on süstemaatiline juhtimisõigusega sõidukijuhtimine kvalifitseeritav kuriteona.¹¹³

KarS § 423¹ näeb ette karistuse isikule, kes juhib sõidukit süstemaatiliselt ilma vastava juhtimisõigusega. Antud säte näeb mootorsõiduki, maastikusõiduki või trammi juhtimise eest vastava kategooria mootorsõiduki või trammi juhtimisõigusega isiku poolt süstemaatiliselt karistusena ette rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistuse. Käeolev koosseis hõlmab nii olukordi, kus isikul ei olnud üldse juhtimisõigust varem olnud kui ka selliseid olukordi, kui isikult on juhtimisõigus ära võetud või lõppenud. Varasemalt ei olnud karistusseadustikus ette nähtud karistust sõiduki süstemaatilise juhtimisõigusega juhtimise eest. Nagu ka pisivarguste puhul (KarS § 218), karistati isikuid ka süstemaatilise sõiduki juhtimisõigusega juhtimise eest ainult väärteokorras (LS § 201 lg 1 järgi). Sellest saab järeldada, et kuni 01.01.2015 karistati isikuid väärteokorras süstemaatilise sõiduki juhtimise juhtimisõigusega eest ning nende suhtes ei alustatudki kriminaalmenetlust, kuna Eesti karistusseadustikus ei olnud sõiduki süstemaatilise juhtimisõigusega juhtimise eest koosseisu sätestatud.

Siinkohal tooks autor ka ühe huvitava Riigikohtu lahendi, kus kohus analüüsis olukorda, kus isiku juhiluba oli lõppenud. Riigikohus on oma lahendis nr 4-17-4621 leidnud, et juhiloa kehtivusaja lõppemise korral ei ole võimalik isikut karistada juhtimisõigusega sõidu eest. Kohus rõhutas, et kehtiva juhiloata sõiduki juhtimine on väärteona karistatav, aga sätte alusel, mille karistusmäär on oluliselt kergem. Riigikohtu kriminaalkolleegium ei pidanud võimalikuks liiklusseaduse tõlgendamist selliselt, et juhiloa kehtivusaja lõppemisel kaotab isik üldse juhtimisõiguse. Sel põhjusel leidis Riigikohtu kolleegium, et mootorsõiduki juhtimiselt tabatud isikut, kelle juhtimisõigus on peatunud, ei karistata mootorsõiduki juhtimisõigusega juhtimise eest

¹¹³ Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2017. Registreeritud kuriteod aastatel 2003-2018. Arvutivõrgus: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kuritegevus-eestis-2017>. Kasutatud 01.07.2021.

LS § 201 järgi, vaid mootorsõiduki juhtimise keelu rikkumise eest LS § 242 järgi.¹¹⁴ LS § 242 näeb ette karistuse mootorsõiduki- või trammijahi poolt liiklusnõuete muu rikkumise eest. Võrreldes LS §-ga 201, mis näeb karistusena ette rahatrahvi kuni 200 trahviühikut või aresti, näeb LS § 242 karistusena ette rahatrahvi kuni 20 trahviühikut.

Eelnimetatud kohtuotsus tegeles situatsiooniga, kus isik juhtis mootorsõidukit olukorras, kus tema juhiluba oli kaotanud kehtivuse. Isikut karistati LS § 201 lg 1 järgi ning Maakohtu otsuse peale esitas isiku kaitsja kassatsiooni. Kolleegium leidis, et juhtimisõigus oli käesolevas asjas tõepoolest isikul LS § 124 lg 3 p 1 alusel peatunud, kuid see ei toonud kaasa juhtimisõiguse kaotamist, kuivõrd LS § 94 lg 1 ei nimeta seda nn negatiivse asjaoluna, mis välistaks isiku juhtimisõiguse. LS § 94 lg 1 tõlgendamist selliselt, et juhtimisõiguse kaotab isik ka juhiloa kehtivusaja lõppemisel, ei pidanud kriminaalkolleegium võimalikuks. Seda esmalt põhjusel, et LS § 124 lg 1 kohaselt tingib juhtimisõiguse peatumine vaid juhtimise ajutise keelamise, mida on juba keeleliselt raske samastada juhtimisõiguse äravõtmise või kehtetuks tunnistamisega. Kolleegium jõudis järeldusele, et kuna isiku juhtimisõigust ei olnud peatatud, ära võetud või kehtetuks tunnistatud, samuti ei olnud teda juhtimiselt kõrvaldatud, ei saa teda käsitada juhtimisõigusega isikuna LS § 94 lg 1 ja § 201 lg 1 tähenduses ning maakohus on kohaldanud vääralt materiaalõigust. Sellest tulenevalt, rahuldab Riigikohus kaitsja kassatsiooni ning tühistas Maakohtu otsuse.¹¹⁵

Käesolev kohtulahend ei tähenda aga ilmselgelt seda, et aegunud juhiloaga tohib sõita. Antud tegevus on endiselt keelatud, kuni uue juhiloa saamiseni, kuid see tegu ei ole enam nõnda karm rikkumine. Sisuliselt on tegu sarnase olukorraga nagu joobeseisundi puhul: juht ei tohi sõita purjus peaga, kuigi tal on juhtimisõigus olemas. Sama olukord on ka aegunud juhiloaga: kuniks see pole uuendatud, siis rooli taga istuda ei tohi, aga juhtimisõigus on olemas ikka.¹¹⁶

Hiljuti ilmus Pärnu Maakohtu otsus nr 1-21-2472, kus isikut karistati süstemaatilise sõiduki juhtimisõigusega juhtimise eest. 2020. aasta sügisel tunnistas Pärnu maakohus Kalvi-Kalle Kruusamäe süüdi süstemaatilises juhtimisõigusega mootorsõiduki juhtimises ning mõistis temale kuuekuulise vangistuse, mida suurendati varasema kohtuotsusega mõistetud kuuekuulise

¹¹⁴ RKKKo otsus 20.04.2018, nr 4-17-4621, p 14.

¹¹⁵ *Ibid.*

¹¹⁶ Sibold, G. Suur muutus: aegunud juhiloaga sõitmine ei ole enam võrdeline juhtimisõiguse puudusega ja trahv on nüüd palju väiksem. Arvutivõrgus: <https://auto.geenius.ee/rubriik/uudis/suur-muutus-aegunud-juhiloaga-soitmine-ei-ole-enam-vordeline-juhtimisoi-guse-puudusega-ja-trahv-on-nuud-palju-vaiksem/>. Kasutatud 15.07.2021.

vangistusega. Karistust ei pööranud täitmisele, see asendati 357 üldkasuliku töö tunniga, mille ta pidi ühe aasta jooksul ära tegema. Käesoleva kriminaalasja materjalidest nähtub, et Kalvi-Kalle Kruusamäele esitati süüdistus selles, et tema isikuna, keda on varasemalt kohtulikult karistatud 18.12.2017, 28.08.2020, 14.07.2020 ja 23.09.2020 KarS § 423¹ järgi, s.o mootorsõiduki süstemaatilise juhtimise eest ilma vastava kategooria juhtimisõigusega, juhtis uuesti, vastava kategooria mootorsõiduki juhtimisõigust omamata 01.01.2021 Rapla maakonnas sõiduautot Ford Transit, olles lisaks seejuures tarvitanud alkoholi (alkoholi sisaldus väljahingatavas õhus 0,36 mg/l). Käesolevas lahendis karistati isikut 10 kuu pikkuse vangistusega, millele liideti varem mõistetud karistuse ärakandmata osa 2 kuud ja 20 päeva. Liitkaristusena mõisteti Kalvi-Kalle Kruusamäe karistuseks 1 aasta ja 17 päeva pikkune vangistus. Käesolevas asjas kohaldati kokkuleppemenetlust.¹¹⁷ Nagu hiljem ajakiri „Kroonika“ kajastas, saatis kohus Kalvi- Kalle Kruusamäe kriminaalasja, kus talle pannakse süüks mootorsõiduki süstemaatilist juhtimist ilma vastava kategooria mootorsõiduki juhtimisõigusega, tagasi prokuratuuri. Kalvi-Kalle Kruusamäe teatas, et ta loobub sõlmitud kokkuleppemenetlusest. Lisaks sellele soovis Kalvi-Kalle prokuröri Aarne Pruusi tagandamist, kuna tema meelest oli prokuröri mehe vastu isiklik vim. Prokuröri sõnul tal aga isiklikult midagi Kalvi-Kalle Kruusamäe vastu pole ja noor mees on ikkagi ise oma elu keeruliseks elanud ja teadlikult juhtinud mootorsõidukeid, teades, et nii teha ei tohi. Lääne ringkonnaprokuratuuri pressinõunik Liivi Reinhold väitis, et süüdistataval on õigus loobuda kohtus varem prokuratuuriga sõlmitud kokkuleppest. Tema väidete kohaselt, jõuab nüüd Kalvi-Kalle Kruusamäe toimik tagasi prokuratuuri, kus valmistatakse ette süüdistusakt asja kohtulikuks arutamiseks. Pärnu Maakohus tunnistas isiku süüdi ning mõistis isikule ühe aastase vangistuse.¹¹⁸

Kokkuvõtteks saab järeldada, et Eesti karistusseadustiku uue koosseisu lisamine KarS § 423¹ näol oli ilmselgelt vajalik, kuna õiguskirjandust ja kohtupraktikat arvestades, on ka tänapäeval süstemaatilise juhtimisõigusega sõiduki juhtimise teema väga aktuaalne. Seda asjaolu kinnitab ka eelnevalt analüüsitud hiljuti ilmunud kohtulahend nr 1-21-2472. Järgnevalt analüüsib töö autor KarS § 423¹ kohaldamise eeldusi, analüüsides käesoleva koosseisu objektiivseid ja subjektiivseid tunnuseid ning võrreldes neid varguse koosseisu eeldustega.

¹¹⁷ Pärnu Maakohtu otsus 08.06.2021, nr 1-21-2472.

¹¹⁸ Pokk, K. Hüvasti, vabadus! Korduvalt lubadeta sõitmise eest kohtu all viibinud Kalvi-Kalle saadetakse aastaks vanglatrellide taha. Arvutivõrgus: <https://kroonika.delfi.ee/artikkel/93679377/huvasti-vabadus-korduvalt-lubadeta-soitmise-eest-kohtu-all-viibinud-kalvi-kalle-saadetakse-aastaks-vanglatrellide-taha>. Kasutatud 24.07.2021.

3.2.2 Objektiivsed tunnused

KarS § 423¹ on oma koosseisutüübilt spetsiifilise teokirjeldusega ja blanketne kuriteokoosseis. Käesoleva koosseisu objektiivsed tunnused seisnevad sõiduki süstemaatilises juhtimises ilma vastavat juhtimisõigust omamata.¹¹⁹

Enne kui minna süvitsi antud koosseisu analüüsimiseni, peab eelkõige tegema selgeks, mida nimetatakse käesolevas koosseisus mootorsõidukiks, maastikusõidukiks või trammiks, samuti, mida mõeldakse nende juhtimise all. Viimaseks analüüsib autor süstemaatilisust KarS § 423¹ objektiivse koosseisu eeldusena.

Eeltoodust tulenevalt, saab esimesena käesoleva paragrahvi alla süüteo subsumeerimise objektiivse eeldusena välja tuua mootorsõiduki, maastikusõiduki või trammi olemasolu. LS § 2 p 40 sätestab mootorsõiduki definitsiooni, mille kohaselt on mootorsõiduk mootori jõul liikuv sõiduk, välja arvatud üksnes piiratud liikumisvõimega isikule kasutamiseks ettenähtud mootoriga sõiduk, jalgratas, kergliikur, pisimopeed, robotliikur, maastikusõiduk, tramm ja sõiduk, mille valmistajakiirus ei ületa kuut kilomeetrit tunnis. Lisaks eeltoodule loetakse mootorsõidukiks ka liiklusseaduses sätestatud sõidukeid, nendeks on näiteks ratastel või roomikutel liikuvat mootorsõidukit (liikurmasin), mille kiirus on suurem kui 6, kuid väiksem kui 40 km/h (LS § 2 p 34); samuti ka traktorit, millel on vähemalt kaks telge ja mille valmistajakiirus on vähemalt kuus kilomeetrit tunnis (LS § 2 p 86).

LS § 2 p 36 kohaselt loetakse maastikusõidukiks mootori jõul maastikul liikumiseks ettenähtud liiklusvahendi, mis ei ole liiklusseaduse tähenduses mootorsõiduk. LS sätestab ka trammi definitsiooni §-s 2 punktis 87, selle kohaselt loetakse trammi sõitjate vedamiseks ettenähtud elektrikontaktliiniga ühendatud rööbashaagisega või rööbashaagiseta rööbassõidukit. LS § 142 lg 1 sätestab, et trammi võib juhtida isik, kes on vähemalt 21-aastane ja kellel on B-kategooria mootorsõiduki ja trammi juhtimisõigus.

Arvestades seda, et käesoleva töö autor analüüsib isiku poolt sõiduki süstemaatilise juhtimisõigusega juhtimist mootorsõiduki juhtimise näidete abil, siis seega peab KarS § 423¹ objektiivse koosseisu täitmiseks eksisteerima ka mootorsõiduki juhtimine isiku poolt.

¹¹⁹ Karistusseadustik. Komm. vln. § 423¹ komm. 2.-3.1.

Juhtimise mõiste tuleneb LS § 2 p-st 19, mis defineerib juhti kui isikut, kes juhib sõidukit või maastikusõidukit. RKKKo lahendist nr 3-1-1-146-03 tulenevalt kuulub mootorsõiduki juhtimise mõistesse ka sõidu alustamine, see tähendab juhi poolt seisva sõiduki liikumisse viimist.¹²⁰ LS § 2 p 41 sätestab, et mootorsõiduki juhtimiseks nimetatakse isiku igasugust tegevust mootorsõiduki juhi kohal, kui mootorsõiduk liigub. Mootorsõiduki juhtimiseks loetakse ka isiku tegevust, kui ta ei viibi juhi kohal, kuid mõjutab juhtimisseadiste (nt juhtrauad, rooliratas või muu selline) abil mootorsõiduki liikumissuunda või kiirust.

Kolmanda objektiivse eeldusena saab käsitleda juhtimisõiguse puudumise. LS § 94 lg 1 kohaselt, võib mootorsõidukit juhtida isik, kellel on vastava kategooria mootorsõiduki juhtimisõigus ning kelle juhtimisõigust ei ole peatatud, ära võetud või kehtetuks tunnistatud või keda ei ole juhtimiselt kõrvaldatud. LS § 90 lg 1 p 1 sätestab, et mootorsõidukit ei tohi juhtida isik kellel ei ole vastava kategooria mootorsõiduki juhtimisõigust. Seega on tänapäeval omaks võetud, et enne autorooli istumist, peab isik olema läbinud autokooli ja edukalt sooritanud nii teooria- kui ka sõidueksami Transpordiametis¹²¹.

Lisaks sellele sätestab LS ka piiratud juhtimisõiguse mõiste. LS § 95 lg 1 kohaselt loetakse piiratud juhtimisõiguseks noorema kui LS § 103 lõikes 1 sätestatud isiku õigus juhtida mootorsõidukit LS §-s 95 nimetatud juhtudel ja korras. Sama paragrahvi lõike 2 teise lause kohaselt, võib piiratud juhtimisõigusega isik autot juhtida tingimusel, et tema kõrval on seaduslik esindaja või seadusliku esindaja kirjaliku nõusolekuga isik, kellel peab olema B-kategooria mootorsõiduki kehtiv juhiluba vähemalt kaks aastat ning kes ei tohi olla jooobeseisundis või alkoholi piirmäära ületavas seisundis.

Neljas ning kõige tähtsam KarS § 423¹ objektiivne koosseisu eeldus on süstemaatilisus. Käesoleva koosseisu süstemaatilisus eeldab, et isik on toime pannud KarS §-s 423¹ sätestatud teo vähemalt kolm korda toime. Seadusandja on rõhutanud, et sõiduki korduv juhtimisõigusega juhtimine on niivõrd ohtlik liiklusohutuse seisukohalt, et seda tuleb käsitada kuriteona alates kolmandast korrast, kuna sama teo toimepanemine üks või kaks korda annavad üksnes väärteokoosseisu LS § 201 järgi. Sellest tulenevalt, piisab KarS § 423¹ koosseisu moodustamiseks toimepanemise kordade arvust. Lisaks sellele, ei ole siin oluline ka sõiduki

¹²⁰ Karistusseadustik. Komm. vln. § 423¹ komm. 3.3.

¹²¹ Alates 01.01.2021 on Veeteede Amet, Lennuamet ja Maanteeamet ühendatud Transpordiametiks. Arvutivõrgus: <https://www.mnt.ee/et/uudised/1-jaanuaril-alustab-tood-transpordiamet>. Kasutatud 05.07.2021.

juhtimise episoodide ajavahemik, mis on aga süstemaatilise varguse peatükis analüüsitud, kuigi seda oleks autori arvates ka KarS § 423¹ koosseisu juures vaja arvesse võtta, kuna väga pika ajavahemiku järel tõenäoliselt kaob siiski vajalik seos erinevate süütegude vahel. Siinjuures ei moodusta süstemaatilisust ka sama kuriteo jätkuv toimepanemine. Jätkuv sõiduki juhtimisõiguseta juhtimine tuleb sõltumata episoodide arvust subsumeerida väärteona LS § 201 järgi.¹²²

Tartu Maakohus on oma lahendis nr 1-20-3430 analüüsinud KarS § 423¹ koosseisu eelduste täitmist. Kaasuse kohaselt, süüdistati isikut selles, et tema juhtis 11.04.2020 kella 11.48 paiku Jõgevamaal mootorsõidukit Audi A4 Avant ilma vastava kategooria juhtimisõiguseta ja seda süstemaatiliselt. Süstemaatilisus tuleneb sellest, et isikut karistati Pärnu Maakohtu 24.05.2017 otsusega KarS § 422 lg 1 järgi kvalifitseeritava teo eest, mille ta samuti pani toime juhtimisõigust omamata ning 21. märtsil 2020. a kella 17.04 paiku Tallinnas toimunud juhtimisõiguseta mootorsõiduki juhtimise faktist. Maakohus leidis, et KarS § 423¹ koosseisu moodustamiseks, peab eelkõige tuvastama, et isik on enam kui korduvalt (s.o vähemalt kolmel korral) juhtinud sõidukit juhtimisõiguseta, kusjuures ei ole oluline, kas varasemad teod moodustasid väärteo LS § 201 tähenduses või vastasid KarS §-s 423¹ sätestatud kuriteokoosseisule, nagu ka see, kas isik on varasemate juhtimisõiguseta juhtimiste eest süüdi tunnistanud või tuvastatakse need ühes menetluses. Kaasusest tulenevalt, on esimene süüdistatava juhtimisõiguseta mootorsõiduki juhtimise fakt tuvastatav Pärnu Maakohtu 24. mai 2017 otsusega. Teine juhtimisõiguseta juhtimise fakt tuleneb 21. märtsi 2020 väärteoprotokollist. Kolmas juhtimise fakt on tuvastatud praeguses menetluses. Seega on süüdistatava puhul tuvastatav nii õiguslik kui ka faktiline retsiidiiv. Teise eeldusena analüüsis Maakohus süütegude vahelist ajavahemikku. Kohus leidis, et süütegude vaheline ajavahemik on tähtsusetu. Kohtu põhjendustest lähtuvalt, puudub igasugune mõistlik selgitus, miks peaks juhtimisõiguseta juhtimise süstemaatilisuse hindamisel olema õiguslikult siduv mingi konkreetne ajavahemik või tähtaeg. Kohtu arvates, võib sellise range kriteeriumi tunnustamise korral tekkida praktikas olukordi, kus mingi ajalise kriteeriumi ületamine näiteks ühe päeva võrra vabastaks inimese kriminaalkaristusest. Pole välistatud, et sellises olukorras hakkaksid inimesed ajaliselt nn arvet pidama ja oma tegevust teadlikult planeerima. Kolmanda eeldusena analüüsis Maakohus käesolevas kohtulahendis tegude vahelist sisemist seost. Kohus rõhutas, et juhtimisõiguse puudumine inimesel on fakti küsimus ning

¹²² Karistusseadustik. Komm. vln. § 423¹ komm. 3.4.

juhtimisõiguseta juhtimise kuritegude toimepanemisel ei ole määravaks see, millise konkreetse mootorsõidukiga inimene sõidab, kuhu ta sõidab või miks ta sõidab. Sisulise seose analüüsimine peab andma vastuse ennekõike küsimusele, kas inimese õigusvastane käitumine on kujunenud tema elustiiliks või harjumuseks. Juhtimisõiguseta inimese puhul ei ole vaja seda vastust otsida läbi sisemise seose, vaid kui inimene ei omanda juhtimisõigust, viitab see juba iseenesest tema otsusele teatud viisil oma elu elada. Kui ta otsustab korduvalt sõidukit juhtida, võib see olla nii teadlik valik (eluviis) või lihtsalt lootmine, et ta ei jää vahele (harjumus). Sisemise seose tuvastamise mittevajalikkusele on kohus põhjenduses tuginenud karistusseadustiku kommenteeritud väljaandele ning ka Tallinna Ringkonnakohtu otsusele nr 1-19-4017. Seega leidis Maakohus, et ajaline faktor ei ole oluline ka sisulise seose hindamise kontekstis. Seega piisab vaadeldava kuriteokosseisu täitmiseks üksnes selles kirjeldatud teo toimepanemise kordade arvust. Käesolevas kohtuasjas tunnistati isik süüdi KarS § 423¹ järgi ning karistuseks mõisteti temale 7 kuud vangistust. KarS § 68 lg 1 alusel arvestati karistusaja hulka süüdistatava kahtlustatavana kinnipidamise aeg ning lõplikuks karistuseks määrati 5 kuud 21 päeva vangistust. KarS § 74 lg 1 kohaselt jäeti isikule mõistetud karistus täitmisele pööramata, 1-aastase katseajaga.¹²³ Käesolev kohtulahend näitab selgesti ära, kuidas praktikas analüüsitakse KarS 423¹ kosseisu eeldusi ning kuidas jõutakse järeldusele, et kas isik on/ei ole juhtinud süstemaatiliselt mootorsõidukit ilma vastava kategooria juhiluba omamata.

Tartu Ringkonnakohtus on oma lahendis nr 1-20-3067 analüüsinud samu eeldusi, mida käsitles ka Tartu Maakohus lahendis nr 1-20-3430. Käesoleva kohtuotsuse peale esitasid süüdistatav ja tema kaitsja apellatsioonid. Apellatsioonist tulenevalt leidsid kaebajad, et Maakohus oli ekslikult väitnud, et juhtimisõiguseta juhtimise kosseisu arvestades on hindamisruum sisulise seose otsingul vähenenud nullini. Apellandid rõhutasid, et on oluline teha vahet, kas isik kasutab mootorsõidukit igapäevase liikumisvahendina suhtudes niiviisi õiguskorda tõepoolest ülevalt või konkreetsel juhtumil oli tegemist pigem ühekordse impulsiivse otsusega. Käesolevas asjas arutatava sündmuse puhul oli siiski tegemist olukorraga, kus süüdistatav vaid üks kord eksis. Kogu vahepealse pika ajavahemiku jooksul otsustas süüdistatav omal vabal tahtel õigust mitte rikkuda. Käesolevast kohtulahendist tulenevalt, süüdistatav omamata juhtimisõigust ning isikuna, keda on varasemalt juhtimisõiguseta süstemaatilise sõitmise eest karistatud Tartu Maakohtu 07.06.2017 ning Harju Maakohtu 07.06.2018 otsustega (karistused ei ole kustunud), juhtis

¹²³ Tartu Maakohtu otsus 14.10.2020, nr 1-20-3430/13, p-d 8.-9.

tahtlikult uuesti, s.o süstemaatiliselt, 25.07.2019 kella 22.53 paiku Jõgeva maakonnas mootorsõidukit Audi A6, omamata vastava kategooria mootorsõiduki juhtimisõigust. Tartu Ringkonnakohus vaadanud apellatsiooni läbi leidis, et apellatsioonis sisalduvad väited ei ole põhjendatud ning jättis Maakohtu otsuse muutmata. Ringkonnakohus nõustus suuremas osas Maakohtu põhjendustega ning jättis need kordamata. Süstemaatilisuse eelduse jaatamist KarS § 423¹ mõttes kinnitas Ringkonnakohus muuhulgas asjaoluga, et süüdistataval oli teo toimepanemise ajal (25.07.2019) juba karistatus KarS § 423¹ järgi olemas. Ringkonnakohus tõi oma lahendis välja ka mõned näited, mille esinemise korral saaks süstemaatilisuse KarS § 423¹ mõttes eitada. Näiteks tõi kohus välja, et A läheb kellelegi appi põllutöödele, et traktorit juhtides viljakoristusel osaleda. Põllul võib sõita ka juhtimisõigusega (LS § 1 lg 1), kui näiteks A sõidab ühelt põllulapilt teisele jõudmiseks ka mõnda aega mööda teed. Eeltoodust tulenevalt jättis Ringkonnakohus käesolevas asjas Tartu Maakohtu otsuse muutmata ning apellatsiooni rahuldamata.¹²⁴

3.2.3 Subjektiivsed tunnused

Karistusseadustikus sätestatud kuriteokoosseisud kohalduvad reeglina üksnes tahtlike tegude puhul, välja arvatud kui koosseisus endas ei ole sätestatud teisiti. KarS § 423¹ näeb samuti ette vastutuse sõiduki süstemaatiliselt juhtimise juhtimisõigusega isiku poolt üksnes tahtliku teo korral.

KarS § 423¹ subjektiivsed tunnused eeldavad tahtlust sõiduki või trammi juhtimisõigusega juhtimise kui koosseisupärase teo suhtes. Süüteo koosseis loetakse realiseerituks siis, kui isik pidas võimalikuks, et tal puudub vastava sõiduki või trammi juhtimisõigus, kuid vaatamata sellele sõidab ta korduvalt.¹²⁵ Seega eeltoodust tulenevalt võib järeldada, et käesoleva koosseisu realiseerimiseks piisab kaudse tahtluse tuvastamisest.

Näitena võiks tuua Harju Maakohtu lahendi nr 1-20-817, kus kohus analüüsis süüdistatava objektiivseid ja subjektiivseid KarS § 423¹ tunnuseid. Kaasuse asjaoludest tulenevalt, mõisteti isikut süüdi selles, et tema, olles varem karistatud Politsei- ja Piirivalveameti Põhja Prefektuuri 31. augustil 2018.a väärteotsusega LS § 201 lg 2 järgi ja Harju Maakohtu 3. aprilli 2019.a väärteotsusega nr 4-19-1382/18 LS § 201 lg 2 järgi, juhtis uuesti, see on süstemaatiliselt ja

¹²⁴ Tartu Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium 29.01.2021, nr 1-20-3067/26, p 18.

¹²⁵ Karistusseadustik. Komm. vln. § 423¹ komm. 4.

tahtlikult 5. juunil 2019 kella 08.18 paiku Harjumaal, Rae vallas ja 25. juunil 2019 kella 17.28 ajal mopeedi ROMET MOTORS Pony 50, omamata vastava kategooria mootorsõiduki juhtimisõigust. Harju Maakohus oma põhjenduses selgitas, et isiku karistamine KarS § 423¹ järgi eeldab, et isik on toime pannud vähemalt kolm juhtimisõigusega juhtimist, kusjuures ei ole tähtis, kas need teod tuleks üksikult subsumeerida KarS § 423¹ või LS § 201 alla. Samuti ei ole süstemaatilise jaoks oluline, kas isik on varasemate juhtimisõigusega juhtimiste eest süüdi mõistetud või on need tuvastatud alles ühes menetluses. 31. augusti 2018. a otsuse vääртеoasjas karistati süüdistatavat LS § 201 lg 2 järgi mootorsõiduki juhtimise eest, kuna tal puudus juhtimisõigus. Samuti karistati süüdistatavat LS § 201 lg 2 järgi Harju Maakohtu 3. aprilli 2019. a otsusega. Käesolevas kriminaalasjas on tuvastatud, et süüdistatav pani uued juhtimisõigusega juhtimise teod toime nii 5. juunil kui ka 25. juunil 2019, siis seega on kohtu hinnangul kahtlusega tuvastatud teo toimepanemine süstemaatiliselt. Kohus viitab, et tõendamist on leidnud süüdistatava poolt mootorsõiduki juhtimine ilma vastava kategooria juhtimisõigusega vähemalt kolmel korral. Sellest tulenevalt jõudis Maakohus järeldusele, et antud juhul on KarS § 423¹ objektiivne koosseis täidetud.¹²⁶

Peale seda analüüsis Maakohus eelviidatud kohtulahendis subjektiivse koosseisu täitmist. Harju Maakohus leidis, et 5. juuni episood oli toime pandud vähemalt kaudsest tahtlusest (KarS § 16 lg 4). Kohus põhjendas seda nii, et kuna isikut karistati enne süüdistuse sisuks olevaid tegusid korduvalt mootorsõiduki juhtimise eest juhtimisõigusega, siis järelikult pidi ta vähemalt pidama võimalikuks, et ka kõnesoleva mopeedi juhtimiseks on juhtimisõigust vaja ja seda möönma. Kuid vaatamata sellele juhtis ta mopeedi uuesti ka 25. juunil 2019. Seega jõudis Maakohus järeldusele, et teise episoodi toime pannes, tegutses isik kavatselt (KarS § 16 lg 2). Arvestades asjaolu, et isikut kõrvaldati 5. juunil 2019 sama mootorsõiduki juhtimiselt seoses sellega, et tal puudus juhtimisõigus, pidi ta olema teadlik, et selle mootorsõiduki juhtimiseks on juhtimisõigus vajalik. Sellegipoolest asus ta 25. juunil mootorsõidukit juhtima. Süüdistatava eesmärk oli juhtida mootorsõidukit, olles seejuures teadlik, et seaduses sätestatu kohaselt peab tal olema selleks juhtimisõigus. Isik mõisteti süüdi KarS § 423¹ järgi neljakuulise vangistusega, KarS § 74 lg 1 järgi, katseajaga 1 aasta ja 6 kuud. Lühimenetluses vähendati isikule mõistetud karistust KrMS § 238 lg 2 alusel ühe kolmandiku võrra.¹²⁷

¹²⁶ Harju Maakohtu otsus 15.06.2020, nr 1-20-817/38, p 21.

¹²⁷ *Ibid*, p 22.

3.3 Süstemaatilisuse kriteeriumi rakendamine joobeseisundis mootorsõidukijuhtide suhtes

Eesti kohtupraktikast ilmneb, et tihti KarS §-ga 423¹ käib koos KarS §-ga 424. KarS § 424 reguleerib olukordi, kus juhitakse mootorsõiduki, maastikusõiduki või trammi joobeseisundis. Käesoleva säte teine lõige näeb ette karistuse isikutele, kes juhivad mootorsõiduki, maastikusõiduki või trammi joobeseisundis korduvalt. Eesti karistusseadustikku lisati joobeseisundi korduvuse kriteerium 7. juulil 2017. Süstemaatilisust kui kvalifitseerivat tunnust ei ole aga antud paragrahvi raames eraldi välja toodud ega siamaani juurde lisatud.

Hiljuti ilmunud Tartu Maakohtu kohtulahend nr 1-21-1006 kinnitab ka KarS § 423¹ ja § 424 koosinemist. Kaasuse asjaoludest tulenevalt, esitati isikule süüdistus selles, et tema olles eelnevalt karistatud Tartu Maakohtu Tartu kohtumaja 06.06.2018 otsusega mootorsõiduki juhtimise eest joobeseisundis (KarS § 424 lg 1) ning antud karistus ei ole veel kustunud, juhtis uuesti 10.12.2019 kella 18.58 paiku Tartu linnas mootorsõidukit Mercedes-Benz, olles narkootilise aine „alprasolaam“ tarvitamisest põhjustatud joobeseisundis. Seega mõisteti isikut süüdi KarS § 424 lg 2 kvalifitseeritava kuriteo toimepanemises. Lisaks sellele, süüdistati isikut ka selles, et tema olles eelnevalt karistatud Tartu Maakohtu Tartu kohtumaja 06.06.2018 otsusega mootorsõiduki juhtimise eest ilma vastava kategooria mootorsõiduki juhtimisõigusega süstemaatiliselt (see karistus ei ole kustunud) ning olles 21.10.2019 väärteokorras karistatud LS § 201 lg 1 järgi, juhtis uuesti, s.o süstemaatiliselt 10.12.2019 kella 18.58 paku Tartu linnas mootorsõidukit Mercedes-Benz, omamata vastava kategooria mootorsõiduki juhtimise õigust. Sellest tulenevalt mõisteti isikut süüdi KarS § 423¹ kvalifitseeritava kuriteo toimepanemises. Karistuseks määras kohus isikule 1-aastase 2-kuulise ja 27-päevase vangistuse, mida KarS § 69 lg 1 alusel asendati üldkasuliku tööga (447 tundi), töö tegemise tähtajaga 2 aastat.¹²⁸

Justiitsministeeriumi statistika kohaselt registreeriti 2020. aastal Eesti territooriumil KarS § 424 järgi kvalifitseeritud kuritegusid kokku 2781.¹²⁹ See aga näitab, et antud kuriteoliik on Eesti Vabariigis üsna levinud, kuna tegemist on olukorraga, kus inimesed istuvad kergekäeliselt autorooli ega mõtle võimalikele tagajärgedele. Käesolev kuriteoliik on väga ohtlik nii juhile

¹²⁸ Tartu Maakohtu otsus 10.02.2021, nr 1-21-1006/7.

¹²⁹ Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2020. Registreeritud kuriteod aastatel 2003-2020. Kasutatud 10.07.2021. (viide 70)

endale kui ka kogu ühiskonnale ning nende tervisele, kuna joobeseisundi puhul võib tekkida (kohtupraktika kohaselt tihti tekkibki) liiklusõnnetus, kus saab kannatada inimene, kes oli hoolas ning järgis omalt poolt liiklusreegleid (näiteks ületas teed ülekäigurajal rohelise tule ajal), kuid joobeseisundis olev autojuht ei märganud isikut ning sõitis temale otsa.

Juba 2003. aastal on Riigikohus oma lahendis nr 3-1-1-26-03 väitnud järgmist. Riigikohus on jõudnud seisukohale, et olukorras, kus aastast aastasse hukkub purjus juhtide süül riigis kümneid ning saab vigastada sadu inimesi, nõuavad positiivse üldpreventsiooni põhimõtted riigipoolset reaktsiooni, mis annaksid õiguse adressaatidele selge signaali sellest, et liiklusõigusrikkumiste, sh eelkõige mootorsõiduki joobeseisundis juhtimise näol on tegemist riigi poolt rangelt karistatavate õigusrikkumistega.¹³⁰ Seega jõudis Riigikohus juba tol ajal järeldusele, et joobes juhtimisega peab kaasnema range karistus ning töö autori arvates peab sama põhimõtte eksisteerima ka tänapäeval.

Tartu Maakohtu kohtulahendis nr 1-21-3868 analüüsiti olukorda, kus isik põhjustas liiklusõnnetuse, olles joobeseisundis. Toimiku materjalidest nähtuvalt anti isik kohtu alla KarS § 424 lg 1 kvalifitseeritava kuriteo toimepanemises. Kaasuse asjaolude kohaselt, mõisteti isik süüdi selles, et tema 30.04.2021 kella 04.50 paiku juhtis mootorsõidukit Audi A6, olles alkoholijoobes, tema veres tuvastati alkoholisisaldus 1,59 mg/g kohta. Lisaks sellele põhjustas süüdistatav liiklusõnnetuse, nimelt sõitis ta teelt välja vastu XX tänaval asuva maja seina. Isikule mõisteti karistuseks 5-kuuline tingimisi vangistus (KarS § 73 lg 1 järgi). Lisaks sellele, võeti isikult lisakaristusena ära mootorsõiduki juhtimisõigus 3 kuuks.¹³¹

Näitena võiks tuua ka Viru Maakohtu kohtulahendi nr 1-21-1379. Toimiku materjalidest nähtuvalt süüdistati isikut KarS § 424 lg 1 järgi kvalifitseeritava kuriteo toimepanemises. Nimelt selles, et tema 19.03.2020 kella 20.35 paiku juhtis Ida-Virumaal Narva linnas Kreenholmi 38 maja juures mootorsõidukit Chevrolet Alero juhile keelatud seisundis, nimelt olles alkoholijoobes. Tõendusliku alkomeetriga tuvastati süüdistataval alkoholisisaldus vähemalt 1,66 mg/l kohta väljahingatavas õhus ning keda vastavalt liiklusseaduse § 69 lg 1 ja 2 p 1 loetakse alkoholijoobes olevaks isikuks. Lisaks sellele puudus süüdistataval ka vastava kategooria mootorsõiduki juhtimisõigus, millega ta rikkus Liiklusseaduse § 90 lg 1 p 1 ja § 94 lg 1 nõudeid. Lisaks alkoholijoobeseisundile põhjustas isik ka liiklusõnnetuse, sõites vastu A-le kuuluva

¹³⁰ RKKKo otsus 05.03.2003, nr 3-1-1-26-03, p 5.

¹³¹ Tartu Maakohtu otsus 08.06.2021, nr 1-21-3868/8.

sõiduauto Chrysler 300 ja B-le kuuluva sõiduauto Hyundai Tucson, millega rikkus LS § 33 lg 2 p 8, § 14 lg 2. Eeltoodule tuginedes mõistis Maakohus isikut süüdi KarS § 424 lg 1 järgi kvalifitseeritava kuriteo toimepanemises – s.o mootorsõiduki juhtimises joobeseisundis. Karistuseks mõistis kohus isikule 7-kuulise tingimisi vangistuse, 2-aastase katseajaga (KarS § 73 lg 1 järgi).¹³² Seega näitab käesolev kohtulahend selgesti seda, et Eesti kohtupraktikas esinevad ka olukorrad, kus lisaks joobeseisundile juhitakse mootorsõidukit ka ilma vastava juhtimisõiguse olemasoluta, põhjustades seejuures liiklusõnnetusi kolmandatele (sõltumatutele) isikutele.

Lisaks toob töö autor näitena ka Harju Maakohtu kohtulahendi nr 1-21-3015. Kaasuse asjaoludest tulenevalt mõisteti isik süüdi KarS § 424 lg 2 järgi selles, et tema olles varasemalt karistatud 30.08.2017 KarS § 424 lg 1 järgi Harju Maakohtu poolt, juhtis uuesti, s.o korduvalt, 23.01.2021 kella 15.20 paiku Tallinnas mootorsõidukit, olles seejuures joobeseisundis (0,93 mg/l) ning põhjustades seejuures liiklusõnnetuse, millega rikkus liikluseaduse § 69 lg 1 ning lg 2 p 1 ja korraaitseaduse § 36 lg 1 nõudeid. Isikule mõisteti karistuseks 11-kuuline ja 28-päevane vangistus, mis asendati 358 tunnise üldkasuliku tööga (töö tegemise tähtaeg 1 aasta ja 6 kuud).¹³³

Kohtulahenditele tuginedes jõuab töö autor aga järeldusele, et kuna joobes juhtimise kuritegude (nii esmakordsete kui ka korduvate kuritegude) arv on üsna suur, siis tuleks tulevikus karmistada KarS §-i 424, tuues Eesti seadusse sisse ka süstemaatilise kui eriti kvalifitseeritud tunnuse, selleks, et vähendada antud koosseisu süütegude arvu. Töö autori arvates tuleks eelkõige pöörata suuremat tähelepanu korduvrikkujate isikutele, kuna arvestades Eesti kohtupraktikat esineb suurem joobes juhtimise korduvuse risk just nendel isikutel, kes on juba varasemalt süüdi mõistetud samalaadsete süütegude eest (nt KarS § 424 lg 1 järgi). Autori arvates saaks KarS §-i 424 karmistada sellisel moel, et lisada KarS §-i 424 eraldi lõike, mis näeks ette karmima karistuse võrreldes korduva joobeseisundiga. Süstemaatilise kriteeriumi rakendamise tähtsaimaks eelduseks oleks vähemalt kolme joobes juhtimise süütegude toimepanemine, sõltumata sellest, kas tegemist on väärteo (LS § 224) või kuriteo (KarS § 424) joobeastmega. Seega võiks Eesti seadusandlusse tuua sisse süstemaatilise kriteeriumi, kus alates kolmandast joobeseisundi juhtimise korrast oleks tegemist süstemaatilise kuriteoga.

¹³² Viru Maakohtu otsus 11.03.2021, nr 1-21-1379/9.

¹³³ Harju Maakohtu otsus 06.05.2021, nr 1-21-3015/8.

4. Süstemaatiliste kuritegude arvu analüüs 2003-2020 aastate jooksul

Käesoleva töö autor keskendub kuritegude arvu analüüsimisel kahele enim levinud süstemaatilise koosseisule, milleks on varguse koosseis (KarS § 199 (lg 2 p 9)) ja sõiduki süstemaatiline juhtimine juhtimisõiguseta isiku poolt (KarS § 423¹). Järgnevalt analüüsib autor Eesti kuritegevuse statistikat.

Justiitsministeeriumi andmetel 2003. aastal registreeriti kokku 43 177 varavastast kuritegu, millest 35 191 juhtumit olid kvalifitseeritud KarS § 199 alla. See moodustab aga 81,5% kogu registreeritud varavastastest kuritegudest. Eesti kuritegevuse statistika kohaselt oli 2015. aastal registreeritud kokku 14 966 varavastast kuritegu, millest 11 354 moodustasid varguse koosseisu KarS § 199 mõttes, mis aga moodustab 75,9% kõigist registreeritud varavastastest kuritegudest.¹³⁴ Kuritegevuse üldstatistika ei näita aga, kui palju varguse kuritegusid oli kvalifitseeritud KarS § 199 lg 2 p 9 alla, kuid arvestades eelnevatest peatükides analüüsitud Eesti kohtupraktikat võib järeldada, et selliseid kuritegusid oli piisavalt.

Alates 2016. aastast hakkas varguste sagedus veelgi vähenema, kuna arvestades Justiitsministeeriumi statistikat oli varguse juhtumeid 2016.aastal kokku 8982 (varavastaste kuritegude arv 2016. aastal oli kokku 12372). 2017-2020 aastatel hakkas varguste sagedus märksa vähenema ning 2020. aastal jõudis see arvuni 6863. Kuigi arvestades seda, et varguste sagedus on aastate jooksul tunduvalt vähenenud, on KarS § 199 olnud läbi aastate kõige populaarsemaks sätteks varavastaste kuritegude hulgas ning arvestades kuritegevuse statistikat jääb see nii ka tänapäeval. 2020. aasta kõige populaarsemad varavastased kuriteod olid vargus (6863) ja kelmus (KarS § 209), kusjuures kelmuste arv on märgatavalt väiksem võrreldes varguse koosseisuga, neid oli registreeritud kokku 992 juhtumit kogu aasta jooksul.¹³⁵

Asjaolu, et vargused on Eesti õiguskorras olnud väga aktuaalne kuritegevuse liik, kinnitab ka Eesti kuritegevuse statistika. KarS § 199 (varguse koosseis) on pikki aastaid olnud väga kõrgel tasemel ning alles käesoleval sajandil hakkas nende kuritegude arv vähenema. Autori arvates aitab tänapäeval varguste arvu vähendada infotehnoloogia areng, kuna tänapäeval on näiteks peaaegu igas poes olemas turvakaamerad, mis salvestavad kogu poes ja poe ümbruses toimuvat.

¹³⁴ Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2020. Registreeritud kuriteod aastatel 2003-2020. Kasutatud 15.07.2021. (viide 70)

¹³⁵ *Ibid.*

Seega on varastel tänapäeval palju keerulisem „oma tööd teha“, kuna võrreldes 2000. aastate algusega, mil turvakaamerad puudusid, peavad nad tänapäeval oma plaani hoolikalt läbi mõtlema, et mitte jääda videosalvestise peale.

Liikluskuritegude seas hakkas alates 2015. aastast populaarsust saavutama KarS § 423¹, mis sätestab sõiduki süstemaatilise juhtimise juhtimisõiguseta isiku poolt. Antud koosseis oli liikluskuritegude hulgas teisel kohal peale KarS §-i 424, mis sätestab mootorsõiduki, maastikusõiduki ja trammi juhtimise joobeseisundis. 2015. aastal oli KarS § 423¹ juhtumeid registreeritud kõige rohkem, s.o 737 juhtumit ning peale seda hakkas see arv vähenema, tõustes siiski 2019. aastaks tagasi 637-ni (2018. aastal, 581). 2020. aastal registreeriti KarS § 423¹ juhtumeid kokku 586.¹³⁶ Tuginedes eeltoodule saab järeldada, et kuigi käesoleva sätte andmed varieeruvad 535-737 vahel, on need märkimisväärse tähtsusega ning vajavad suurt tähelepanu ning reageerimist riigi poolt.

Justiitsministeeriumi statistika kohaselt on Eesti õiguskorras liikluskuritegude hulgas kõige enam levinud KarS §-s 424 sätestatud kuriteo koosseis, s.o mootorsõiduki, maastikusõiduki ja trammi juhtimine joobeseisundis. 2005 – 2013 aastatel varieerus nende juhtumite arv 3500 – 4800 vahel. Küll aga oli juba 2019. aastal käesoleva sätte juhtumeid registreeritud kokku 2704 ning 2020. aastal oli neid juba 2781.¹³⁷ Kuigi need arvud on jäänud ka tänapäeval suurteks, saab siiski märkida meeldivat tendentsi, mille kohaselt praeguseks ajaks on käesoleva koosseisu sagedus siiski vähenenud võrreldes näiteks kümme aastat tagasi olnud näitajatega. Eelnevas peatükis on töö autor jõudnud järeldusele, et ka KarS §-i 424 peaks lisama süstemaatilise kriteeriumi kui kvalifitseeritud asjaolu. Justiitsministeeriumi statistika kinnitab ka autori poolt välja toodud seisukohta.

Eeltoodule tuginedes jõuab töö autor järeldusele, et nii süstemaatilise varguse kui ka sõiduki süstemaatilise juhtimisõiguseta juhtimise koosseis on üsna levinud Eesti kohtupraktikas. Statistikat analüüsid ei või kindlalt järeldada, et analüüsitud koosseisude arv hakkab allapoole minema, vaid see varieerub konkreetsete numbrite vahel. Küll aga võib kindlalt väita, et hoolimata praegusest kõikumisest on väga kõrged arvud ikka jäänud minevikku.

¹³⁶ *Ibid.*

¹³⁷ *Ibid.*

Kokkuvõte

Käesoleva magistritöö autor seadis endale kaks eesmärki. Esimeseks eesmärgiks oli uurida süstemaatiliste, korduvate, jätkuvate ja vältavate süütegude erinevusi, analüüsid seejuures Eesti kohtupraktikat. Teine eesmärk oli aga välja selgitada neid peamisi eeldusi, mille esinemisel tuleks tegu subsumeerida süstemaatilisuse alla. Töö autor valis kaks enim levinud süstemaatilise kuriteo liiki, milleks on KarS § 199 lg 2 p 9 (süstemaatiline vargus) ja KarS § 423¹ (sõiduki süstemaatiline juhtimine juhtimisõiguseta isiku poolt). Süstemaatilisuse eeldusi analüüsis töö autor läbi nende kahe koosseisu, tuginedes seejuures Eesti õiguskirjandusele ja kohtupraktikale.

Eesmärkidest lähtuvalt jaotas autor oma tööd neljaks peatükiks. Esimene peatükk rääkis süstemaatilise süüteo olemusest, selle mõiste kujunemisest ning selle defineerimisest. Töö käigus selgus, et enne seda, kui võeti kasutusele süstemaatilisuse mõiste, oli juba varasemalt kehtinud ENSV kriminaalkoodeks sätestanud üldosas raskendava asjaoluna kuriteo toimepanemise äritsemisena, mille ENSV kriminaalkoodeksi kommenteeritud väljaanne tõlgendas üpris lähedasena tänapäevasele süstemaatilisuse mõistele. 1992. aastal tunnistati ENSV kriminaalkoodeks kehtetuks ning võeti vastu uus Eesti kriminaalkoodeks (KrK). Selle muudatusega kadus „äritsemise“ mõiste koodeksist ära, kuna seda asendati mõistega „süstemaatilisus“. 1. septembril 2002. aastal kadus karistusseadustiku vastuvõtmisel „süstemaatilisuse“ mõiste üldosast ära ning alates sellest ajast, hakkas süstemaatilisuse tunnus olema KarS-i eriosa paragrahvide üheks koosseisutunnuseks. 2002. aastal vastu võetud karistusseadustikus oli süstemaatilisuse koosseisutunnus sätestatud ainult ühes paragrahvis, nimelt KarS §-s 89 (inimsusvastane kuritegu).

Enne 15. märtsi 2007 oli Eesti territooriumil korduv väheväärtusliku asja vargus kriminaalkorras karistatav. 2007. aastal tehti karistusseadustikku muudatus, mille kohaselt korduva väheväärtusliku asja varguse eest, tingimusel, et asja(de) väärtus on alla 20 miinimumpäevamäära ehk 1000 krooni (63,90 eurot), hakati isikuid karistama ainult väärteokorras KarS § 218 järgi. Mainitud seadusemuudatusega tekkis olukord, et isikud hakkasid varastama täpselt niipalju, et varastatud asja(de) väärtus jääks alla ülalnimetatud piiri. See omakorda viis uue karistusseadustiku muudatuseni, mis võeti vastu 19. juunil 2008. Antud muudatusega muudeti süstemaatilised pisivargused kriminaalkorras karistatavaks. KarS §-i 199 lõikesse 2 lisati punkt 9, mis kehtib ka tänapäeval ning näeb ette vastutuse süstemaatiliselt toimepandud varguste eest.

Teises peatükis keskendus käesoleva töö autor korduvate, jätkuvate ja vältavate süütegude eristamisele süstemaatilistest süütegedest. Töö käigus selgus, et korduv süütegu esineb juhul, kui üks koosseis on aset leidnud ehk realiseerinud vähemalt kahel eraldi korral. Siinjuures tegi käesoleva töö autor järelduse, et Eesti kehtiva karistusseadustiku regulatsiooni järgi annavad kaks episoodi korduvuse ning näiteks varguse koosseisu puhul, mis on toime pandud vähemalt kolmandat korda, võivad anda (alates 2008. aastast) süstemaatilise KarS § 199 lg 2 p 9 mõttes.

Edaspidi analüüsis töö autor jätkuva süüteo mõistet. Jätkuva süüteo mõiste ei ole tänapäeval uus, kuna see eksisteeris Eesti territooriumil ka juba Nõukogude ajal. Jätkuva süüteo mõistet ei ole hetkel kehtivas Eesti karistusseadustikus eraldi defineeritud, aga KarS-i kommentaar annab jätkuva süüteo mõiste definitsiooni. KarS-i kommentaaride kohaselt, on jätkuva süüteoga tegemist siis, kui on mitu (vähemalt kaks), ajaliselt lähedast, sama objekti vastu suunatud ja sarnasel viisil ning ühtse tahtlusega toimepandud tegu, mis ka eraldiseisvad on koosseisupärased. Jätkuv süütegu koosneb kahest osateost, mis on teineteisest eraldatud teatud ajavahemikuga ning mis kokkuvõttes moodustab ühe tervikteo, kusjuures eriti oluline on, et nad peavad olema kantud ühtsest tahtlusest. Õiguslikus mõttes on jätkuva süüteo puhul tegemist ühe süüteoga, mis kvalifitseeritakse põhikoosseisu järgi. Jätkuva ja süstemaatilise süüteo erinevus seisneb aga selles, et süstemaatilise juures peab isik olema pannud vähemalt kolm episoodi toime, kusjuures ühtse tahtluse eelduse olemasolu (nagu on see jätkuva süüteo puhul) ei tohi ilmned.

Viimaseks analüüsis töö autor vältava süüteo mõistet. Juba varasemalt kehtinud ENSV kriminaalkodeksi sätestas vältava süüteo definitsiooni. Tänapäeval ei ole vältava süüteo mõiste kuidagi muutunud. Vältav süütegu seisneb normi pidevas ehk kestvas rikkumises, mis eeldab vastava süüteokoosseisu pidevat realiseerimist. Vältav süütegu algab isiku tegevusega (kohustuse rikkumisega) ning lõpeb teo faktilise lõppemisega. Kõige levinum vältava süüteo näide on KarS § 424, mille puhul vältav süütegu algab isiku rooli taha istumisega joobeseisundis ning lõpeb mootorsõiduki juhtimise või joobeseisundi faktilise lõppemisega.

Vältava ja jätkuva süüteo mõiste erinevus on järgmine. Kui jätkuva süüteo korral paneb isik toime mitu osategu, mis on omavahel seotud ning pandud ühtsest tahtlusest, ning mille puhul osategusid käsitletakse õiguslikus mõttes ühe tervikteona. Kuna aga vältava süüteo korral on tegemist kestva tegevusega, mida ei saa jaotada osategudeks ning seega tuleb tema pidev ehk kestev tegevus lugeda tervikteoks.

Töö kolmandas peatükis analüüsis käesoleva magistritöö autor süstemaatilisi süütegusid, keskendudes kahe enim levinud süstemaatiliste süütegude koosseisule, milleks on KarS § 199 lg 2 p 9 ja KarS § 423¹. Süstemaatilise varguse eeldusi analüüsis töö autor läbi Eesti kohtupraktikat. Esimese süstemaatilise varguse eelduse analüüsis Riigikohus oma lahendis nr 3-1-3-9-00, kus kohus väitis, et süstemaatiliseks kuriteoks saab lugeda sellist kuritegu, mis koosneb vähemalt kolmest varguseepisoodist, kuna kaks episoodi annavad üksnes korduvuse.¹³⁸ Süstemaatilise osas lähevad arvesse nii väärted KarS § 218 lg 1 mõttes kui ka kuriteod KarS § 199 lg 1 tähenduses. Käesolevas töös analüüsis töö autor ka muid kohtulahendeid, kus kohtud on antud eelduste analüüsinud.

Teise eeldusena analüüsis töö autor süütegude ajalist kriteeriumi süstemaatilise koosseisu eeldusena. Eesti kohtupraktikat analüüsid selgus, et antud eelduse täitmist on aja jooksul Eesti kohtud kohaldanud erinevalt. Käesoleva töö autor leidis ka ühte kohtulahendit, kus kohus jättis ajalise kriteeriumi kui süstemaatilise kuriteo moodustamise eelduse kohaldamata, viidates sellele, et see kriteerium ei ole oluline, vaid oluline on, et vargused moodustaksid sisulise süsteemi.

Kolmanda eeldusena analüüsis autor ka tegude (varguste) sisulist seotust ehk siis seda, et tuvastatav peab olema, et varguste toimepanemine on muutunud isiku elustiiliks. Kokkuvõtlikult võib järeldada, et süstemaatilise varguse koosseisu moodustamiseks ei piisa ainult kolme õigusvastase teo toimepanemisest, vaid süstemaatiline vargus eeldab ka süütegude omavahelist seost. Antud eelduse täitmine on Eesti kohtupraktika kohaselt eriti oluline, kuna omavahelise seose puudumise korral tuleks igat isiku tegu subsumeerida eraldi teona. Käesoleva eelduse kohustuslikku esinemist on Riigikohus analüüsinud oma lahendis nr 3-1-1-78-08. Mainitud kohtulahendis on kohus leidnud, et teod peavad omavahel seotud olema ehk siis need üksikud vargused peavad moodustama teatud sisulise süsteemi. Riigikohus rõhutas, et seotud on teod omavahel eelkõige juhul, kui varastamine on kujunenud isikule elustiiliks: näiteks hangib isik endale varastades elatist, see on talle püsiva või alatise sissetuleku allikas, või sooritab süütegusid väljakujunenud harjumusest lähtuvalt.¹³⁹

Peale seda analüüsis töö autor kolmandas peatükis ka KarS §-s 423¹ sätestatud kuriteokoosseisu. Antud koosseis näeb ette vastutuse sõiduki süstemaatilise juhtimise juhtimisõiguseta isiku poolt. Esmalt selgitas autor selle koosseisu tähenduse mõistet, selle objektiivseid ja subjektiivseid

¹³⁸ RKKKo otsus 22.08.2000, nr 3-1-3-9-00, p 5.3.

¹³⁹ RKKKo otsus 20.04.2009, nr 3-1-1-87-08, p 10.

tunnuseid, selleks, et lugeda antud koosseis täidetuks. Käesoleva koosseisu süstemaatilisus on sarnane varguse süstemaatilisuse koosseisuga (KarS § 199 lg 2 p 9), kuna see eeldab samuti vähemalt kolme tegu toimepanemist. KarS § 423¹ koosseisu moodustamiseks on vajalik ajalise kriteeriumi ja tegude omavahelise seose tuvastamine ning samuti ka kolme sõiduki juhtimise episoodide arvu olemasolu. Kolme episoodide arvu tuvastamisel ei ole oluline, kas need teod moodustaksid väärteo LS § 201 tähenduses või vastaksid KarS §-s 423¹ sätestatud kuriteokoosseisule.

Viimases ehk neljandas peatükis analüüsis töö autor süstemaatiliste kuritegude statistikat 2003-2020 aastate jooksul. Statistika näitab, et varguste arv on käesoleva sajandi jooksul vähenenud. Autor on seisukohal, et varguste episoodide vähenemiseks aitab kaasa infotehnoloogia areng, eriti turvakaamerate olemasolu. Kuna varasemalt ei olnud turvakaameraid üldse ja tasapisi hakkasid nad turule jõudma, ning hakkasid vargaid mõjutama ehk siis varastel hakkas keeruline elu, nimelt pidid (ka tänapäeval peavad) nad oma plaani nii hoolikalt läbi mõtlema, et mitte videosalvestisele jääda. Tänapäeval on peaaegu igas poes olemas turvakaamerad, mis aitavad varguste arvu vähendada.

Kui varguste arv hakkas tasapisi allapoole minema, siis sõiduki süstemaatilise juhtimise ilma vastava juhtimisõiguse olemasoluta (KarS § 423¹) sagedus on kahanenud alates selle koosseisu kehtestamisest 2015. aastal. Seda kinnitab Justiitsministeeriumi statistika. Arvestades seda, et tänapäeval on autoturul piisavalt erineva kvaliteediga ning hinnaklassiga sõiduautosid, siis võivad inimesed endale seda ka soetada. Kuid paljud inimesed on aga ekslikul seisukohal, et kui nad natukenegi oskavad sõiduautot juhtida, siis võivadki nad seda ka teha, ilma et tuleks eksamit sooritada Transpordiametis. Kahjuks ei ole see olukord nii lihtne ning sõiduauto juhtimiseks peab ka juhuluba olemas olema.

Käesoleva töö autor püstitas endale hüpoteesi, mille kohaselt Eestis suureneb iga aastaga süstemaatiliste süütegude populaarsus. Oma töö käigus töötas autor läbi väga palju erinevaid kohtulahendeid ja õigusartikleid, samuti analüüsis kuritegevuse statistikat. Justiitsministeeriumi statistikat analüüsid selgus, et süstemaatiliste kuritegude arvu suurenemine või vähenemine sõltub konkreetsest süüteokoosseisust. Käesolevas töös analüüsis töö autor KarS § 199 lg 2 p 9 ja KarS § 423¹ koosseise. Statistika näitab, et süstemaatiliste varguste arv on aastate jooksul märgatavalt vähenenud, kuigi ei saa väita, et kahanemise joon on sirge, kuna näiteks 2019. aastal oli varguste arv väiksem kui 2020. aastal. Kui varguste juures saab märgata selget kahanemise

tendentsi, siis sõiduki süstemaatilise juhtimise juhtimisõigusega koosseisu analüüsimisel selgus, et selle koosseisu populaarsus hakkas küll pärast 2015. aastat tugevalt vähenema, aga seejärel on dünaamika olnud ebaselge. Näiteks 2018. aastal oli nende arv 581, 2019. aastal aga 637 ning viimasel aastal, s.o 2020. aastal 586. Seega sellest tulenevalt saab järeldada, et autori poolt püstitatud hüpotees ei vasta tõele, kuna süstemaatiliste kuritegude arv ei kasva iga aastaga, vaid nende arv pigem langeb (vargused) või on kõigub allapoole ja ülespoole.

Резюме

На сегодняшний день в эстонском уголовном кодексе (Пенитенциарный кодекс ЭР) предусмотрены правовые нормы, которые предписывают конкретные действия, в результате которых может наступить наказание - санкция. В некоторых случаях уголовный кодекс также предусматривает наказания для лиц, совершивших аналогичные противоправные действия три или более раз. В таком случае мы имеем дело с систематичностью.

Исходя из эстонской судебной практики, можно сделать вывод, что систематичные преступления довольно распространённый вид преступлений в Эстонии. В своей магистерской работе автор выбрал и анализировал два более распространенных систематичных состава преступления. В данной работе автор анализировал состав преступлений, которые связаны с систематичными кражами (ст. 199 ч. 2 п. 9 Пенитенциарный кодекс ЭР), а также систематичными вождениями без прав (ст. 423 прим 1 Пенитенциарный кодекс ЭР).

Целью магистерской работы было выяснить, чем систематичные правонарушения отличаются от других подобных составов преступлений. Автор сравнивал систематичные преступления с повторными и дящимися виновными деяниями. Умение находить и различать систематичные деяния, например, от повторности, необходимо уже в досудебной процедуре, так как от этого зависит ход дела. Кроме этого, необходимо было выяснить, какие основные предварительные условия должны быть выполнены для того, чтобы деяние было отнесено к систематичному характеру. В данной работе автор анализировал основные предварительные условия, на примере Пенитенциарного кодекса ст. 199 ч. 2 п. 2 и ст. 423 прим 1, а также исследуя и анализируя эстонскую юридическую литературу и судебную практику.

Исходя из поставленных автором целей, работа была разделена на четыре части. В первой главе автор анализирует о характере систематичного правонарушения, его возникновении и самой концепции. В ходе написания работы выяснилось, что до того, как в праве начали использовать понятие «систематичность», уже до этого, ранее действующий эстонский уголовный кодекс, вмещал в себя отягчающим обстоятельством «промысел», которое основываясь на „Комментариях к пенитенциарному кодексу Эстонской Республики“

приравнивалась к систематичности. После этого был принят еще один уголовный кодекс, в следствии которого было понятия «промысел» заменено на понятие «систематичность». Данное изменение длилось не долго, так как уже начиная с 1 сентября 2002 года, когда был принят и на сегодняшний день действующий Пенитенциарный кодекс Эстонской Республики, пропало понятие «систематичность» из общей части Пенитенциарного кодекса. Начиная с этого времени добавили понятие «систематичность» к определенным составам преступления как отягчающее обстоятельство. На момент принятия Пенитенциарного кодекса была «систематичность» записана только в одной статье, точнее говоря в статье 89, которое включала в себя преступление против человечности.

Здесь может возникнуть вопрос, а когда же появилось тогда систематичность краж в Пенитенциарном кодексе ЭР. До 15 марта 2007 были повторные кражи малоценных вещей наказуемы в уголовном порядке. В 2007 году был принят закон, в ходе которого кражи, совершенные до тысячи крон, стали наказуемы только в деликтном порядке, и в отношении данных лиц уголовные производства не возбуждались. Соответственно это привело к увеличению краж (особенно магазинных краж), при этом люди воровали именно столько, чтобы сумма краденых вещей оставалось до тысячи крон. Люди совершали преступления, зная, что за это могут они получить штраф, либо в худшем случае – обойдутся арестом. Оба этих наказания не могли быть исполнены в действительности, так как по некоторым обстоятельствам штраф не мог быть взыскан вовсе, а при назначении ареста, невозможно было поместить человека в центр содержания под стражей, так как просто-напросто не было свободных мест. Таким образом, в связи с изменением закона, люди стали чаще совершать кражи в магазинах, что сопровождалось увеличением количества деликтов против собственности. В 2008 году восстановили справедливость, а именно вернули кражи малоценных вещей в уголовном порядке наказуемыми. Данным принятием закона добавили в Пенитенциарный кодекс в статью 199 часть 2 пункт 9, который предусматривает, и на сегодняшний день, наказание лицам, систематически совершающие кражи.

Во второй главе, автор анализирует отличия систематичных деяний от схожих видов преступлений. В своей работе автор сравнивал систематичные преступления с повторными и длящимися виновными деяниями. В ходе работы выяснилось, что для того, чтобы иметь дело с повторностью, необходимо наличие двух эпизодов. Для того чтобы иметь дело с

систематичностью, необходимо три или более деяния, так как два деяния дают только повторность.

Что касается дящихся виновных деяний, то Пенитенциарный кодекс ЭР не даёт определение данному понятию. Дящимся виновным деянием, исходя из „Комментарий к пенитенциарному кодексу Эстонской Республики“, называют преступления, которых должно быть как минимум два, а также которые близкие по времени, направленные против одного и того же объекта и совершенные аналогичным образом, которые и по отдельности вместе взятые образуют состав преступлений. В добавок к этому, должны два эти преступления быть совершены с единым намерением. С юридической точки зрения дящееся правонарушение является единым преступлением, которое квалифицируется по основному составу. Исходя из вышеизложенного, для образования дящихся виновных деяний, необходимо наличие двух преступлений, потому что минимум три деяния образуют уже систематичность.

В русском языке имеется два понятия дящихся виновных деяний, причем оба эти понятия обозначаются одинаково. Данное понятие анализировал автор во второй части в пункте 2.3 (vältav süütegu). В данном контексте называют дящимся деянием преступления, которые состоят в постоянном нарушении статьи, а также которые предполагают непрерывное осуществление соответствующего состава преступления. Дящееся правонарушение начинается с действия лица (нарушения обязательства) и заканчивается фактическим прекращением действия. Примером наиболее распространенного дящегося правонарушения является ст. 424 Пенитенциарного кодекса ЭР, поскольку дящееся правонарушение начинается с момента, когда лицо садится за руль транспорта, находясь при этом в состоянии алкогольного опьянения, и заканчивается фактическим прекращением управления транспортным средством.

В третьей главе данной работы анализировал автор составы систематичных деяний, основываясь на статьи 199 ч. 2 п. 9 и статью 423 прим 1. В данной главе автор анализировал те условия, которые указывают, исходя из эстонской судебной практики и литературы, на то, что мы имеем дело с систематичностью. Для того, чтобы преступление было квалифицировано под систематичность, необходимо наличие трёх деяний. Данное условие обязательно как для статьи 199 ч. 2 п. 9, так и для статьи 423 прим 1.

Для образования состава преступления, квалифицируемого под систематичную кражу, необходимо также установление связи, а также совершение краж должно стать образом жизни человека. Связь подразумевает под собой временный отрезок, за период которого человек должен совершить кражи. Анализируя правовую литературу, и исходя из эстонской судебной практики, можно сделать вывод, что у судей нет общего и единого мнения, за какой период человек должен совершить три или более краж. В своей работе автор привёл различные точки зрения, а также решение Вирусского уездного суда, в котором суд отметил, что наличие временного отрезка не является важным компонентом, характеризующую систематичную кражу. Суд ссылаясь на то, что в каждом деянии, квалифицируемого под систематичную кражу, необходимо в обязательном порядке установить, что совершенные кражи подчеркивают образ жизни человека. Подводя итог, можно сделать вывод, что для образования состава систематичной кражи недостаточно установления трех противоправных действий, а важно также установить связь между правонарушениями.

В последней, четвертой главе автор данной магистерской работы анализировал статистику систематичных уголовных дел за период с 2003-го по 2020 год. Статистика показала, что, начиная с начала века количество краж начало уменьшаться. По мнению автора, развитие информационных технологий, особенно наличие камер видеонаблюдения, помогло и помогает на сегодняшний день снижать количество случаев краж. Учитывая то, что раньше камер видеонаблюдения не было вовсе, и постепенно они стали поступать на рынок, что стало негативно влиять на воров, так как, и сегодня им приходится особенно тщательно продумывать свой план, чтобы не остаться запечатленными на видеозаписи. Сегодня почти в каждом магазине есть камеры видеонаблюдения, которые помогают снижать количество краж.

В то время как количество краж стало постепенно уменьшаться, количество участников систематичного управления транспортным средством без соответствующего права на управление (ст. 423 прим 1 Пенитенциарного кодекса ЭР) начало с 2015 года уменьшаться, после чего динамика была неясной. Такой вывод делает автор, основываясь на приведенную статистику в четвертой главе. Учитывая то, что сегодня на авторынке достаточно автомобилей разного качества и ценового диапазона, то у людей появляется возможность приобрести их. Однако многие люди думают, что если они хотя бы умеют

водить машину, то могут делать это без сдачи экзамена в Транспортном департаменте. К сожалению, это не так, и для управления транспортным средством, понадобится наличие водительских прав.

Со стороны автора была выдвинута гипотеза, согласно которой, популярность систематических правонарушений в Эстонии растет с каждым годом. В ходе своей работы автор проработал широкий спектр судебных решений и юридических статей, а также проанализировал статистику преступлений. Анализируя статистику, выяснилось, что увеличение или уменьшение количества систематических преступлений зависит от конкретного состава преступления. Что касается состава преступлений, связанного с систематичными кражами, то количество систематических краж с годами стало постепенно уменьшаться, хоть и нельзя сказать, что линия снижения прямая, так как например в 2019 году количество краж было меньше, чем в 2020 году. Несмотря на то, что в отношении краж можно наблюдать тенденцию снижения, то анализ состава систематичного вождения транспортного средства без прав показал, что популярность данного состава преступления начал значительно уменьшаться начиная с 2015 года, после чего динамика была неясной. В такой ситуации нельзя сделать вывод, что линия ее убывания прямая, поскольку в 2018 году количество преступлений, квалифицируемых под статью 423 прим 1 было 581, в 2019 году - 637, а годом ранее, т.е в 2020 году - 586.

Исходя из вышеизложенного можно сделать вывод, что выдвинутая автором гипотеза не соответствует действительности, поскольку количество систематичных преступлений не увеличивается с каждым годом, а их количество меняется каждый год в сторону уменьшения или увеличения. С одной стороны, эстонская судебная практика показывает, что систематичных преступлений действительно много, но если посмотреть и проанализировать статистику, то можно убедиться, что это количество меняется с каждым годом и как такового прироста в этом не наблюдается.

Kasutatud lühendid

AS – alkoholiseadus

ENSV – Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik

KarS – Eesti karistusseadustik

KarRS – karistusregistri seadus

Komm. vln – kommenteeritud väljaanne

KrK – kriminaalkodeks

KrMS - Kriminaalmenetluse seadustik

Ig – lõige

lk – lehekülg

LS – liikluseadus

nn – niinimetatud

nr - number

nt - näiteks

p – punkt

RK – Riigikohus

RKKKo – Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus

sh – sealhulgas

s.o – see on / s.t – see tähendab

п. – пункт ; ст. – статья

т.е – то есть

ч. – часть

ЭР – Эстонская Республика

Kasutatud materjalide loetelu

Kasutatud kirjandus:

1. Eesti NSV Justiitsministeerium. Eesti NSV kriminaalkoodeks. Tallinn: Olion, 1990.
2. Jaanimägi, K. *et al.* Sissejuhatus õigusteadusesse. Tallinn: Juura, 2004.
3. Kairjak, M., Sootak, J. Varavastased süüteod. Tallinn: Juura, 2012.
4. Kairjak, M., Sootak, J. Varavastased süüteod. Tallinn: Juura, 2017.
5. Kiris, R., Pikamäe, P., Sootak, J. Sanktsiooniõigus. Tallinn: Juura, 2017.
6. Narits, R. Õiguse entsüklopeedia. Tallinn: Juura, 2004.
7. Randma, P. Väheväärtusliku vallasasja süstemaatiline vargus KarS § 199 lõike 2 punkti 9 tähenduses. Artiklite kogumikus Juridica (Toim.). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2013 nr II.
8. Rebane, I. Eesti NSV kriminaalkoodeks. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Eesti Raamat 1980.
9. Rebane, I. Nõukogude kriminaalõigus. Üldosa, õpetus karistusest 1.osa. Tartu: TRÜ, 1971.
10. Schönke, A., Schröder, H. Strafgesetzbuch. Kommentar. 28. Auflage. München: Beck 2010.
11. Sootak, J. Karistusõigus. Üldosa. Tallinn: Juura, 2010.
12. Sootak, J. Korduv pisivargus ja süstemaatiline vargus. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus asjas 3-1-1-36-07. Artiklite kogumikus Juridica (Toim.). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2008 nr VII.
13. Sootak, J. Muudatused ja täiendused karistusõiguse üldosas. Artiklite kogumikus Juridica (Toim.). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2014 nr VIII.
14. Sootak, J. Muudatused ja täiendused karistusõiguse üldosas. Artiklite kogumikus Juridica (Toim.). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2014 nr VIII.
15. Sootak, J., Pikamäe, P. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. 4 trükk. Tallinn: Juura, 2015.
16. Sootak, J. Süüteoosseis: mõiste ja objektiivne osseis. Tallinn: Juura, 2003.
17. Sootak, J. Õpetus karistusseadusest. Tallinn: Juura, 2003.
18. Vaher, K-M. Masskuriteod: väike teosüü ja suur ohtlikkus. Artiklite kogumikus Juridica (Toim.). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2008 nr VIII.

Kasutatud õigusaktid ja seletuskirjad:

1. Alkoholiseadus - RT I, 04.01.2021, 6.
2. Karistusregistri seadus – RT I, 22.05.2021, 5.
3. Karistusseadustik - RT I, 21.05.2021, 9.
4. Liiklusseadus - RT I, 28.05.2021, 14.
5. Riigikogu. Karistusseadustiku muutmise seadus 225 SE seletuskiri. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/5d28feaf-36c5-235b-1f02-c95b30bfe9b4/Karistusseadustiku%20muutmise%20seadus/>.

Kasutatud kohtupraktika:

Riigikohtu otsused:

1. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus 22. augustist 2000, nr 3-1-3-9-00.
2. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus 26. novembrist 2002, nr 3-1-1-116-02.
3. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus 5. märtsist 2003, nr 3-1-1-26-03.
4. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus 19. juunist 2003, nr 3-1-1-79-03.
5. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus 1. aprillist 2004, nr 3-1-1-4-04.
6. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus 10. aprillist 2006, nr 3-1-1-117-05.
7. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus 20. veebruarist 2007, nr 3-1-1-99-06.
8. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus 5. septembrist 2007, nr 3-1-1-38-07.
9. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus 16. juunist 2008, nr 3-1-1-31-08.
10. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus 20. aprillist 2009, nr 3-1-1-87-08.
11. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus 12. oktoobrist 2012, nr 3-1-1-76-12.
12. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus 12. novembrist 2012, nr 3-1-1-111-12.
13. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus 17. maist 2013, nr 3-1-1-52-13.
14. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi määrus 20. juunist 2013, nr 3-1-1-66-13.
15. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus 26. juunist 2015, nr 3-1-1-61-15.
16. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus 20. aprillist 2018, nr 4-17-4621.
17. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus 21. veebruarist 2019, nr 1-16-6452/340.
18. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus 31. augustist 2020, nr 1-16-2411/1066.
19. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus 22. septembrist 2021, nr 1-19-7473/180.

Ringkonnakohtu otsused:

1. Tallinna Ringkonnakohtu otsus 10. aprillist 2006, nr 1-05-1657\4.
2. Tartu Ringkonnakohtu otsus 20. oktoobrist 2011, nr 1-11-958.
3. Tartu Ringkonnakohtu otsus 27. veebruarist 2014, nr 1-13-4074.
4. Tartu Ringkonnakohtu otsus 6. augustist 2018, nr 4-18-2418/18.
5. Tartu Ringkonnakohtu kriminaalkolleegiumi otsus 17. detsembrist 2018, nr 1-18-6707/15.
6. Tallinna Ringkonnakohtu kriminaalkolleegiumi otsus 21. maist 2020, nr 4-20-618/33.
7. Tartu Ringkonnakohtu kriminaalkolleegiumi otsus 20. jaanuarist 2021, nr 1-20-869/25.
8. Tartu Ringkonnakohtu kriminaalkolleegiumi otsus 29. jaanuarist 2021, nr 1-20-3067/26.
9. Tartu Ringkonnakohtu kriminaalkolleegiumi otsus 21. juunist 2021, nr 1-20-5049/51.
10. Tartu Ringkonnakohtu kriminaalkolleegiumi otsus 13. detsembrist 2021, nr 1-21-3588/33.

Maakohtu otsused:

1. Viru Maakohtu otsus 26. jaanuarist 2009, nr 4-08-3900/2.
2. Tartu Maakohtu otsus 28. augustist 2015, nr 1-15-5302.
3. Harju Maakohtu otsus 29. maist 2019, nr 1-19-2106/27.
4. Viru Maakohtu otsus 25. veebruarist 2020, nr 1-20-1248.
5. Viru Maakohtu otsus 10. märtsist 2020, nr 1-20-85/33.
6. Harju Maakohtu otsus 15. juunist 2020, nr 1-20-817/38.
7. Harju Maakohtu otsus 24. augustist 2020, nr 1-20-3672.
8. Viru Maakohtu otsus 29. septembrist 2020, nr 1-20-6687.
9. Tartu Maakohtu otsus 14. oktoobrist 2020, nr 1-20-3430/13.
10. Harju Maakohtu otsus 11. detsembrist 2020, nr 1-20-7939.
11. Tartu Maakohtu otsus 10. veebruarist 2021, nr 1-21-1006/7.
12. Harju Maakohtu otsus 18. veebruarist 2021, nr 1-21-1337.
13. Harju Maakohtu otsus 1. märtsist 2021, nr 1-20-9360/8.
14. Harju Maakohtu otsus 3. märtsist 2021, nr 1-21-1191/13.
15. Viru Maakohtu otsus 11. märtsist 2021, nr 1-21-1379/9.
16. Harju Maakohtu otsus 6. maist 2021, nr 1-21-3015/8.
17. Tartu Maakohtu otsus 8. juunist 2021, nr 1-21-3868/8.
18. Pärnu Maakohtu otsus 8. juunist 2021, nr 1-21-2472.
19. Viru Maakohtu otsus 26. jaanuarist 2022, nr 1-22-99/4.

Kasutatud veebipõhised allikad:

1. Eesti õigekeelsussõnaraamat 2018. Arvutivõrgus: <http://www.eki.ee/dict/qs/>.
2. Justiitsministeerium. Karistusseadustiku muudatused. Arvutivõrgus: <https://www.just.ee/et/eesmargid-tegevused/kriminaalpoliitika/karistusõiguse-revisjon/karistusseadustiku-muudatused>.
3. Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2017. Registreeritud kuriteod aastatel 2003-2018. Arvutivõrgus: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kuritegevus-eestis-2017>.
4. Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2020. Registreeritud kuriteod aastatel 2003-2020. Arvutivõrgus: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2020/>.
5. Kruusamäe, M. Karistuse kohaldamise etapid Eesti kohtupraktikas (analüüs). Arvutivõrgus: https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/analyysid/2012/karistuse_kohaldamise_etapid.pdf.
6. Lõvi, S. Kohtla-Järvel peeti kinni 16-aastane teismeline 400 euro väärtuses alkoholi varastamise eest. Arvutivõrgus: <https://rus.err.ee/1141262/v-kohtla-jarve-zaderzhali-16-letnego-podrostka-za-krazhu-alkogolja-na-400-evro>.
7. MK-Estonia. Kassast mööda: Eestis on sagenenud poevargused. Arvutivõrgus: <https://www.mke.ee/sobytija/mimo-kassy-v-estonii-uchastilos-vorovstvo-iz-magazinov>.
8. Pettai, S. Korduv, süstemaatiline, jätkuv ja vältav süütegu. Magistritöö, Tartu: TÜ õigusteaduskond 2014. Arvutivõrgus: https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/42791/pettai_siim.pdf?sequence=1.
9. Pikamäe, P. Eesti karistusõigus: XX sajandi reformidest Euroopa Liidu karistusõiguse sünnini. Arvutivõrgus: https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/dokumendid/ettekanne_konverents_okt_2013-2.pdf.
10. Pokk, K. Hüvasti, vabadus! Korduvalt lubadeta sõitmise eest kohtu all viibinud Kalvi-Kalle saadetakse aastaks vanglatrellide taha. Arvutivõrgus: <https://kroonika.delfi.ee/artikkel/93679377/huvasti-vabadus-korduvvalt-lubadeta-soitmise-eest-kohtu-all-viibinud-kalvi-kalle-saadetakse-aastaks-vanglatrellide-taha>.
11. Sibold, G. Suur muutus: aegunud juhiloaga sõitmine ei ole enam võrdeline juhtimisõiguse puudusega ja trahv on nüüd palju väiksem. Arvutivõrgus: <https://auto.geenius.ee/rubriik/uudis/suur-muutus-aegunud-juhiloaga-soitmine-ei-ole-enam-vordeline-juhtimisoiguse-puudusega-ja-trahv-on-nuud-palju-vaiksem/>.
12. Talve, T. Juhiloata juht põhjendab: miks mind veel karistatakse, olen juba loata sõidu eest karistust kandnud. Arvutivõrgus: <https://www.ohtuleht.ee/686193/juhiloata-juht-pohjendab-miks-mind-veel-karistatakse-olen-juba-loata-soidu-eest-karistust-kandnud>.
13. Transpordiamet. 1. jaanuaril alustab tööd Transpordiamet. Arvutivõrgus: <https://www.mnt.ee/et/uudised/1-jaanuaril-alustab-tood-transpordiamet>.